

CİLT 9 | SAYI 3 | ARALIK 2021

AVRASYA TERİM DERGİSİ

Eurasscience Journals

ISSN: 2147 - 7507
<http://eurasscience.com/>

Yirminci sayıyla merhabalar,

Avrasya Terim Dergisi disiplinler arası hakemli dergi olarak yayın hayatına yirminci sayısıyla devam etmektedir. Avrasya Terim Dergisi 2020 yılından itibaren yılda üç defa yayınlanmaktadır. Dergi, Türkiye üniversitelerinin çeşitli bilim dalları çalışanlarına ulaşmış ve yurt içi tanıtımını tamamlamıştır. Bundan sonra dergimizin uluslararası niteliğinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Dergi kapsamında; Türkçe terimlerin (veya kavramların) çeşitli coğrafyalarda (Avrupa ve Asya) ve çeşitli alfabelerle (Arap, Kiril, Uygur vb.) yazılışlarının tespiti, sözlü olanlarının derlenmesi, bilim dallarına ait terimlerin bir araya getirilmesi, terimlerin özel olarak ele alınıp analiz edilmesi, terim üretimi, terim - anlam ilişkileri, terim - güç ilişkileri, terim yönetimi, terimin algı ve bilgi edinimine etkileri, terimin ekonomik yönü, terim - sorun çözümü vb. gibi terimle ilgili birçok konu bulunmaktadır. Ayrıca, çeşitli bilim dallarında yurt dışında yapılan terim çalışmalarına da yer verilmektedir. Yabancı dillerde yazılan metinler Türkçesiyle birlikte yayınlanmaktadır.

Avrasya Terim Dergisi'nin yirminci sayısında çeşitli bilim dallarından makalelerle terim konusunda katkı yapan yayınlara yer vererek yayın hayatına devam etmektedir. Lutfi Özdemir tarafından "*Kağıdın Basılabilirlik Terimlerinin Anlamları ve Kullanılışları*" isimli makale ile kendi alanında temel terimlere açıklık getirmekte ve konuyla ilgili tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır. Sümeyye Kahraman, Erkan Polat ve Burak Korkmazıyürek ise Türkiye'nin gündeminde olan çeşitli doğal afetlerin yaşandığı bir dönemde "*Afet Yönetim Döngüsündeki Ana Terimler*" isimli çalışmasıyla konunun önemli terimleri serimlenmiştir. Gülşah Parlak Kalkan ise televizyon dizi adları üzerine "*Hrematonimlere Adbilimsel Bir Yaklaşım: Leksik Semantik Açından Tv Dizî Adları*" isimli makalesiyle önemli bilgiler sunmaktadır. Ferda Merve Karamanoğlu, Türkiye yükseköğretiminde sosyolojinin kurucu babası olan Ziya Gökalp'ın söz varlığı üzerine "*Kızılelma'dan Hareketle Ziya Gökalp'ın Şiirlerinde Söz Varlığı*" isimli çalışmasıyla değerli bilgiler vermektedir. Neval Güneş Özkan ise "*Düççe Yöresinde Sambucus ebulus L. Türünün Yöresel İsimleri*" isimli çalışmasıyla geleneksel bitki ad çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Ünal Akkemik, M. Aslı Alp, Orhan Sevgi ve Mert Ekşi tarafından hazırlanan "*Kentsel Yeşil Alan Hesaplamasında Kullanılan Bazı Terimler Üzerine Kısa Bir Değerlendirme ve Öneriler*" isimli çalışmasıyla kent yeşil alanlarının sağlıklı hesaplanmasına katkı sağlamışlardır. Zeynel Arslangündoğdu tarafından hazırlanan "*Türkiye'de Ağaçkakanların Geleneksel İsimleri*" isimli çalışma ile geleneksel kuş adları konusunda önemli bilgiler verilmektedir.

Avrasya Terim Dergisi'nin yirmi birinci (Nisan 2022) sayısında yeni terim çalışmalarıyla buluşmak ümit ve dileklerimizle, çalışmalarınızda kolaylıklar dileriz.

Orhan SEVGİ
Yayın Kurulu Adına

Avrasya Terim Dergisi
ISSN: 2147 - 7507

İmtiyaz Sahibi
Eurasscience Journals Dergi Grubu

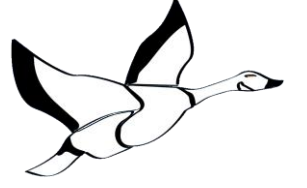
Yayın Kurulu Başkanı
Orhan Sevgi (İstanbul Ü.-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Toprak İlimi ve Ekoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye)

Dergi Tasarım
Mert Ekşi (İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Peyzaj Teknikleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye)

Teknik İşler Sorumlusu
Osman Yalçın Yılmaz (İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Orman Ölçme Bilgisi ve Kadastro Anabilim Dalı İstanbul Türkiye)

Kapak
Fotoğraf; Hakan Çelik
Ankara, 2021

İletişim
Orhan Sevgi
İstanbul Ü.-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Toprak İlimi ve Ekoloji Anabilim Dalı, 34473 Sarıyer İstanbul, Türkiye
avrasyaterimdergisi@gmail.com
osevgi@istanbul.edu.tr
www.eurasscience.com

AVRASYA TERİM DERGİSİ

Avrasya Terim Dergisi, yılda üç defa yayınlanan hakemli bir dergidir. *Avrasya Terim Dergisi*'nde yayınlanan tüm yazıların, dil, bilim, etik ve hukukî açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Eurasscience Journals dergi grubuna aittir.

Yayıncının yazılı izni olmaksızın eserler (veya yazılar) kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir. Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

Dergide yer alan yazıların dijital baskı, grafik tasarım, DOI numaralarının alınması ve uluslararası indekslere tanıtılması gibi işlemler *eurasscience.com* tarafından ücretsiz yapılmaktadır. Dergide basım kararı alınan yazıların sahiplerinden herhangi bir sebeple para talep edilmez. Dergi açık erişim sağlama politikasını benimsemiştir.

Avrasya Terim Dergisi TÜBİTAK tarafından dizinlenmekte ve ULAKBİM tarafından yürütülen DergiPark Projesi sistemine üyedir.

ISSN: 2147 - 7507

Cilt 9, Sayı 3, 2021

Avrasya Terim Dergisi Yayın Kurulu (**Editörleri**)

- Zeynel Arslangündoğdu** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü Orman Entomolojisi ve Koruma Anabilim Dalı İstanbul, Türkiye
- Hakan Aydemir** Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil Bilimi, İstanbul, Türkiye
- Abdurrahim Aydın** Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü Orman İnşaatı Jeodezi ve Fotogrametri Anabilim Dalı Düzce – Türkiye
- Mehmet Çalıkoğlu** Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü Antalya, Türkiye
- A.İlker Esin** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Ormancılık Meslek Yüksekokulu Sulama Teknolojisi Programı İstanbul, Türkiye
- Feyruze Garipova** Başkurdistan Cumhuriyeti Beşeri Bilimler Enstitüsü, Dil Merkezi, Ufa, Rusya Federasyonu
- Bülent Gül** Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, Türkiye
- Gülşat Galiullina** Kazan (İdil Boyu) Federal Üniversitesi, Filoloji ve Kültürlerarası İletişim Enstitüsü, Tatar Dili ve Öğretim Yöntemleri Bölümü, Kazan, Rusya
- Priscilla Mary Işın** Bostancı İstanbul, Türkiye
- Şermin Kalafat** İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, İstanbul, Türkiye
- Bekir Kayacan** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisadi Gel. ve Ulus. İktisat Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Mustafa Koç** Bilecik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bilecik, Türkiye
- Şahin Mustafa** Kerkük Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü Kerkük, Irak
- Önder Öndemir** Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, İstanbul, Türkiye
- Levent Özdüven** Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü Tekirdağ, Türkiye
- Ece Sevgi** Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Temel Eczacılık Bilimleri Bölümü Farmastötik Botanik Anabilim Dalı İstanbul, Türkiye
- Orhan Sevgi** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Toprak İlmi ve Ekoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- İbrahim Şahin** Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü İzmir, Türkiye

- Hüseyin Barış Tecimen*** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Toprak İlimi ve Ekoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Kürşat Yıldırım*** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye
- Mustafa Yılmaz*** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü Orman Fakültesi Silvikültür Anabilim Dalı Kahramanmaraş, Türkiye
- Hatice Çınar Yılmaz*** İstanbul Ü.-Cerrahpaşa Ormancılık Meslek Yüksekokulu Süs Bitkileri Yetiştiriciliği Programı İstanbul, Türkiye

İÇİNDEKİLER

Makaleler	Sayfa
Lutfi Özdemir Kağıdın Basılabilirlik Terimlerinin Anlamları ve Kullanılışları	1-6
Sümeyye Kahraman, Erkan Polat, Burak Korkmazzyürek Afet Yönetim Döngüsündeki Ana Terimler	7-14
Gülşah Parlak Kalkan Hrematonimlere Adbilimsel Bir Yaklaşım: Leksik Semantik Açından Tv Dizi Adları	15-31
Ferda Merve Karamanoğlu Kızılelma'dan Hareketle Ziya Gökalp'in Şiirlerinde Söz Varlığı	32-41
Neval Güneş Özkan Düzce Yöresinde <i>Sambucus ebulus</i> L. Türünün Yöresel İsimleri	42-50
Ünal Akkemik, M. Aslı Alp, Orhan Sevgi, Mert Ekşi Kentsel Yeşil Alan Hesaplamasında Kullanılan Bazı Terimler Üzerine Kısa Bir Değerlendirme ve Öneriler	51-58
Zeynel Arslangündoğdu Türkiye'de Ağaçkakanların Geleneksel İsimleri	59-70

KAĞIDIN BASILABİLİRLİK TERİMLERİNİN ANLAMLARI ve KULLANILIŞLARI

Lutfi Özdemir¹

¹ Marmara Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, İstanbul, Elmek: lozdemir@marmara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0827-8037

Özet

Matbaacılık sektöründe basılı her türlü mamul üretiminde en çok kullanılan hammadde kağıt/karton ve mürekkeplerdir. Kağıt ve kartonun yüzlerce fiziksel ve kimyasal farklılık gösteren çeşidi vardır. Ancak ilk ilkel kağıdın üretiminden bugüne kadar kağıdın temel hammaddelerinde ve üretim yöntemlerinde çok önemli bir değişiklik olmamıştır. Her türlü kağıt ve kartona ait teknik terimler vardır. Bu terimler kağıt ve kartonun ormandaki odun halinden basılı ürün haline gelinceye kadarki teknik, ticari ve akademik iletişimde çok önemlidir. Ülkemizde yayınlanmış bir kağıt terimleri sözlüğü bulunmamaktadır. Tercüme edilerek araştırma, yayın ve ticari kullanımlarında da sıkça tam olarak neyin ifade edildiği anlaşılammakta ve kavram kargaşaları yaşanmaktadır.

Yapılan çalışmada temel kağıt ve karton terimlerinin Türkçe ve yabancı yayınlarda bilinen kapsamlı tanım ve kullanımları, hangi farklı kavramlarla ifade edildiği incelenmiştir. Kağıdın basılabilirliğinin incelenmesinde kullanılan; Kağıt Gramajı, Kalınlık, Kağıdın Su Yönü, Kağıdın Opaklığı, Kağıdın Beyazlığı, Kağıdın Parlaklığı ve Kağıdın Nemi kavramları hem İngilizce'den çevirisi yapılırken hem de Türkçe de doğru kullanımları belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Basılabilirlik, Kağıt Su Yönü, Opaklık, Beyazlık, Parlaklık, Nem

MEANINGS AND USES OF THE TERM PRINTABILITY OF PAPER

Abstract

The raw materials used mostly in all forms of printed materials in the printing industry are paper/cardboard and inks. Paper and cardboard have hundreds of different types of physical and chemical differences. However, from the production of the first primitive paper to date, there has been no significant change in the basic raw materials and manufacturing methods of the paper. There are technical terms for all types of paper and cardboard. These terms are very important in technical, commercial and academic communication, from paper and cardboard wood to printed product in the forest. There is no paper terms dictionary published in our country. In the case of translations, research, publication and commercial use, it is not often understood what is expressed, and there is confusion of concept.

In this study, the comprehensive definitions and usage of the essential paper and cardboard terms in Turkish and foreign publications and their expressions with different concepts were examined. The terms of paper weight, thickness, grain direction, paper opacity, paper whiteness, paper brightness and moisture of the paper used in the study of paper printability are stated both when translating from English and in Turkish and their correct use is indicated.

Keywords: Printability, Paper Grain Direction, Opacity, Whiteness, Brightness, Humidity

Giriş

Kâğıt odun, saman gibi bitkisel maddelerin liflerinin selülozun mekanik veya kimyasal yollarla liflendirilmesiyle veya kullanılmış kâğıtların yeniden liflendirilmesi ile elde edilen hamurlardan üretilen, üzerine yazı yazmaya veya baskı yapmaya elverişli ince tabaka olarak tanımlanır.

Baskı sistemlerine ve basılacak ürünün özelliklerine göre kullanılan kâğıtların özellikleri de değişir. Baskının kâğıt yüzeyinde oluşabilmesi için gerekli olan temel şart, kullanılan mürekkebin kâğıt yüzeyine tutunabilmesi ve kâğıt tarafından mürekkebin kabul edilme kabiliyetinin olmasıdır (Sakarya ve Doğan 2014; Kipphan, 2001; Smyth, 2009).

Günümüzde kâğıt üretimi geçmişten farklı bir teknikle yapılmaz. Hamurun hazırlanması, sayfa oluşturma, presleme, kurutma, tutkallama ve kalenderleme aşamaları vazgeçilmez yöntemlerdir. Bunun yanında son iki yüzyıldır değişen şey detaylardır.

Kâğıt üretiminde kullanılan hammaddeler:

- Lifsel maddeler,
- Kimyasal ve mekanik selülozlar,
- Hurda kâğıtlar,
- Dolgu maddeleri ve pigment boyalar,
- Kimyasal katkı maddeleri, (Kirwan,

2005).

Basılabilirlik

Kâğıdın basılabilirliği, belirli bir baskı sistemi ile basılan görüntünün gerçek reproduksiyonu için, kâğıdın özelliklerinin baskı sistemine verdiği imkan olarak ifade edilebilir. Bir kâğıdın yüzeyinin basılabilirliği, onun yüzey özelliklerinin bir baskı işlemi ile yüksek kalitede baskılara imkan verme derecesi olarak da tanımlanabilir. (Kartopu, 2002; Mettänen, 2010) Bu nedenle kâğıt yüzeyinin basılabilirliği yüzey ve diğer kâğıt özelliklerinden etkilenir. Basılabilirliği etkileyen en temel yüzey özellikleri, düzgünlük ve yüzeyin mürekkep kabul etme kabiliyetidir (Mettänen, 2010; Acar ve Oktav, 2021; Hagiopol ve Johnston, 2012). Kâğıdın kalınlığı ve yüzey düzgünlüğü her yerinde stabil olmalıdır. Basılabilirlik konusunda sübjektif olarak yapılan değerlendirmeleri tek bir rakamsal değerle ifade etmek mümkün değildir. Basılabilirliği kantitatif olarak tayin etmek için genel olarak kabul edilmiş tek bir yöntem yoktur, çünkü basılabilirlik yukarıda belirtilen özelliklerin yanı sıra;

mürekkep parlaklığı, zemin yoğunluğu, kâğıt düzgünlüğü ve kâğıt parlaklığı gibi özelliklerin bir bütünüdür (Özomay, 2016). Bu nedenle bu bir çok spesifik özelliği birleştirerek tek bir sayı olarak ifade etmek mümkün değildir, çünkü bu özelliklerin önemi kullanım amacına göre değişmektedir (Svanholm, 2007; Gamm, 2011; Zhang ve ark. 2010).

Özdek ve Yöntem

Özdek

Çalışmanın konusunu; matbaacılıkta mamul üretiminde kullanılan çok çeşitli kâğıt ve kartonlara ait basılabilirlik kavramı ve bu kavramın kapsamına giren terimler oluşturmaktadır. Bu terimler, matbaacılıkta kâğıt ve kartonların üretimde kullanılmasında ve ticaretindeki iletişimde en çok kullanılan terimlerdir. Ayrıca, bu terimlere ait parametreler kâğıdın üretiminde belirlendiği için kimya ve orman mühendisliği akademik çalışmalarında da kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kâğıt ve kimya mühendisliği bölümleri bulunmakta ve kâğıt ile ilgili akademik çalışmaları birlikte yapmaktadırlar.

Yöntem

Basılabilirlik kavramı içine giren terimler; Türkçe makalelere ulaşabilmek amacıyla www.dergipark.org.tr sitesinde aranmıştır. Bu sitede yapılan arama sonucu, anahtar kelime ile uyumlu 11 adet makaleye ulaşılmıştır. İngilizce makalelere ulaşabilmek amacıyla www.scholar.google.com adresinde "printability of paper" anahtar kelimesi ile yapılan arama sonucu 473 makale listelenmesine rağmen, sadece kâğıdın basılabilirliği ile ilgili inceleme ve tanımlama yapan 9 makale incelenmiştir. Ayrıca basılabilirlik ile ilgili tanımlama yapan 1981 ile 2020 yılları arasındaki 9 makale, 11 kitap, 5 doktora tezi ve 2 adet sektör raporu incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda özellikle matbaacılık ve baskı sistemleri açısından ifade ettiği anlamlar dikkate alınarak açıklanmıştır. Bu terimlerin açıklandığı Türkçe bir kâğıt terimleri sözlüğü bulunmamaktadır. Bu nedenle yabancı kaynaklardaki bazı terminolojik kelimelerin açıklaması yapılırken öneriler verilmiştir.

Kâğıdın Basılabilirliği için Kullanılan Terimler

Basılabilirlik kavramı; kâğıt ve kartonun baskı sistemlerinde kullanımını sırasında üretim hattında

optimum olarak işlenirken en kaliteli baskı sonuçlarını verebilmesi için gerekli özelliklerin toplamıdır. Bu nedenle bu başlık altında bu özellikleri kapsayan terimler incelenmiştir.

Kağıt Gramajı (Grammage, Paper Weight)

Kağıdın ağırlığının birimi, 1m² sinin gram cinsinden ağırlığı, yani “gramaj” olarak tanımlanmaktadır.

Buna göre:

10-150 g/m² ağırlığındaki ürünler kağıt

150-400 g/m² ağırlığındaki ürünler karton

400-1200 g/m² ağırlığındaki ürünler mukavva

olarak adlandırılır.

Gümrük amaçları içinse 1 m² ağırlığı 224 gramdan yüksek gramajdaki kağıtlar karton olarak nitelendirilmektedir (Ülgen ve ark., 2008; Barnard ve Peacock, 2000; Karıncaoğlu, 2010).

Kağıdın Kalınlığı (Thickness, Caliper)

Kağıdın kalınlığı, iki ana yüzeyi arasındaki dikey mesafe olarak tanımlanır. Kalınlık, kıvrılma sertliğini etkileyen en önemli niteliklerden biridir (Bajpai, 2018; Hu ve ark., 2012; Ghazali ve ark. 2013:537–542).

İnç sistemi kullanan ülkelerde kaliper veya PPI (İnç Başına Sayfa Sayısı) olarak ifade edilir. Kaliper, kağıdın kalınlığını inçin binde biri cinsinden gösterir. Ölçüm birimi mils'tir. PPI, bir inç kalınlığındaki bir kağıt tomarında kaç sayfa bulunduğunu gösterir. Bir yaprak iki sayfaya eşittir.

Kuzey Amerika'da “yığın” kağıt kalınlığı anlamına gelir (Ülgen ve ark., 2008).

İngilizce “Caliper” kelimesi kağıdın kalınlığı olarak kullanılmaktadır. Ancak Türkçe'ye çevrildiğinde “Kaliper” olarak ifade edilmekte ve mesleki terminolojide kağıdın kalınlığını tam olarak ifade etmemektedir. Bu nedenle kağıdın kalınlığı için “Paper Thickness”a karşılık gelen “Kağıt Kalınlığı” terimi kullanılmalıdır.

Kağıdın Su Yönü (Paper Grain Direction)

Kağıdın liflerinin yönü, kağıdın kağıt makinesi boyunca hareket ettiği yönde oluşmaktadır. Kağıdın lif yönü (su yönü), ya makine yönünde (MD) veya makine yönüne dik (CD) olmaktadır. Kağıdın su yönü, kağıdın kıvrılma veya şekil değiştirme dayanımının yanı sıra kağıdın makine içindeki hareketini de etkiler (Bajpai, 2018) Baskı esnasında, kağıdın su yönünün baskı

silindirinin miline paralel olduğu durumda, kağıdın su yönü kağıdın uzun kenarına paralel olmalıdır. Su yönünün uzun veya kısa kenara paralel olmasının bilinmesi basılabilirlik açısından önemlidir. Örneğin, su yönü eğer kağıdın uzun tarafında ise ya “70x100cm su yönü uzun” veya “100 cm yönünde” olarak belirtilmelidir. Su yönünün uzun ya da kısa kenara paralel olması önemli değilse “su yönü opsiyonel” olarak belirtilmelidir. Kağıt yada kartonun baskı sonrasında ürün haline dönüştürülmesi işlemleri sırasında ve ürün halindeki kullanımı sırasındaki performansı için su yönünün doğru seçilmesi önemlidir. Örneğin karton kutular ve kitaplar en iyi örneklerdir (Ülgen ve ark., 2008; Eroğlu, H. ve Usta, M., 2004; Erkan, Z. E. ve Malayoğlu, U., 2001).

Kağıdın üretimi sırasında kağıt safiyasının makine içerisinde hareket ettiği yön; kağıdın su yolu, kağıdın dokuma yönü, kağıdın makine yönü olarak kullanılmaktadır. Ancak, İngilizce “Paper Grain Direction” olan bu terim Türkçeye birebir “Kağıdın Doku Yönü” olarak çevrilmektedir. Ancak bu terimin doğru kullanımı, hem matbaa sektöründe hem de akademik olarak en anlaşılır olan “Kağıdın Su Yönü” olmalıdır.

Kağıt Opaklığı (Opacity)

Opaklık, kağıdın ışığı geçirme veya absorbe etme kapasitesini tanımlar. Kağıdın ışığı emme derecesi yüksekse, yüksek opakiteli olarak tanımlanır. Kağıdın basılabilirlik açısından opaklığı; diğer yüzdeki yazı veya görsel elementlerin görünmemesi veya anlaşılmaması için kağıdın mümkün olduğu kadar az ışık geçirmemesini ya da hiç geçirmemesini ifade eder. Işık kağıda vurduğunda bir kısmı kağıdın içinden geçer, bir kısmı kağıtta emilir, en büyük kısmı da dağılır ve geri yansıtılır. Kağıdın yansıtma derecesi ne kadar yüksekse opaklığı da o kadar iyidir. Işığın kırılması, lif/hava ve pigment/hava gibi sınır yüzeylerinin miktarına bağlıdır (Bajpai, 2018).

Kağıt Beyazlığı (Whiteness)

Kağıdın en çok karıştırılan kavramlardan Beyazlık (Whiteness) ve Parlaklık (Brightness) terimleridir.

Beyazlık, bir kağıdın ışığın bütün renklerini eşit şekilde yansıtabilme becerisi olarak tanımlanabilir. Kağıdın görünür spektrum boyunca yer alan bütün dalga boylarındaki ışığı dağınık şekilde yansıtma derecesidir.

Bir kağıt tam beyaz ise, yüksek bir yansıtma derecesine sahip olacak ve bir ışık dalga boyunu diğerinden fazla absorbe etmeyecektir. Beyaz kağıtların çoğunun toplam yansıtması %50 ile %90 arasında olup,

farklı dalga boylarında %20 ila %30 kadar düşebilmektedir (Kartopu, 2002; Preston, 2018).

Kağıt Parlaklığı (Brightness)

Parlaklık, ışığın gelen açısı da 75° iken kağıt yüzeyinden 75° dereceyle yansıyan ışık miktarıdır. Bu yöntem düşük ve yüksek parlaklıklı kağıtlar için uygundur. Çok yüksek parlaklığa sahip kağıtlarda parlaklık ölçümü için 20°'lik açı kullanılması önerilir. Parlaklığı ölçmek için yaygın olarak Hunter ve Lehman yöntemleri kullanılsa da bunlar karşılaştırılabilir değildir. Bu iki test yöntemi kısmen tarihsel veya coğrafi nedenlerden ötürü kullanılmaktadır. Lehman yöntemi örneğin Almanya'da yaygın olarak kullanılmaktadır.

Parlaklık, kağıt yüzeyine basılı bir görüntünün kalitesinin derecelendirilmesinde büyük öneme sahiptir. Ancak mat veya ipek dokulu kağıtlar, baskılı yüzeyde yüksek bir parlaklık oluşturarak resimlerle yazılar arasındaki kontrastı artırabilirler (Lourenço ve ark., 2020; Wu ve ark., 2020; Kasmani ve ark., 2013).

Terim olarak çevirisi yapıldığında, "Lightness" ile "Brightness" kelimelerinin karıştırıldığı, incelenen Türkçe makalelerde görülmektedir. Parlaklık (Brightness), ışığın yansıması veya yayılmasıyla ilgili görsel algıdır, öte yandan aydınlık/açıklık (Lightness), koyu renge göre aynı rengin açık tonunu ifade eden terimdir. "Brightness" teriminin dilimize "Parlaklık", "Lightness" teriminin ise "Aydınlık/Açıklık" olarak çevrilmesi gerekmektedir.

Kağıt Nemi (Humidity, Moisture)

Nem içeriği kağıttaki su miktarı anlamına gelir. Kağıt, nemlilik ve sıcaklık değişimlerinden büyük oranda etkilenen yaşayan bir malzemedir. Bu yüzden, kağıdın etrafındaki havanın niteliklerine nasıl tepki vereceğini bilmek önemlidir (Bajpai, 2018). Çevredeki hava kağıttan daha nemliyse, kağıdın lifleri nemi emerek enine şişerler. Hava kağıttan daha kuruyorsa, kağıt lifleri kendi nemini salarak su yönünün tersine çekerler (Casey, 1981).

Kağıt üretiminde, elek üzerine aktılan hamurun %99'u su ve %1'i katı maddelerdir. Makinanın sonunda, bobin halinde sarılan kağıdın sahip olduğu nem ise %5 civarındadır.

Kağıt liflerinin kolayca nem alıp-vermesi kağıdın baskı makinesinde rahat çalışmaması ve ayar problemleri yaşanmasına neden olabilir. Kağıdın depolanmasında ve baskısında olması gereken ortam şartları 20-22°C sıcaklık ve %50-65'lik bir bağıl nem olmalıdır. Çünkü kağıt en iyi boyutsal stabiliteye bu koşullarda sahiptir. Baskı

kağıtlarının nem oranı ise baskı sistemlerine %4-6 arasında olmalıdır.

İngilizce akademik yayınlarda "Moisture" ve "Humidity" kağıdın nemi için kullanılmaktadır. Türkçeye çeviride ise "Moisture"nin tam karşılığı olan kağıdın bünyesindeki su miktarını ifade eden "Kağıt Nemi" ifadesinin kullanılması doğrudur.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu çalışma sonucunda, matbaacılıkta kullanılan kağıt ve kartonlara ait basılabilirlik terimlerinin Türkçe anlam ve kullanılmaları, ayrıca İngilizce'den Türkçe'ye yapılan çevirilerde birbirlerine yakın anlamlı olarak algılanan fakat anlam farklılığı olan terimler incelenmiştir. Bu kavramları açıklayan yayınlanmış Türkçe bir sözlük bulunmaması, yapılan yayınlarda da dil birliği olmaması da kavram kargaşaları yaşanmasına neden olmaktadır. Sektördeki kullanımında özellikle; parlaklık, beyazlık ve opaklık gibi kavramların kullanıcılar tarafından tam olarak anlaşılması belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında; Kağıt Gramajı, Kağıdın Kalınlığı, Kağıdın Su Yönü, Kağıt Opaklığı, Kağıt Beyazlığı, Kağıt Parlaklığı ve Kağıt Nemi terimleri incelenmiştir. Yapılan inceleme ve tespitler sonucunda;

- ✓ Kağıt ağırlığı gibi deyişlerle karıştırılan "Kağıt Gramajı" teriminin kullanımı ve İngilizce'den çevirilerde Grammage, Paper Weight terimlerine karşılık olarak kullanılması gerektiği,
- ✓ "Kağıdın Kalınlığı" teriminin kaliper terimi yerine ve "Thickness", "Caliper" terimlerinin Türkçe'ye çevrilmesinde tam karşılığı olarak kullanılması gerektiği,
- ✓ "Kağıdın Su Yönü" teriminin Türkçe'de İngilizce'den "Paper Grain Direction" teriminin tam karşılığı olarak kullanılması gerektiği,
- ✓ "Kağıdın Beyazlığı" terimi, özellikle matbaa sektöründe kağıdın parlaklığı ile karıştırılmaktadır. "Kağıdın Beyazlığı" terimi "Paper Whiteness" teriminin tam karşılığı olarak anlaşılması gerektiği,
- ✓ "Kağıt Parlaklığı" teriminde ise; parlaklık ile açıklık terimlerinin karıştırıldığı, İngilizce çevirilerde ise "Lightness" terimi ile karıştırıldığı, "Brightness" teriminin tam karşılığı olarak kullanılması gerektiği, belirlenmiştir. Bu terimlerin kullanımında yukardaki analizlerin dikkate alınması tavsiye edilmektedir.

Bu çalışmada açıklanan kağıda ait basılabilirlik terimlerinin, akademik yayınlarda ve diğer mesleki

kullanımlarında tutarlılık olmadığı belirlenmiştir. İngilizce Matbaacılık ve basım teknolojileri ile ilgili Türkçe hazırlanan yayınların İngilizceye tercümesinde de aynı durum söz konusudur. Bu nedenle kapsamlı bir Kağıt ve Basım Teknolojileri sözlüğünün hazırlanması önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Acar Büyükpehlivan, G. ve Oktav, M., 2021. Ofset Baskı Sistemine ait Temel Terimler ve Değerlendirilmesi. *Avrasya Terim Dergisi*, 9 (2): 63-68. DOI: 10.31451/ejtd.947960.
- Bajpai, P., 2018. *Biermann's Handbook of Pulp and Paper*. Third Edition, Elsevier Inc., ISBN: 978-0-12-814240-0, 647 Sayfa.
- Barnard, M., Peacock, J., 2000. *Dictionary of Printing and Publishing*. Pira International Ltd, ISBN: 1-85802-381-5, Leatherhead-London, 216 Sayfa.
- Casey, J. P., 1981. *Pulp and Paper: Chemistry and Chemical Technology*. Volume 3, Wiley Publishing, ISBN: 0471031771, 592 pages, Minnessota.
- Erkan, Z. E. ve Malayoğlu, U., 18-19 Ekim 2001. Kağıt-Karton Sanayiinde Kullanılan Endüstriyel Hammaddeler ve Özellikleri. 4. *Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu*, Düzenleyen: Dokuz Eylül üniversitesi Mühendislik Fakültesi Maden Mühendisliği Bölümü ve TMMOB Maden Mühendisleri Odası İzmir Şubesi
- Eroğlu, H., Usta, M., 2004. *Kağıt ve Karton Üretim Teknolojisi Cilt I*. Selüloz ve Kağıt Sanayii Vakfı, ISBN: 975-98513-1-8, 444 Sayfa, Trabzon.
- Hagiopol, C., and Johnston, J. W., 2012. *Chemistry of Modern Papermaking*. 1st ed., CRC Press. ISBN: 978-1-4398-5644-4.
- Hu, K. T., Li, M., Hu, B., 2012. The Impact of Paper Formation on Printability. *Applied Mechanics and Materials*, 217-219, 849-852. DOI: 10.4028/www.scientific.net/amm.217-219.849
- Gamm, B., 2011. *An Analysis of the Factors Influencing Paper Selection for Books of Reproduced Fine Art*. Rochester Institute of Technology, 157 pages, Thesis.
- Ghazali, A., Dermawan, Y. M., Mohd Zukeri, M. R. H., Ibrahim, R., Ghazali, S., 2013. EFB Nano Fibrous Cells for Paper Smoothing and Improved Printability. *Advanced Materials Research*, 832: 537-542.
- Karıncaoğlu, M., 2010. *Kağıt ve Karton Üretimi I. Cilt*. TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayınları, İzmir.
- Kartopu, E., 2002. Dolgu Maddelerinin Kağıt ve Kartonların Basılabilirlik Özelliklerine Etkisinin Belirlenmesi. T.C. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Matbaa Eğitimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 214 sayfa, İstanbul.
- Kasmani, J. E., Mahdavi, S., Alizadeh, A., Nemati, M., Samariha, A., 2013. Physical Properties and Printability Characteristics of Mechanical Printing Paper with LWC. *BioResources*, 8(3): 3646-3656.
- Kipphan, H., 2001. *Handbook of Print Media*. Springer, ISBN: 978-3-540-67326-2, 1207 pages.
- Kirwan, M. J., 2005. *Paper and Paperboard Packaging Technology*. Blackwell Publishing Ltd. ISBN: 1-4051-2503-9, 429 pages, Oxford UK.
- Lourenço, A. F., Gamelas, J. A. F., Sarmiento, P. Ferreira, P. J. T., 2020. Cellulose Micro and Nanofibrils as Coating Agent for Improved Printability in Office Papers. *Cellulose*, 27: 6001-6010 DOI: 10.1007/s10570-020-03184-9.
- Mettänen, M., 2010. Printing: Methods for Measuring and Predicting the Printability of Paper. *Nordic Pulp & Paper Research Journal*, 25(3): 391-404. DOI:10.3183/npprj-2010-25-03-p391-404.
- Özomay, Z., 2016. Kağıt ve Kartonun Yapısal Özelliklerinin Basılabilirlik Parametrelerine Etkisinin İncelenmesi, T.C. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Matbaa Eğitimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 171 sayfa, İstanbul
- Preston, J., 2018. The Surface Analysis of Paper. Oxford. DOI: 10.15376/frc.2009.2.749.
- Sakarya, S., Doğan Ö. 2014. *Kağıt Karton Sektör Raporu*. Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği
- Smyth, S., 2009. *The Print and Production Manual*. 11th Edition, Pira International Ltd, ISBN: 1-85802-514-1, 747 pages.

- Svanholm, E., 2007. *Printability and Ink-Coating Interactions in Inkjet Printing*. Karlstad University Faculty of Technology and Science Chemical Engineering Dissertation, 48 pages, Karlstad Sweden.
- Wu, M., Xu, R., Liu, C., Li, B., Long, Z., 2020. *Amelioration of Physical Properties and Printability of Paper Coated with N-methylated Chitosan*. Scientific Reports, DOI:10.1038/s41598-020-66827-8.
- Ülgen, M., Oktav, M., Gençođlu, E. N., 2008. *Matbaacının Kağıt Hakkında Bilmesi Gerekenler*. BASEV Yayınları, ISBN: 978-9944-0636-0-9, 333 sayfa, İstanbul.
- Zhang, L., Zhang, M. Y., Yang, J. P., 2010. Study on the Prediction Model of Paper Printability. *Advanced Materials Research*, 174: 370–373. DOI:10.4028/www.scientific.net/amr.174.370.

AFET YÖNETİM DÖNGÜSÜNDEKİ ANA TERİMLER

Sümeyye Kahraman¹, Erkan Polat², Burak Korkmazıyrek³

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fak, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta: sumeyyekahraman1994@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1827-4520

²) Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fak, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta: erkanp555@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-8103-8753

³) Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fak, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta: burak_korkmazıyrek13@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-9889-7199

Özet

Afetler 21. yüzyılın en büyük sorunlarından biridir. Tüm dünyada afetler mücadele edilmesi gereken bir yapı olarak görüldüğünden çözümü için birçok model/döngü ortaya konulmuştur. Genelde kabul gören ana döngü sırasıyla; risk ve zarar azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanmadır. Bu döngü içerisinde kullanılan terimler afet-öncesi, afet-anı ve afet-sonrasında yapılması gerekenleri ifade etmekte, ancak terminolojide hangi terimin neden önceliklendirildiği ya da nerede yer aldığı/alması gerektiği ile ilgili çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle çalışmada amaç, “risk, risk değerlendirmesi, tehlike, tehdit, maruz kalabilirlik, zarar görebilirlik, önleme, azaltma, hazırlık, risk yönetimi, afet, felaket, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılandırma, kriz yönetimi” terimlerini kökenleri ve tanımlarıyla beraber inceleyerek terimlerin arasındaki etimolojik ve semiyolojik ilişkiyi ve hangi aşamada kullanılması gerektiğini net olarak ortaya koymaktır. İncelenen terimlerin Türkçe kökenleri Etimoloji Türkçe, Nişanyan Sözlük, İngilizce kökenleri Online Etymology Dictionary ve Merriam-Webster’den alınmıştır. Terimlerin tanımlamaları için ise AFAD ve UNDRR sözlükleri temel olarak ele alınmış, anlamın uluslararası yazındaki diğer tanımları için de birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda, afet döngüsünde yer alan terimlerin kökenleri ile günümüzde kullanılan anlamlarının birebir örtüştüğü, bazı terimlerin tanımları yüzeysel anlam ifade etse de kökenlerine inildiği zaman aslında terimin anlamı daha net ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Riski, Afet Döngüsü, Afet Yönetimi, Felaket, Kriz

MAIN TERMS IN THE DISASTER MANAGEMENT CYCLE

Abstract

Disasters are one of the biggest problems of the 21st century. Since disasters are seen as a structure that must be dealt with all over the world, many models/cycles have been put forward for its solution. The generally accepted main cycle is; risk and damage reduction, preparedness, response, recovery and reconstruction. The terms used in this cycle express what needs to be done before, during and after the disaster, but studies on which term is prioritized and why or where it should/should be included in the terminology are insufficient. Therefore, the aim of the study is to define the terms with their origins and definitions: "risk, risk assessment, hazard, threat, exposure, vulnerability, reduction, prevention, preparedness, risk management, disaster, catastrophe, response, recovery, crisis management". The aim is to clearly reveal the etymological and semiological relationship between the terms and at what stage they should be used by examining them together. The Turkish origins of the terms to be examined were taken from Etymology Turkish, Nişanyan Sözlük, English origins from Online Etymology Dictionary and Merriam-Webster. AFAD and UNDRR dictionaries have been taken as the basis for the definitions of terms, and many sources have been used for other definitions of meaning in the international literature. As a result of the study, it has been revealed that the origins of the terms in the disaster cycle and their meanings used today overlap.

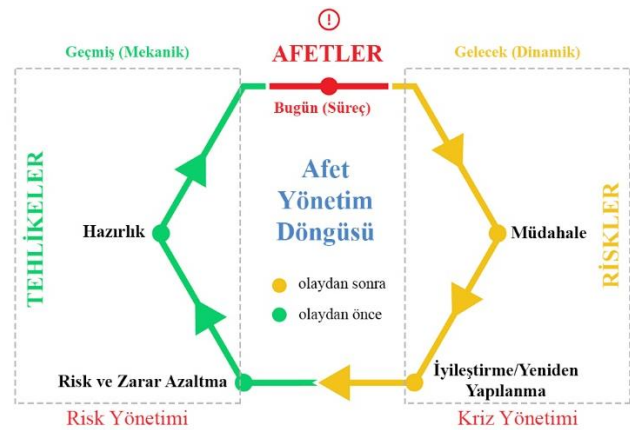
Keywords: Disaster, Disaster Risk, Disaster Cycle, Disaster Management, Catastrophe, Crisis

1. Giriş

Afetlerle mücadelede uluslararası yazında ilk olarak ağırlıklı kullanılan süreçlerin afet-sonrası müdahale ve iyileştirme aşamaları olduğu görülür, fakat afet-sonrası mücadelenin olumsuz etkilerini azaltmada etkili olamadığı görülmüş, bunun üzerine özellikle 1990'lı yıllardan itibaren geleneksel afet yönetimi anlayışında köklü değişiklikler yaratan uluslararası afet politikaları ön plana çıkmaya başlamıştır. 11 Aralık 1987 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1990'ları “Uluslararası Doğal Afetleri Azaltma On Yılı (International Decade for Natural Disaster Reduction)” olarak belirlemiştir (UN General Assembly, 1987). Bu on yılın arkasındaki temel fikir, bir yandan afetlerin katlanması ve kayıp artışı, diğer yandan afetlerden kaynaklanan kayıpların azaltılması için bilimsel ve mühendislik bilgisinin varlığıdır. 1994 tarihinde ise Japonya'nın Yokohama kentinde Birinci Dünya Afet Azaltma Konferansı (First World Conference on Disaster Reduction) düzenlenmiş, “afet önleme, hazırlıklı olma, hafifletme ve yardımın” daha güvenli bir dünya inşa etmek ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek için gereken temel önlemler olduğu üzerine çıktıkları olmuştur (IDNDR, 1994). 2000'de ise BM Genel Kurulu, Uluslararası Afet Azaltma Stratejisini (ISDR) uygulamaya karar vermiş ve sekreterlik kurmuştur. Japonya'nın Kobe kentinde İkinci Dünya Afet Azaltma Konferansı'nda Hyogo Çerçeve Eylemi (2005-2015) (UNISDR, 2005) ile ulusların ve toplulukların afetlere karşı direncinin oluşturulması vurgulanmış ve çalışmalara başlanmıştır. 2015'te 3. Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Konferansı'nda resmi çıktı olan Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030), yeni afet risklerini önlemek ve mevcut afet risklerini azaltmak için dört öncelik belirlemiştir (UNISDR, 2015): (i) Afet riskini anlamak; (ii) Afet riskini yönetmek için afet riski yönetişimini güçlendirmek; (iii) Dirençlilik için afet azaltmaya yatırım yapmak ve; (iv) Etkili müdahale için afete hazırlıklı olma ve kurtarma, rehabilitasyon ve yeniden yapılanma ile iyileştirme.

Türkiye'de ise afet yönetimi uluslararası ölçeğe paralel ilerlemiş ama asıl dönüm noktası 1999 Marmara Depremi olmuştur. Bu olaydan sonra Türkiye Afet Yönetimi Sistemi yeniden sorgulanmaya başlanmış, yeni yasal düzenlemeler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu süreçte çok sayıda kanun, yönetmelik, kanun hükmünde kararname, tebliğler ve genelgeler çıkartılmıştır. Ancak bu belgelerin büyük çoğunluğu afet sonrası iyileştirme ve yeniden yapım/onarım aşamalarını ilgilendiren konular üzerine yoğunlaşmıştır. Son zamanlarda ise güncel uluslararası afet yönetim döngüsü ile paralel ilerlenmeye başlanmıştır.

Küresel olarak kabul gören afetlerde ana döngü sırasıyla; afet-öncesinde “risk ve zarar azaltma, hazırlık”, afet-anında “acil durum müdahalesi”, afet-sonrası “müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma”dır. Bu nedenle çalışmada amaç, afet-öncesi, afet-anı ve afet-sonrası süreçlerinde kullanılan terimlerin kökenleri ve tanımlarıyla beraber inceleyerek terimlerin arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır (Şekil 1). Bu sayede birçok disiplin kendi alanlarında çalışırken hangi terimin, hangi süreçte neden ele alınması gerektiğini daha net olarak kullanılabilecektir.

Şekil 1. Afet Yönetim Döngüsünde Yer Alan Terimler (Kadioğlu, 2011'den yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur)

2. Yöntem

Çalışmada afet yönetim döngüsü içerisinde yer alan terimlerin kökenleri ve anlamlarıyla birlikte detaylı incelemeler yapılmıştır. Bu terimler “risk, risk değerlendirmesi, tehlike, tehdit, maruz kalabilirlik, zarar görülebilirlik, önleme, azaltma, hazırlık, risk yönetimi, afet, felaket, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılandırma, kriz yönetimi”dir. Bazı terimler yakın anlamlı olmalarından dolayı birbirleriyle sık sık karıştırılmaktadır; bu yüzden etimolojik ve semiyolojik çözümlene yapılması bu karmaşıklığı azaltacaktır.

Bunu gerçekleştirmek için, temelde iki Türkçe (Etimoloji Türkçe, Nişanyan Sözlük) ve iki İngilizce (Online Etymology Dictionary, Merriam-Webster) ana veri tabanından anahtar terimler aranarak terimlerin kökenleri detaylı biçimde incelenmiştir.

Terimlerin anlamları ve tanımlamaları için ise AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) tarafından yapılan “Açıklanmalı Afet Yönetimi Terimleri

Sözlüğü” ve “2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction” başlıklı yayının UNDRR (The United Nations Office for Disaster Risk Reduction) tarafından güncellenmiş “*online sözlük (online glossary)*” temel alınmış, terimlerin uluslararası yazındaki diğer tanımları için de birçok farklı kaynaktan yararlanılmıştır.

AFAD tarafından yapılan sözlük, Türkiye’de afet döngüsünde yer alan terimlerin anlamlarını en iyi açıklayan, Türk Dil Kurumu tarafından benimsenen yazım ve sözlük bilimi kurallarına uygun olan, afetlerle ilgili çalışmalar yapan kamu kurum ve kuruluşlarından, sivil toplum örgütlerinden ve özel sektörden sözlüğe katkı sunduran, farklı disiplinlerden uzman ve akademisyenlerin katılımıyla oluşturulan, Türkiye’deki afet yönetimi konusunda çıkmış tüm yasal mevzuat taranarak buradaki terim ve tanımlarından yararlanan önemli bir kaynak olduğundan dolayı seçilmiştir.

UNDRR tarafından yapılan sözlüğün seçilme nedeni ise, afet riski azaltma kavramları “Açık Uçlu Hükümetlerarası Çalışma Grubu (The Open-Ended Intergovernmental Working Group)” tarafından sürekli güncellenmesi, küresel bir ortak dil ortaya konulmaya çalışılması ve uluslararası atıflarda ise en çok bu sözlüğe atıfta bulunulmasıdır. UNDRR sözlüğü afet riski azaltma kavramlarının ortak bir şekilde anlaşılmasını ve kullanılmasını teşvik etmeyi ve yetkililerin, uygulayıcıların ve halkın afet riskini azaltma çabalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

3. Afet-Öncesindeki Ana Terimler

3.1. Risk ve Zarar Azaltma (*Risk and Damage Reduction*)

Risk

Türkçe ve İngilizce yazımı aynı olan “**risk**” kelimesinin kökeni Fransızca *risque* "tehlike, risk" sözcüğünden gelmektedir. Fransızca sözcük İtalyanca aynı anlama gelen *rischio* sözcüğünden alıntıdır (Online Etymology Dictionary, 2021). Bu sözcüğün kökeni ise belirsizdir.

AFAD’a (2021) göre risk “bir olayın belirli koşul ve ortamlarda doğurabileceği can, mal, ekonomik ve çevresel gibi değerlerin kaybının gerçekleşme olasılığı”, UNDRR’ye (2021) göre kısaca “tehlike, maruz kalma, savunmasızlık” olarak tanımlanabilir. Afet riski, afet tehlikesinin gelecekte gerçekleşmesi ile insanlara ve insanların çevresine zarar verme durumuna bağlı ortaya çıkabilecek kayıp olasılığıdır (Kadioğlu, 2008b). En basit şekliyle afet riski, üç bileşenin bir fonksiyonudur (World Bank, 2014):

$$\text{Risk} = \text{Tehlike} \times \text{Maruz Kalabilirlik} \times \text{Zarar Görebilirlik}$$

Afet riski, genellikle ölçülmesi zor olan farklı potansiyel kayıp türlerini içermektedir. **Risk değerlendirilmesi** yapılarak hâkim tehlikeler ve nüfus ve sosyoekonomik gelişme modelleri hakkında bilgi sahibi olunabilir, afet riskleri değerlendirilebilir ve haritalanabilir.

Risk değerlendirmesinin genel süreci kısaca şu şekilde özetlenebilir (AS/NZS, 2009) (bkz. Şekil 1):

- ✓ Zarar verme potansiyeline sahip tehlikeleri ve risk faktörlerini belirlemek (tehlike tanımlama),
- ✓ Bu tehlikeyle ilişkili riski analiz etmek ve değerlendirmek (risk analizi ve risk değerlendirmesi),
- ✓ Tehlikeyi ortadan kaldırmak için uygun yolları belirlemek ve riski kontrol etmek (risk kontrolü).

Tehlike (*hazard*)

Riski ortaya çıkaran faktörlerden birisi olan “**tehlike**” teriminin Türkçe kökeni Arapça *hkk* kökünden gelen *tablukat* *تهلكة* sözcüğünden gelmektedir. Arapça *halak* *هلاك* “mahvolma, helak olma” sözcüğünün mastarı olarak kullanılmaktadır (Nişanyan Sözlük, 2021). İngilizcesi olan “**hazard**” kelimesinin ise kökensel belirsizliği vardır. 1300’lerde Eski Fransız zar atma oyununun adı, “zarla oynanan şans oyunu” olan “hasard, hasart” dan veya İspanyol zar oyunundan “talihsiz bir kart veya zar atma”, veya Arapça *az-zabr* “ölüm” den geldiği düşünülmektedir. Ayrıca bu Fransızca kelime muhtemelen “zar” veya “zarlardan biri” anlamına gelen Arapça *az-zabr*’dan ödünç alındığını da düşündürmektedir. Anlam kısaca Fransızcada “kumar şansı” na, ardından “yaşamdaki şanslara” dönüşmüştür (Online Etymology Dictionary, 2021; Merriam-Webster, 2021).

En genel tanımı ile “büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek durum” (TDK, 2015) olan tehlikenin anlamı AFAD’a (2021) göre “belirli bir zaman veya coğrafyada ortaya çıkarak yaşamı tehdit eden, toplumun sosyoekonomik düzen ve etkinliklerine, doğal çevreye, doğal, tarihi ve kültürel kaynaklara zarar verme potansiyeli olan doğa, teknoloji ya da insandan kaynaklanan fiziki olay ve olgu” olarak tanımlanmaktadır. UNDRR’ye (2021) göre ise “can kaybına, yaralanmaya veya diğer sağlık etkilerine, mal hasarına, sosyal ve ekonomik bozulmaya veya çevresel bozulmaya neden olabilecek bir süreç, olay veya insan etkinliği”dir.

Burada **tehdit** terimini de incelemekte fayda vardır. **Tehdit** kelimesinin Türkçe kökeni Arapça *hdd* kökünden gelen *tabdid* تهديد (korkutma, tehdit etme) sözcüğünden gelmektedir (Etimoloji Türkçe, 2021). İngilizcesi olan **“threat”** kelimesinin kökeni ise Eski İngilizce *þrapa*’dan (kalabalık, ordu, baskı, zorlama, güç, şiddet, tehdit) gelmektedir (Online Etymology Dictionary, 2021). 12. yüzyıl öncesinde “threat” kelimesinin “kötülük, yaralama veya zarar verme niyetinin ifadesi” anlamında kullanıldığı da düşünülmektedir (Merriam-Webster, 2021).

Maruz Kalabilirlik (Exposure)

Riski ortaya çıkaran faktörlerin içerisinde yer alan **maruz** kelimesinin Türkçe kökeni Arapça *ʾrd* kökünden gelen *maʾrūd* “1. Arz olunan, yoluna çıkan, sunulan, 2. Bir şeye veya etkiye açık olan” anlamı taşımaktadır (Etimoloji Türkçe, 2021). İngilizcesi olan **“exposure”** kelimesinin kökeni ise “expose + -ure” den gelmekte, 1600’lerde “halka açık sergi”, 1660’larda “güneş veya hava durumu ile ilgili durum”u ifade etmektedir (Online Etymology Dictionary, 2021).

AFAD’a (2021) göre maruz kalma/kalabilirlik “afet bölgelerinde ve riskli üretim alanlarında yer alan insanların, yapıların ve sistemlerin, potansiyel kayıp tehdidi altında bulunması” olarak tanımlanmaktadır. UNDRR (2021) de benzer anlamda “tehlikeye açık alanlarda bulunan insanların, altyapının, barınmanın, üretim kapasitelerinin ve diğer somut insan varlıklarının durumu” olarak tanımlamıştır.

Maruz kalabilirlik için değerlendirmede toplumsal unsurların (insanlar, arazi kullanımları, altyapılar, ekonomik ve doğal kaynaklar) bir tehlikeye maruz kalma yoğunluğu/haritaları çıkarılabilir. Örneğin, bir tayfun sırasında kaç evin hangi hızdaki rüzgâra maruz kalacağını detaylandırabilir. Maruz kalabilirlik ile ilgili değerlendirmeler şimdiki ve geleceği analiz etmek için afet yönetimde önemli bir adımdır.

Zarar görebilirlik (Vulnerability)

Zarar kelimesinin Türkçe kökeni Arapça *drr* kökünden gelen *darār* ضرار (hasar, ziyan) kelimesinden gelmektedir (Nişanyan Sözlük, 2021). İngilizcesi **“damage”** ise Eski Fransızca *damagier*’den (damage + -ier) (yaralanmadan kaynaklanan kayıp) gelmektedir (Online Etymology Dictionary, 2021). Zarar görebilirliğe karşılık gelen **“vulnerability”** ise Latince *vulnerare* (yaralamak, incitmek, sakatlanmak)’dan gelmektedir. Zarar görebilirlik bazı kaynaklarda savunmasızlık, güvenlik açığı, kırılabilirlik, hassasiyet gibi terimlerle ifade

edilmekte, çalışma kapsamında AFAD (2021) referans alınmıştır.

AFAD’a (2021) göre zarar “doğa, teknoloji ve insan kaynaklı olayların neden olduğu fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıpların tümü” olarak tanımlanırken zarar görebilirlik “değişik türdeki yapıların farklı büyüklüklerdeki afetler karşısında hasar görebilme eğilimi veya bir yapının var olan bir tehlikeden görebileceği hasarına ilişkin ölçü” olarak tanımlanmaktadır. UNDRR’ye (2021) göre ise “bir bireyin, bir topluluğun, varlıkların veya sistemlerin tehlikelerin etkilerine duyarlılığını artıran fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler veya süreçler tarafından belirlenen koşullar” olarak ifade edilmektedir.

Wisner ve ark. (2003) zarar görebilirlik terimini, bireyin ya da belirli bir topluluğunun, bir afetin etkileri ile baş edebilme, afete karşı direnebilme ve afetin ardından normal duruma geri dönebilme kapasitesini etkileyen durum olarak ifade etmektedir.

Azaltma (Reduction)

Azaltmanın Türkçe kökeni taranan veri tabanlarında bulunamamıştır. İngilizcesi **“reduction”** olan kelimenin kökenleri ise Orta İngilizce **“reduccion”**, Eski Fransız **“reduction”**, Latince **“reductio, reductionem”** den türemiştir (Online Etymology Dictionary, 2021).

UNDRR (2021)’ye göre afetlerde azaltma “tehlikeli bir olayın olumsuz etkilerinin azaltılması veya en aza indirilmesi”dir. Tehlikelerin, özellikle de doğal tehlikelerin olumsuz etkileri genellikle tam olarak önlenemez, ancak boyutları veya ciddiyeti çeşitli stratejiler ve eylemlerle önemli ölçüde azaltılabilir.

Önleme (Prevention)

Önlemenin Türkçe kökeni taranan veri tabanlarında bulunamamıştır. İngilizcesi **“prevention”** olan kelimenin kökenleri ise Latince **“preventio, praevēnīre** (tahmin eylemi)”den türemiştir. “Önleme veya engelleme” eylemi olarak kullanılan bu terim 15. yüzyılda kullanılmaya başlamıştır (Online Etymology Dictionary, 2021).

AFAD’a (2021) göre önleme “risklerin etkilerini önlemek veya azaltmak için yapılan çalışma, tedbir”. UNDRR’ye (2021) göre de kısaca “afet risklerinden kaçınmak için faaliyetler ve önlemler” olarak tanımlanmaktadır. Önleme ile (yani afet önleme), tehlikeli olayların potansiyel olumsuz etkilerinden kaçınılabilir ve savunmasızlığı ve maruz kalabilirlik azaltılabilir. Örneğin; sel risklerini ortadan kaldıran barajlar veya setler, yüksek riskli bölgelerde arazi

kullanım düzenlemeleri, aşı ile önlenabilir hastalıklar yer alabilir.

3.2. Hazırlık (*Preparedness*)

Hazırlık kelimesinin Türkçe kökeni Arapça *hadr* kökünden gelen *hādīr* حاضر “hazır olan, huzurda bulunan” sözcüğünden (Etmoloji Türkçe, 2021). İngilizcesi “*preparedness*” ise prepare + -ness köklerinin birleşimidir. “*Prepare*” ise Orta Fransızca’dan “prae- PRE- + parāre” eklerinden “tedarik etmek, sağlamak, hazır hale getirmek” anlamı taşımaktadır (Online Etymology Dictionary, 2021).

AFAD’a (2021) göre hazırlık kısaca “afete hazırlık” olarak geçerken UNDRR’nin (2021) geniş tanımına göre ise “hükümetler, müdahale ve kurtarma kuruluşları, topluluklar ve bireyler tarafından olası, yakın veya mevcut afetlerin etkilerini etkili bir şekilde tahmin etmek, bunlara müdahale etmek ve bunlardan kurtulmak için geliştirilen bilgi ve kapasitelerdir”.

Afetlere hazırlık ile toplulukları afete hazırlayarak, etkili bir müdahale ve iyileşme sağlanabilir, planlar geliştirerek, toplulukları ve kuruluşları eğiterek afetlerin şiddetini azaltılabilir. Erken uyarı ve iletişim süreçlerinin oluşturulması ve sürdürülmesi için hazırlıklı olma önemlidir. Hazırlık, etkilenen insanların tahliye edilerek güvenli bir yere gitmeleri için zaman vermenin yanı sıra acil durum yöneticilerinin plan yapmalarına da yardımcı olmaktadır (Rovins ve ark., 2015).

Acil müdahale edilebilmesi için hazırlık aşamasında ve afet sonrası müdahalede tahliye ve uyarı da çok önemlidir. Bu nedenle bu terimlerin anlamlarına da bakmakta fayda vardır.

UNDRR’ye (2021) göre **tahliye** “insanları ve varlıkları korumak için tehlikeli bir olay meydana gelmeden önce, meydana gelirken veya sonrasında geçici olarak daha güvenli yerlere taşımak” olarak tanımlanmaktadır. **Uyarı** ise “bir tehlike tehdidi altındaki bireylerin, toplulukların ve kuruluşların, zarar veya kayıp olasılığını azaltmak için uygun ve yeterli sürede hazırlanmasını ve hareket etmesini sağlamak için zamanında ve anlamlı uyarı bilgileri üretmek ve yaymak için gereken kapasite seti” olarak tanımlanmaktadır (Rovins ve ark., 2015).

3.3. Risk Yönetimi (*Risk Management*)

Risk yönetimi kısaca olası zarar ve kaybı en aza indirmek için sistematik yaklaşım ve belirsizliği yönetme uygulamasıdır. Tehlikelerin olumsuz etkilerini ve afet olasılığını azaltmak için stratejileri, politikaları ve iyileştirilmiş başa çıkma kapasitelerini uygulamak için

idari direktifleri, kuruluşları ve operasyonel becerileri ve kapasiteleri kullanmanın sistematik sürecidir (Rovins ve ark., 2015).

Kadıoğlu (2011) “afet risk yönetimi”ni “koruma amacıyla tehlike ve riskin belirlenmesi, analizi ve değerlendirilmesi, imkân, kaynak ve önceliklerin tanımlanması, afet senaryolarının hazırlanması ve uygulama önceliklerinin belirlenmesi ile riskin azaltılabilmesi ve azaltılan riskin yönetilebilmesi için genel politika ve stratejik planlarla birlikte uygulama planlarının hazırlanması ve hayata geçirilmesi süreci” olarak tanımlamaktadır.

4. Afet-Anındaki Ana Terimler

4.1. Afet (*Disaster*)

Afet kelimesinin Türkçe kökeni Arapça *āfat* آفة “bela, felaket, salgın hastalık” sözcüğünden gelmektedir (Etmoloji Türkçe, 2021). İngilizcesi olan “*disaster*” kelimesi ise Orta Fransızca “*désastre*” den ve Eski İtalyanca “*disastro*” kelimelerinden türetilmiştir; bu aslında Eski Yunanca azaltıcı önek *δυσ-* (dus-) “kötü” ve *ἀστυήρ* (aster), “yıldız” dan gelmektedir. Böylece Yunanca “kötü yıldız” betimlemesi gezegenlerin konumuna yüklenen bir felaketin astrolojik anlamından gelir (Liddell ve Scott, 1996; Etkin, 2015).

AFAD’a (2021) göre afet “toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay”. Yani kısaca afetin bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuç olduğunu belirtmektedir. UNDRR’ye (2021) göre ise “maruz kalma, savunmasızlık ve kapasite koşullarıyla etkileşime giren ve aşağıdakilerden bir veya daha fazlasına yol açan tehlikeli olaylar nedeniyle bir topluluğun veya bir toplumun işleyişinin herhangi bir ölçekte ciddi şekilde bozulması: insani, maddi, ekonomik ve çevresel kayıplar ve etkiler” olarak tanımlanmaktadır.

Kadıoğlu (2008a:6) da benzer tanımlamalar yaparak afeti, “insanlar, tabii ve kültürel kaynaklar için fiziksel, ekonomik ve sosyal veya çevresel kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen ve topluluğun yerel imkân ve kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemeyeceği doğal ve insan kaynaklı herhangi bir olayın sonucu” olarak tanımlamaktadır.

4.2. Felaket (*Catastrophe*)

Felaket kelimesinin Türkçe kökeni Arapça *falak* فلك “felek” sözcüğünden türetilmiş olup, “çark, yıldızların döner küresi, talih/baht” gibi anlamlar taşımaktadır (Etimoloji Türkçe, 2021). İngilizcesi olan “*catastrophe*” kelimesi ise Yunanca “*katastrophē*” (devrilme; ani bir son) kelimesinden gelmektedir. Kelime, Yunanca *katá* (aşağı) + *stréphō* (dönüş) kelimelerinden türemiştir (Online Etymology Dictionary, 2021). “*Catastrophe*” 1530'larda, “beklenenin tersine çevrilmesi” (özellikle bir dramada ölümcül bir dönüm noktası, olay örgüsünün sona ermesi) şeklinde geçmiştir (Merriam-Webster, 2021).

Küresel bağlamda 1600'lerin başında, “felaket” daha genel olarak mutsuz bir sonuç, afet veya yıkıcı bir son olarak kullanılmıştır. 18. yüzyılda ise depremler ve volkanik patlamalar gibi gerçekten yıkıcı olayları ifade etmek için yaygın olarak kullanılmıştır (Merriam-Webster, 2021).

FEMA'ya (2008; 42) göre felaket “nüfusu, altyapıyı, çevreyi, ekonomiyi, ulusal durumu ve hükümet işlevlerini ciddi şekilde etkileyen olağanüstü düzeyde kitlesel zayıflık, hasar veya aksamalarla sonuçlanan terörizm de dahil olmak üzere herhangi bir doğal veya insan yapımı olay” olarak tanımlanmıştır.

Öte yandan bir felaket, nüfusun ve altyapının çoğunu etkileyen geniş bir mekânsal etkiye sahiptir (Quarantelli, 1996; 2000). Bu nedenle, afet ve felaket tanımının yanı sıra her ikisini de içeren unsurlar, risk değerlendirmesi, hazırlık ve iyileşme konusunu anlamak için çok önemlidir.

Ünlü afet sosyoloğu E. L. Quarantelli, felaketleri afetlerden ayırmaya yardımcı olan 6 kriterden oluşan bir liste geliştirmiştir (Quarantelli, 2000):

-Felaketlerde, acil durum müdahale organizasyonlarının tesisleri de dahil olmak üzere, topluluk tarafından inşa edilmiş bir yapının çoğu veya tamamı etkilenir.

-Yerel müdahale ekipleri personel, tesis ve ekipman kayıpları nedeniyle normal rolleri üstlenemez;

-Herkes aynı olaydan etkilendiği için yakındaki ve hatta bölgesel topluluklardan yardım alınmaz;

-Günlük topluluk işlevlerinin tümü olmasa da çoğu keskin ve eşzamanlı olarak kesintiye uğrar.

-Haber kapsamının ulusal kuruluşlar tarafından daha uzun bir süre boyunca sunulması daha olasıdır.

-Ulusal hükümet ve en üst düzey yetkililer doğrudan dahil olur.

5. Afet-Sonrasındaki Ana Terimler

5.1. Müdahale (*Response*)

Müdahale kelimesinin Türkçe kökeni Arapça *dyl* kökünden gelen *mudāḫalat* مداخلة “araya girme, girişme, işine karışma” sözcüğünden gelmektedir (Etimoloji Türkçe, 2021). İngilizcesi “*response*” Eski Fransızca “*respon*” ve Latince “*responsum*” (cevap, çözüm) sözcüklerinden türemiştir (Online Etymology Dictionary, 2021).

AFAD'a (2021) göre müdahale “afet ve acil durumlarda can ve mal kurtarma, sağlık, iade, ibate, güvenlik, mal ve çevre koruma, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin verilmesine yönelik çalışma. Afetin meydana gelmesi ile başlayan ilk evredir”. UNDRR'ye (2021) göre ise “bir afetten hemen önce, sırasında veya hemen sonrasında hayat kurtarmak, sağlık üzerindeki etkileri azaltmak, kamu güvenliğini sağlamak ve etkilenen insanların temel geçim ihtiyaçlarını karşılamak için alınan önlemlerdir”.

Müdahale örnekleri arasında seferberlik, kurtarma ve tahliye, tıbbi bakım gibi acil yardım, yiyecek ve su dağıtımı ve barınma yer almaktadır. Bu aşamanın öncesinde risk değerlendirmesi, afet müdahalesi için faydalıdır çünkü bir afette hangi kaynakların gerekli olacağını bilmek önemlidir (Rovins ve ark., 2015).

5.2. İyileştirme ve Yeniden Yapılanma (*Recovery*)

“İyileştirme”nin Türkçe kökeni taranan veri tabanlarında bulunamamıştır. İngilizcesi “*recovery*” olan kelimenin kökenleri ise Eski Fransız *recoverer* “geri dön, sağlığına kavuş, tedarik et, yeniden al” (11c.), Orta Çağ Latince *recuperare* “iyileşmek için” olan kelimelerden türemiştir (Online Etymology Dictionary, 2021).

UNDRR'ye (2021) göre iyileştirme “afetten etkilenen bir topluluğun veya toplumun geçim kaynakları ve sağlığının yanı sıra ekonomik, fiziksel, sosyal, kültürel ve çevresel varlıklarının, sistem ve faaliyetlerinin eski haline getirilmesi veya iyileştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Risk değerlendirmesi, iyileşmenin temel bir yönüdür çünkü yeniden geliştirmenin, felaketin tekrar etmesini veya diğer risklere ve tehlikelere maruz kalmanın artmasını önlemek için potansiyel risklerin anlaşılmasıyla sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesi önemlidir. İyileştirme, bir felaketin ardından sürdürülebilir yeniden kalkınmayı teşvik etmek için eylemlerin uygulanmasıdır (Rovins ve ark., 2015).

5.3. Kriz Yönetimi (*Crisis Management*)

Türkçe “**kriz**” ve İngilizce “**crisis**” kelimelerinin kökeni Fransızca *crise* “buhran” kelimesinden gelmektedir. Eski Yunanca *krisis*, *krit- xpoic*, *xpit-* (1. yargı, hüküm, 2. hastalığın dönüm noktası) sözcüğünden alıntı olan kelime *krinō xpivw* (yargılamak, hüküm vermek) fiilinden türetilmiştir. “Buhran” kelimesinin Türkçe kökeni ise Arapça *bhr* kökünden gelen *buhrān* بحران “hastalığın dönüm noktası, kriz” sözcüğünden gelmektedir (Etimoloji Türkçe, 2021; Online Etymology Dictionary, 2021).

AFAD’a (2021) göre kriz yönetimi “kriz hâli şartları süresince uygulanan, durumu normale döndürmeyi amaçlayan geçici bir yönetim biçimi” olarak ifade edilmektedir.

Etki ve ihtiyaç analizi, müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa vb. gibi afet sonrası düzeltmeye/iyileştirmeye yönelik olarak yapılan çalışmalar “afet kriz yönetimi” veya “acil durum yönetimi” olarak adlandırılmaktadır (Kadıoğlu, 2011). Afet risk yönetiminin olmadığı yerlerde afet kriz yönetimi veya acil durum yönetiminin başarısız olması kaçınılmazdır. Bu başarısız ve plansız kriz yönetimi “reflekse dayalı ilkel bir yönetim tarzıdır! Yani, tek başına uygulanan afet kriz yönetimi; tepkisel, eşgüdümsüz, yanlış hedef kitleli, etkisiz, zamansız, güven vermez ve afetin felakete dönüşmesine neden olabilir” (Kadıoğlu, 2011).

6. Değerlendirme

Bu makalede afet yönetim döngüsünde yer alan terimlerin kafa karışıklığına neden olmasını gidermek ve terimler arası bağlamsal anlamı sağlamak amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışmada önemli terimler kökenleri ve anlamları ile net olarak ortaya konmuştur. Köken “bir şeyin çıktığı, dayandığı temel, biçim, neden veya yer, menşe” olarak tanımlanmaktadır. Buradan yola çıkılınca genel olarak afet döngüsünde yer alan terimlerin kökenleri ile günümüzde kullanılan anlamları birebir örtüşmektedir. Aynı zamanda bazı terimlerin tanımları yüzeysel anlam ifade etse de kökenlerine inildiği zaman aslında terimin ne anlam taşıdığı daha net ortaya çıkmaktadır.

Afet yönetim döngüsünde yer alan her terimin incelenmesi afet yönetimi aşamasında zamansal ve işlevsel ayrımlar, her aşama için karşılıklı ilişkilerin ve sorumlulukların önemini daha net ortaya koymuştur. Bu aşamaları anlamak, disiplinlerin krizlere daha akıllı ve daha bilgili bir şekilde hazırlanmasını kolaylaştıracaktır. Doğru kararlar vermek için de terimlerin anlamı ve afet

döngüsünde ne işe yaradığını bilmek önemli bir adımı içerecektir.

Afet-öncesinde yer alan ana aşamalar “risk ve zarar azaltma, hazırlıklı olma”dır. Bu aşama, her disiplinin tehlikeleri ele alarak risk değerlendirmesi yapması gerektiğini ve gelecekteki acil durumları önleyecek ve etkilerini en aza indirecek adımlar atarak acil duruma hazır olunması gerektiğini ifade etmektedir. Afet-anında ise yapılan bu hazırlık sonucunda acil durum müdahalesinin yapılabileceği, afetten en az hasarla çıkılabileceği ortaya çıkmaktadır. Afet-sonrasında ise yer alan ana aşamalar “müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma”dır. Bu aşama, afet veya kriz sonrasında insanları ve yapıları korumak için tahliye ve kurtarma planları gerçekleşmesi gerektiğini, zarar gören maddi ve manevi yapıları normale döndürmek amacıyla yeniden inşa etme ve iyileştirme sürecine girilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Özetle afet yönetim döngüsünde yer alan terimler çok kritik öneme sahiptir, fakat risk değerlendirmesi en kilit terimdir. Risk değerlendirmesinin yapılması ile başlayan süreçte hangi konuda nasıl önlem alınması ve hazırlıklı olunması gerektiği ortaya çıkacak, herhangi kriz durumunda bu hazırlıklı olma durumu sayesinde alternatif kurtarma ve iyileştirme süreçleri gerçekleştirilip, afetlere karşı dirençlilik gösterilebilecektir. Çoğu terimin tanımında tehlike ve risk terimleri geçmekte ve bu terimlerle bağlam kurulmaktadır.

Bilgi Notu

Yazarlardan Sümeyye Kahraman ve Burak Korkmazıyürek 100/2000 YÖK Doktora Burs Programı ile desteklenmektedir. Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öncelikli Alan Programı’nda yer almaktadırlar.

Kaynaklar

- AFAD. 2021. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (Ziyaret tarihi: 01/04/2021).
- AS/NZS. 2009. *Risk Management-Principles And Guidelines*. Standards Australia/Standards, New Zealand.
- Etimoloji Türkçe, 2021. Türkçe Etimoloji Sözlüğü. <https://www.etimolojiturkce.com/> (Ziyaret tarihi: 02/04/2021).

- Etkin, D., 2015. *Disaster Theory: An Interdisciplinary Approach to Concepts and Causes*. Butterworth-Heinemann, Boston.
- FEMA, 2008. US Department of Homeland Security National Response Framework. www.fema.gov/pdf/emergency/nrf/nrf-core.pdf (Ziyaret tarihi: 11/04/2021).
- IDNDR (International Decade for Natural Disaster Reduction). 1994. Yokohama Strategy And Plan Of Action For A Safer World. https://www.preventionweb.net/files/8241_doc6841contenido1.pdf (Ziyaret tarihi: 11/04/2021).
- Kadıoğlu, M., 2008a. Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri. Mikdat Kadıoğlu, Emin Özdamar (Ed.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, pp. 1-34.
- Kadıoğlu, M., 2008b. Sel, Heyelan ve Çığ için Risk Yönetimi. Mikdat Kadıoğlu, Emin Özdamar (Ed.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, pp. 251-276.
- Kadıoğlu, M., 2011. *Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek*. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul.
- Liddell, H.G and R. Scott, 1996. *A Greek-English Lexicon*. Clarendon Press, Oxford.
- Merriam-Webster. 2021. Dictionary by Merriam-Webster. <https://www.merriam-webster.com/> (Ziyaret tarihi: 15/04/2021).
- Nişanyan Sözlük. 2021. Çağdaş Türkçe'nin Etimolojisi. <https://www.nisanyansozluk.com/> (Ziyaret tarihi: 01/04/2021).
- Online Etymology Dictionary. 2021. Online Etymology Dictionary. <https://www.etymonline.com/> (Ziyaret tarihi: 15/04/2021).
- Quarantelli, E.L., 1996. Just as Disaster is not Simply a Big Accident, So a Catastrophe is not Just a Bigger Disaster. *Journal of the American Society of Professional Emergency Planners*, 3: 68-71.
- Quarantelli, E.L., 2000. *Emergencies, Disasters, and Catastrophes are Different Phenomena*. Disaster Research Center, Newark.
- Rovins, J. E, Wilson, T. M., Hayes, J., Jensen, S. J., Dohaney, J., Mitchell, J., D.M. 2015. *Johnston and A. Davies, Risk Assessment Handbook*. GNS Science Miscellaneous Series. 84: 71.
- TDK (Türk Dil Kurumu). 2015. *Türkçe Sözlük (genişletilmiş baskı)*. TDK, Ankara.
- UN General Assembly, 1987. International Decade for Natural Disaster Reduction: resolution / adopted by the General Assembly. Volume 1, 15 September-21 December 1987, A/42/49.
- UNDRR. 2021. Terminology. <https://www.undrr.org/terminology> (Ziyaret tarihi: 15/04/2021).
- UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction). 2005. Hyogo Framework for Action 2005–2015: Building The Resilience Of Nations And Communities To Disasters. https://www.unisdr.org/files/1037_hyogoframeworkforactionenglish.pdf (Ziyaret tarihi: 18.05.2021).
- UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction), 2015. Sendai Framework For Disaster Risk Reduction 2015–2030. UNISDR, Geneva.
- UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction), 2009. 2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction. UNISDR, Geneva.
- Wisner, B., Blaikie, P., T. Cannon and L. Davis, 2003. *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability And Disasters*. Routledge, London.
- World Bank. 2014. *Understanding Risk In An Evolving World: Emerging Best Practices in Natural Disaster Risk Assessment*. Global Facility For Disaster Reduction And Recovery. DC: World Bank, Washington.

HREMATONİMLERE ADBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM: LEKSİK SEMANTİK AÇIDAN TV DİZİ ADLARI¹

Gülşah Parlak Kalkan²

²⁾ Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Kilis, Elmek: gulsahparlak@kilis.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0986-9768

Özet

“Eşya, nesne, ürün, eser” manasındaki Yunanca *brema* ile “ad” manasındaki *onima* kelimelerinin birleşiminden oluşan *brematonimi* teriminin Türkçe karşılığı “eseradbilim”dir. Adları dilbilimsel ya da sosyokültürel açıdan değerlendiren onomastiğin önemli bir kolu olan *brematonimi*; şair ve yazarlar tarafından yazılan şiir, hikâye, roman gibi edebî ürünlere verilen adları inceleyen bilim dalıdır. Ülkemizde *eseradbilim* alanında, sayıları az olmakla birlikte yapılan çalışmaların genellikle yazılı eserler üzerine olduğu görülmektedir. Ancak artan teknolojik gelişmelere bağlı kitle iletişim araçlarının hayatın her alanını kaplaması ve bugünün dünyasında hemen her ortamda görmenin mümkün olduğu en yaygın kitle iletişim aracının televizyon olması hasebiyle bu platformda kullanılan dilin her yönüyle değerlendirilmesi elzemdir. Ayrıca günümüzde bireylerin gündelik yaşamda hemen her konuda karar verirken etkilendikleri en önemli aracın televizyon özelindeki diziler olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan söz konusu çalışmada, reyting bazında en çok izlenen ATV, Fox, Kanal D, Kanal 7, Show TV, Star TV ve TRT 1 kanallarında 1990’lı yıllardan 2020 yılına kadar yayınlanan dizilerin adları, leksik-semantik bakımdan tasniflenmiş; böylelikle dizi adlandırılmalarının dilde hangi yolla anlatım bulduğu betimlenmiştir. Çalışma için ilgili kanallara ait internet sitelerinden derlenen toplam 576 dizi adı, İbrahim Şahin’in *Adbilim* eserinde yer adları ile ilgili yapmış olduğu leksik-semantik sınıflandırma temel alınarak değerlendirilmiş; mevcut çalışmanın verileri doğrultusunda söz konusu tasnif yeniden yorumlanmıştır. Çalışma bulguları, diziler adlandırılırken kullanılan Türkçenin kültür tarihi ile bağının günümüzde de kuvvetli bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hrematonimi, TV, Dizi Adları, Türk Kültürü, Türk Dili.

A SCIENTIFIC APPROACH TO HREMATONYMS: LEXICO-SEMANTIC APPROACH TO THE TV SERIES NAMES

Abstract

The Turkish meaning of the term *brematonimi*, which is a combination of the Greek *brema* meaning “goods, object, product, work” and *onima* meaning “name” is work onomastics. *Hrematonimi*, is an important branch of onomastic that evaluates names from a linguistic or socio-cultural perspective; It is a branch of science that studies the names given to literary works such as poems, stories and novels written by poets and writers. In our country in the field of work onomastics, it is seen that the studies are made mostly on written works, although their number is low. However, it is essential to evaluate every aspect of the language used in this platform, as the mass media depending on the increasing technological developments covers all areas of life and television is the most common mass media tool that can be seen in almost every environment in today's world. In addition, it is a known fact that the most important tool that individuals are affected by making decisions on almost every issue in daily life is the TV series. In this respect, in the study in question, the names of the series, which were broadcast on the most watched channels on the basis of ratings, from the 1990s to 2020 on ATV, Fox, Kanal D, Kanal 7, Show TV, Star TV and TRT 1 channels, were classified in terms of their lexical-semantics. Thus, the way in which series naming is expressed in the language is described. For the study, a total of 576 serial names, compiled from the websites of the relevant channels, were evaluated on the basis of the lexical-semantics made by İbrahim Şahin regarding the place names in the work of *Adbilim*; the classification was reinterpreted in line with the data of the current study. The findings of the study show that the Turkish language used when naming serials continues to be strongly associated with the history of culture.

Keywords: Hrematonomy, TV, Serial Names, Turkish Culture, Turkish Language

¹ Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü tarafından 22-24 Nisan 2021 tarihlerinde düzenlenen *I. Uluslararası Adbilim Sempozyumu*’nda “Ad Bilimi Çerçevesinde TV Dizi Adları ile İlgili Leksik-Semantik Bir Tasnif Denemesi” adıyla sunulan bildiri metninin yeniden düzenlenmiş biçimidir.

1. Giriş

Yunanca “ad, isim” manasındaki *onim* ya da *onoma* terimleri “özel ad” anlamını içermekte ve *onomastik* (adbilim), *onomastiğin* alt dalları olan *antroponim*, *toponim*, *zoonim*, *fitonim*, *astronim*, *brematonim* terimlerinin oluşumunda da görev yapan bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır. Latince “adlandırmak” manasındaki *appellare* fiilinden türeyen *apehyatif*-yaygın tanımlama şekli *tür adı*, *cins ad* olan- *onimlerin* karşıtı olan tür adlarının terimsel ifadesidir. Esas itibarıyla *onimlerin* ortaya çıkışını, leksik-semantik durumunu, ses özelliklerini vb. eş zamanlı ya da art zamanlı bakış açısıyla ele alan *onomastiğin* malzemesinin temelinde *apehyatiflere* dayandığı görüşü yaygındır. Çünkü özel adların kaynağının aslında tür adları olduğu; zaman, coğrafya, kültürel doku, kültürler arası etkileşim gibi etkenler çerçevesinde *apehyatiflerin* kimi zaman uzun, kimi zaman da kısa bir sürede *onimleştiği* görülmektedir. Dolayısıyla tür adlarının genel bir bakış açısıyla ad alanındaki her türlü çalışmanın temel yapı taşı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Mesela bir metal türüne ad olan “çelik” *apehyatif* iken; erkek adı olan “Çelik” ise *onimdir*; savunma amaçlı yapılan bir bina türünün adı olan “kale” *apehyatif* özellik taşımakta; ancak yerleşim adı olarak (ilçe/köy vb.) kullanılan “Kale” ise *onim* kategorisinde değerlendirilmektedir (Şahin, 2019: 12).

Günümüzde disiplinler arası çalışma sahalarının veri malzemesi olan adları, çeşitli açılardan değerlendiren adbilimin sahası oldukça geniş olduğu için bu çalışma alanı, aşağıdaki dallar üzerinden gelişimini sürdürmektedir:

1. *Anemonim (rüçgaradı); Anemonimi (rüçgaradibilim)*
  2. *Antroponim (kişiyadı); Antroponimi (kişiyadibilim)*
  3. *Astronim (yıldızadı); Astronimi (yıldızadibilim)*
  4. *Dökümantonim (belgeadı); Dökümantonimi (belgeadibilim)*
  5. *Ergonim (örgütadı); Ergonimi (örgütadibilim)*
  6. *Etnonim (kökadı); Etnonimi (kökadibilim)*
  7. *Fitonim (bitkiadı); Fitonimi (bitkiadibilim)*
  8. *Hrematonim (eseradı); Hrematonimi (eseradibilim)*
  9. *Hrononim (zamanadı); Hrononimi (zamanadibilim)*
  10. *Kozmonim (uzayadı); Kozmonimi (uzayadibilim)*
  11. *Mitonim (mitadı); Mitonimi (mitadibilim)*
  12. *Poreyonim (araçadı); Poreyonimi (araçadibilim)*
  13. *Pragmatonim (ürünadı); Pragmatonimi (ürünadibilim)*
  14. *Planetonim (gökadı); Planetonimi (gökadibilim)*
  15. *Toponim (yeradı); Toponimi (yeradibilim)*
  16. *Urbonim (kentlikadı); Urbonimi (kentlikadibilim)*
  17. *Zoonim (hayvanadı); Zoonimi (hayvanadibilim)*
- (Şahin, 2019: 29-89).

Ülkemizde adbilim epeyce ilerlemiş, genişlemiş ve belirli bir çerçeveye oturtulmuş olsa da konuyla ilgili farklı araştırmacılar tarafından yapılan farklı tasniflerin de söz konusu olduğunu söylemek gerekir. Sakaoglu (2001:11), adbilimin alt kollarını yukarıdaki tasnife *Oronim* (dağ adı); *Oronimi* (dağadibilim) ve *Hidronim* (su adı); *Hidronimi* (suadibilim)’yi de ekleyerek 19 başlıkta değerlendirmiştir. Ancak Sakaoglu’nun ayrı kollar halinde ele aldığı bu iki alanı, Şahin (2019:77), yeradları türleri içerisinde göstermiş ve *oykonimi* (orunadibilim), *urbonimi* (kentlikadibilim), *boronimi* (eladibilim), *drimonimi* (ormanadibilim), *agroonimi* (bağadibilim), *dromonimi* (yoladibilim) alanlarını da ekleyerek yeradibilimi 8 ayrı alt alan şeklinde tasniflemiştir. Ayrıca adbilim alanında yapılan çalışmalar sınıflandırılırken kabul gören en genel çerçevenin bitki, hayvan, gök, uzay, dağ, su vb. konuları içine alan genel adbilim ve kişi adları, yer adları gibi özel adları içine alan özel adbilim şeklinde iki temel yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür.

Adbilim çerçevesinde yapılan çalışmaların hem dünya literatüründe hem de Türkiye’de öncelikli olarak yeradları (Ahmedov, 1991; Başkan, 1970; Çelik, 1941; Dilmen, 1938; Eren, 1966; Eröz, 1973; Eyice, 1964; Gülensoy, 1987; Januzak, 1989; Şahin, 2007), kişi adları (Baskakov, 1999; Rasonyi ve Baski, 2007; Tonkin, 1980) ile ilgili olduğu ve son yıllarda ise astronomi, fitonomi, zoonimi vb. (Abik, 2009; Alkayış, 2009; Boyraz, 1996; Buran, 1991; Doğan, 2011; Esir, 2006; Gümüştam, 2010; Tokyürek, 2013) alanlardaki çalışmaların sayıca arttığı görülmektedir. Elbette adbilim alanında yapılmış ve burada zikredilemeyecek kadar geniş bir literatürün var olduğunu belirtmek gerekir. *Toponimi*, *fitonimi*, *zoonimi* dışında 2009’lu yıllardan günümüze kadar *brematonimi* (eseradibilim) alanında da (Çolak, 2021; Karademir, 2009; Karademir, 2010; Oturakçı Orbay, 2018; Oturakçı Orbay, 2019; Oturakçı Orbay, 2020a; Oturakçı Orbay, 2020b; Şahin, 2019) çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Nitekim bu çalışmalardan yalnızca yakın dönemde yapılan kısmında (Çolak, 2021; Oturakçı Orbay, 2018; Oturakçı Orbay, 2019; Oturakçı Orbay, 2020a; Oturakçı Orbay, 2020b) ilgili çalışma alanı, Şahin’in (2019) eserinde tanımladığı şekilde *brematonimi* (eseradibilim) olarak ifade edilmiş ve incelenen veri de *brematonim* (eser adları) olarak adlandırılmıştır. Daha önceki yıllarda yapılan çalışmalarda (Karademir, 2009; Karademir, 2010) *brematonimi* veya *brematonimden* bahsedilmemiş; yalnızca bu kapsama giren eser adları, değişik açılardan incelenmiştir.

Yunanca *brema*, “eşya, nesne, ürün, eser” ve *onima*, “ad” kelimelerinin birleşiminden oluşan *brematonim*, “eşya adı” manasına gelmektedir. *Ktematonim* de *brematonim* ile aynı anlamı taşımaktadır. Her iki kelime de mücevherler, silahlar, müzik aletleri gibi maddi kültür

unsurlarına verilen özel adları ifade eden *onim* türüdür. Türkçe karşılığı “eseradbilim” olan *brematonimi/ ketematonimi*, yazar ve şairler tarafından oluşturulan roman, hikâye, şiir kitabı gibi edebî eserlere, tablolara, sanatçıların kullanmış oldukları eşyalara (örneğin müzik aletlerine) verilen adları leksik-semantik veya söz dizimi özellikleri bakımından inceleyen adbilim dalıdır. Hz. Ali'nin kılıcı *Zülfikar*, *Hürrem yüzüğü* (yüzük adı), *Yusuşçuk* (kolye adı), halk ozanı Ozay Gönlüm'ün üç bağlamayı birleştirerek tasarladığı ve *Yaren* adını verdiği saz, *Çile* (Necip Fazıl Kısakürek), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (Ahmet Hamdi Tanpınar), *Narlar ve Ayvalar* (Şeker Mehmet Paşa'nın tablosu), *Adada Gezintiye Çıkan Kadınlar* (İbrahim Çallı'nın tablosu) *brematonimlere* verilebilecek örneklerdir (Şahin, 2019: 58-59).

Elinizdeki çalışmanın veri sahasını oluşturan dizi adları da *brematonimler* içinde değerlendirilecek örneklerdendir.

İletişim olanaklarının durdurulamaz bir hızla geliştiği günümüz dünyasında ulaşılabilirlik bakımından en kolay ve ucuz olan iletişim aracı hiç şüphesiz televizyondur. Güvenilir araştırma şirketleri tarafından yapılan anket çalışmalarının neticesinde Türkiye’de bireylerin günlük televizyon izleme ortalamasının 6 saat olduğu, araştırmaya katılanların %84’ünün her gün televizyon izlediği, %67’sinin ise tercihinin özellikle yerli diziler olduğu görülmektedir (Bayram, 2018: 57). Kitle iletişim araçlarının ve özellikle televizyonun kültürel değişimlerin en önemli mecrası olması, toplumu oluşturan bireylerin takipçisi olduğu dizi ve dizi karakterlerinden yola çıkarak gündelik yaşantılarına (saç kesimi, kullanılan dil, eşya tercihi vb.) yön vermeleri durumunda açıkça görülmektedir. Televizyonun kültürel değişme ve gelişmelerde etkili olduğu gibi milletlerin ölçünlü dilini de zaman zaman yanlış kullanımlarla kuşattığı ve bu yanlış kullanımların yayılma hızını ve alanını genişlettiği bilinmektedir (Karahana, 1999: 53).

Televizyon programları veya bu programlarda kullanılan dil ile ilgili yapılmış pek çok çalışma (Ayan ve Baş, 2015; Güzel ve Karakurt, 2001; Yalçın, 2016; Yılmaz ve Özkurt, 2016) bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların neredeyse tamamı, adbilim bakışıyla değil, sosyolojik bakışıyla ele alınmıştır. Elinizdeki çalışma ise, söz konusu malzemeyi adbilim açısından ele alacak olup bu çerçevede malzeme öncelikle *leksik-semantik* açıdan sınıflandırılacaktır. Bununla dizi adlarının ortaya çıkmasında etkili olan adlandırma geleneği tespit edilecektir.

2. Yöntem

Türkiye’de popüler kültür aktarıcılığı rolünde önemli payı bulunan televizyon özelindeki dizilerin adlarını dilin kullanımı ve dil/kültür ilişkisi bağlamında deşifre etmeyi amaçlayan bu araştırma için genel reyting değerlendirmelerine (<https://tiak.com.tr/tablolari/aylik-tablolar>, Erişim tarihi: 01.03.2020) göre izlenme sıralamasında önde olan ATV, Fox, Kanal D, Kanal 7, Show Star ve TRT 1’e ait toplam 576 dizi adı, ilgili kanalların internet sitelerinden derlenmiştir. Hem kanal adları hem de kanallara ait dizi adları kendi içinde alfabetik bir şekilde sıralanmıştır. Alfabetik sıralanan kanallar ve dizi adları, numerik olarak da sıralanmıştır. Sonrasında her bir dizi adına, dizinin ait olduğu kanalın numarasına ve kanal içindeki kendi alfabetik sıra numarasına göre kodlar verilmiştir. Örneğin 5/3 kodlu *Adım Feriha Koydum* dizi adı, alfabetik olarak beşinci sırada olan Show TV’deki üçüncü dizinin adıdır. Böylelikle hangi kanalda ne türden ve ne özellikte dizi adı kullanıldığı konusunda da bilgi edinme hedeflenmiştir. Alfabetik bir şekilde kodlanan veriler, öncelikle leksik-semantik bakımdan -her dizinin yayınlandığı kanala ait sitelerden dizinin konusu ve diziyeye bu adın nasıl, neden verildiği ile ilgili bilgi edinmek suretiyle- tasniflenmiştir. Leksik-semantik tasnif oluşturulurken adbilim literatüründe farklı konularda (Başkan, 1970; Gülensoy, 1998) yapılmış çalışmalar incelenmiş ve bu çalışma, esas itibarıyla İbrahim Şahin’in *Adbilim* eserindeki tasnif üzerinde temellendirilmiş; alt başlıklar oluşturulurken ve adlandırılırken bu eserdeki alt başlıklardan ve terim sisteminden yararlanılmıştır (Şahin, 2019: 111-117). Ancak gerek yukarıdaki tasnifler gerekse Şahin’in tasnifi yer adları ile ilgili olduğu için -bulgular kısmında görüleceği üzere- mevcut çalışma *brematonim* olan dizi adları üzerine yürütüldüğünden yeni bir tasnif denemesi gerçekleştirilmiştir. Tasnif sonunda, ulaşılan bulgular doğrultusunda dizi adları oluşturulurken etkili olan ölçütlerin/etkenlerin sıklığını gösteren bir tablo düzenlenmiştir. Ayrıca tabloda yer alan temel başlıkların dizi adlarındaki dağılım oranlarını gösteren bir de şekil sunulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Kişilerle İlgili Dizi Adları

3.1.1. Kişilerin Kendi Varlıklarıyla İlgili Dizi Adları

3.1.1.1. Antropohrematonimler (Kişiadlı Dizi Adları)

3.1.1.1.1. Dizideki Karakter Adıyla veya Soyadıyla Kurulan Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adlarının neredeyse tamamı, kişi adlarıyla kurulmuş ve dizi adında yer alan bu kişi adları, dizide aynı şekilde yer almıştır. Sadece *Altındağlı*, *Karadağlı* dizi adları, soyadlarıyla ve *Şevkat Yerimdar* dizi adı ise ad ve soyadı ile kurulmuştur.

Adı Efsane (3/1), Adı Zehra (2/3), Adım Bayram (7/4), Adını Feriha Koydum (4/2, 5/3), Aliye (1/6, 4/5), Altındağlı (5/8), Aşk ve Mavi (1/11), Behzat Ç. (6/17), Bir Deniz Hikayesi (3/18), Canan (2/22), Dicle (1/30), Diriliş Ertuğrul (7/25), Elif (4/15), Emir'in Yolu (5/30), Ezel (1/35, 5/33), Ezra (5/34), Fatih (3/30), Fatmagül'ün Suçu Ne? (3/31), Firuze (5/36), Gazi (1/36), Gülizar (3/34), Gülperi (5/40), Hayal ve Gerçek (1/40), Hayati ve Diğerleri (3/42), İffet (6/53), İki Zehirli Memo-Can (3/46), Karadağlar (5/49), Kuruluş Osman (1/56), Kuzgun (6/70), Melek (5/58), Meryem (3/71), Muhteşem Yüzyıl Kösem (2/67), Nuri (3/75), Selena (1/62), Sıla (1/68), Sultan (3/80), Şevkat Yerimdar (2/83), Şubat (7/73), Türkan (3/85), Yaz'ın Öyküsü (3/95), Yunus Emre Aşkın Yolculuğu (7/85), Zerda (1/80, 4/44).

3.1.1.1.2. Dizideki Karakter Ad veya Soyadlarındaki Kelimelerin Eş Sesli Özelliğiyle Kurulan Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adlarında yer alan kişi adları ve soyadları (Dizi adlarında genellikle kişi adları yer almıştır. Sadece *Şen Yuva* dizi adında *Şenyuva* soyadı yer almıştır.), Türkçedeki eş seslilik durumuna uygun bir şekilde kullanılmıştır. Sesteş kelimeler olarak da nitelendirilen bu tür kelimeler, yazılışları ve okunuşları aynı ancak anlamları farklı olan kelimeler şeklinde tanımlanabilir. Bu türden dizi adlarında kişi adları genellikle sesteş kelimelerden tercih edilmiş ve bu sesteş kelimeler aracılığıyla dizideki konuya ön gönderimde bulunularak izleyicinin dizi hakkında fikir sahibi olması amaçlanmıştır. Örneğin *Asayiş Berkemal* dizisinde *Berk* ve *Kemal* adında oldukça başarılı iki komiserin iş yaşantılarındaki maceraları anlatılmış; *Lale Devri* dizisinde *Lale* adında genç bir kadının hayatı anlatılmış; *Güllerin Savaşı* dizisinde gül kadar güzel olan *Gülru* ve *Gülfem* adlı iki kadının aynı adama hissettikleri aşk sebebiyle birbirleriyle verdikleri mücadele anlatılmış; *Serçe Sarayı* dizisinde ise *Serçe* adında bir kadının kocasını kaybettiikten sonra çocukları ile kendine kurduğu yeni hayatlarında küçük ama mutlu ev yaşantıları anlatılmıştır.

Asayiş Berkemal (2/7), Deniz Yıldızı (2/31, 5/26), Gönül Ferman Dinlemiyor (5/39), Güllerin Savaşı (3/35), Güzel Köylü (6/46), Hicran Yarası (7/42), Kalbimdeki Deniz (2/52), Lale Devri (2/63, 5/54),

Mihrap Yerinde (5/57), Serçe Sarayı (6/82), Son Destan (7/70), Şen Yuva (2/82).

3.1.1.1.3. Benzetme İlgisiyle Oluşan Kişi Adlarından Kurulan Dizi Adları

3.1.1.1.3.1. Dizideki Karakter Adlarıyla Herhangi Bir Durum, Olay, Kişi veya Nesne Arasında Benzetme İlgisi Kurulmasıyla Oluşan Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adlarında yer alan kişi adları, dizinin konusu hakkında fikir yürütmeye fırsat sunacak ön gönderimli kelimelerden tercih edilmiştir. Örneğin *Kuzey ve Güney* dizisinde *Kuzey* ve *Güney* adında, birbirlerine çok zıt karakterlere sahip iki kardeşin aynı kıza olan aşkları anlatılmış; *Salih Kuşu* dizisinde ise iki çocuğuna, eşine, kayınvalidesine bakmak zorunda olan dar gelirli bir adamın bir gece bankta uyurken, birdenbire ortadan kaybolan zengin holding patronu *Salih Bey* sanılarak (benzerlikleri sebebiyle) iş adamının ihtişamlı köşküne götürülmesiyle başlayan maceralar anlatılmıştır.

Kuzey Güney (3/63), Leyla ile Mecnun (7/53), Meleklerin Aşkı (5/58), Poyraz Karayel (3/77), Salih Kuşu (5/67), Sevdanın Bahçesi (3/78).

3.1.1.1.3.2. Kişilerle Herhangi Bir Durum, Olay, Kişi veya Nesne Arasında Benzetme İlgisi Kurulmasıyla Oluşan Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adlarının tamamı, dizideki konuların metaforlaştırılması neticesinde oluşan kelimelerin dizi karakterlerine ad olarak verilmesi ile kurulmuştur. Örneğin *Erkenci Kuş* dizisinde küçük yaşlardan itibaren her sabah, çok erken saatlerde, nefes darlığı yaşayan babasının yerine bakkalını açan *Sanem* adlı bir genç kızın hayatı anlatılmış; *Karagül* dizisinde Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesinde yaşayan zengin ve köklü bir ailenin iki oğlu arasındaki savaş (Karagül: Bu gül, dünya üzerinde sadece Halfeti'de yetişen nadide bir gül türüdür ve bu ad, dizideki iki kardeşten birinin -yalıllarda büyümüş ve eli yalısın bahçesindeki çiçeklerden ve topraktan başka hiçbir şeye değmemiş- sevdiği kıza verilen addır) anlatılmış; *Sudan Bıkılmış Balıklar* dizisinde ise Kaş'ta doğup büyüyen *Zeynep* ve *Selim* adlı iki gencin Kaş'tan ayrıldıktan sonra yollarının İstanbul'da tekrar kesişmesi üzerine yaşanan olaylar anlatılmıştır.

Aynadaki Düşman (7/10), Çakıl Taşları (2/24), Çifte Saadet (2/25), Erkenci Kuş (6/37), Ferhat ile Şirin (2/40), Gecenin Kraliçesi (6/41), Gönül Hırsız (7/32), Güvercin (6/45), Kanatsız Kuşlar (1/46), Karagül (2/53), Kelebekler (1/51), Mahallenin Muhtarları (1/59), Mavi Kelebekler (7/55), Mayıs Kraliçesi (5/56), Mor Menekşeler (7/59), Sarayın İncisi (7/63), Servet Avcısı

(1/65), Sudan Bıkmış Balıklar (6/88), Şehrin Melekleri (2/81), Yaban Gülü (1/76), Yalaza (7/76), Yuvamdaki Düşman (5/77), Zehirli Sarmaşık (2/89), Yol Arkadaşım (3/97, 6/96).

3.1.1.1.4. Bireysel Sebeplere (Kişisel Özellik, Olay, Tutum, Davranış vb.) Bağlı Olarak Kişilere Verilen Adlardan Kurulan Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adları, dizinin konusunu oluşturan kişisel özellik, olay, tutum, davranış vb. durumları ifade eden kelimelerin kişilere ad olarak verilmesi ile kurulmuştur. Örneğin *İsimsizler* dizisinde ülkesi için masa başında rahat bir görev yapmaktansa ateş altında olmayı tercih eden, yüreği vatan sevgisi ile dolu, devleti ana babası yerine koyan fedakâr bir kaymakam anlatılmış; *Masum* dizisinde ise emekli komiser Cevdet ve onun aile dramı anlatılmıştır.

Affedilmeyen (1/2), Alın Yazım (3/3), Benim Tatlı Yalanım (6/21), Boynu Bükükler (3/23), Emanet (2/36), Eve Düşen Yıldırım (5/32), Gönülçelen (1/37), Görgüsüzler (1/38), Günahkar (2/42), Hanım Köylü (6/47), Hercai (1/42), İçimdeki Fırtına (6/52), İki Yabancı (1/43, 4/23), İki Yalancı (3/45), İsimsizler (3/50), Kaçak (1/45), Kahramanlar (5/48), Karşı Köyün Delisi (7/44), Kayıp (3/56), Klavye Delikanlıları (5/51), Kaybedenler (7/45), Korkusuzlar (1/55), Masum (3/68), Muhteşem İkili (3/72), Mükemmel Çift (3/73), Oyunbozan (5/64), Pis Yedili (5/66), Savaşçı (2/78), Suskunlar (5/72), Tatlı Küçük Yalancılar (6/91), Tutsak (3/84), Unutulmaz (1/75), Vurgun (2/86), Yalancısın Sen (1/77), Yersiz Yurtsuz (1/78).

3.1.2. Lakaplarla Kurulan Dizi Adları

Bu kategorideki lakaplar, dizideki kişi, kişiler veya yerler için aynı şekilde kullanılan lakaplardır. Bu lakaplardan 6'sı kadınlara, 12'si erkeklere, 4'ü herhangi bir topluluğa (aile, ekip, grup vb.), 1'i ise Eskişehir iline verilmiştir.

Adanalı (1/1), Aile Reisi (6/3), Altınsoylar (3/4), Ankara'nın Dikmeni (3/6), Beyaz Gelincik (1/19), Börü (6/26), Bugünün Saraylısı (1/23), Cesur Yürek (5/22), Deli Saraylı (5/25), Deli Yürek (4/13, 1/29), Es Es (5/31), Halka (7/35), Hepsi 1 (1/41), Heradot Cevdet (7/40), İstanbullu Gelin (6/56), Karadayı (1/47), Karayılan (1/48), Kertenkele (1/50), Mehmed: Bir Cihan Fatih (3/69), Müziklerin Efendisi (4/31), Papatyam (6/79), Sefirin Kızı (6/81), Ustura Kemal (5/74), Yeni Gelin (5/75).

3.1.3. Unvanlarla Kurulan Dizi Adları

Bu kategoride yer alan unvanların 4'ü sosyal statüsü, 4'ü ise meslekleri ifade etmektedir.

Dila Hanım (5/27, 6/34), Esir Sultan (7/28), Fazilet Hanım ve Kızları (6/39), Komiser Nevzat (1/54), Komiser Rex (7/48), Küçük Ağa (3/64), Öğretmen Kemal (2/73), Yamak Ahmet (7/77).

3.1.4. Kişilerin Duygusal Yaşayışıyla İlgili Dizi Adlar

3.1.4.1. Kişilerin Duygu Durumlarıyla İlgili Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adlarının neredeyse tamamı, aşk duygusuyla ilgili kelime veya kelime gruplarıyla kurulmuştur. Sadece *Arka Sıradakiler Umut*, *Bir Litre Gözyaşı* ve *İnadına Yaşamak* adlı diziler, aşk dışındaki duygulara yer vermiştir.

4N1K İlk Aşk (2/1), A.Ş.K (3/7), Adını Kalbime Yazdım (5/5), Acı Aşk (5/1), Acil Aşk (5/2), Adı Mutluluk (2/2), Ağlatan Dans (5/6), Arka Sıradakiler Umut (2/6), Aşk Ağlatır (5/12), Aşkın Bedeli (6/7), Aşkın Halleri (2/10), Aşkta Kaçılmaz (6/8), Aşk Oyunu (1/10), Aşka Sürgün (1/12), Aşk Yeniden (2/9), Başrolde Aşk (7/13), Benim Hala Umudum Var (2/14, 6/20), Bir Aşk Hikayesi (2/16), Bir Çocuk Sevdim (3/17, 6/23), Bir Deli Sevda (5/20), Bir Ferhat ile Şirin Hikayesi (2/18), Bir İstanbul Masalı (1/21), Bir Litre Gözyaşı (3/19), Bir Ömür Yetmez (6/25), Bir Yusuf Masalı (7/16), Bizim Hikaye (2/20), Bir Garip Aşk (4/8), Bir Tutam Aşk (4/9), Bir Umudun Yeter (3/20), Bodrum Masalı (3/22), Deli Divane (4/12), Deli Gönül (2/30), Esaretim Sensin (2/37), Eski Hikaye (7/29), Ey Aşk Nerdesin (1/34), Gönül İşleri (6/44), Gurbette Aşk (7/33), Her Yerde Sen (2/45), Hindistan'da Aşk (2/46), İkimizin Yerine (4/22), İkinci Bahar (1/44), İnadına Aşk (2/47), İnadına Yaşamak (3/47), İstanbul'da Aşık Oldum (7/43), Kalbim Dört Mevsim (6/61), Kalbim Ege'de Kaldı (3/53), Kalbim Yangın Yeri (2/51), Kalp Atışı (5/47), Kara Sevda (6/63), Kimse Bilmez (1/53), Kiralık Aşk (6/66), Kördüğüm (2/61, 4/29), Kuzey Yıldızı: İlk Aşk (5/52), Ömre Bedel (2/74, 4/32), Paramparça (6/80), Prens'in Şarkısı (7/61), Rüzgarın Kalbi (2/76), Senden Başka (1/64), Sensiz Olmaz (4/34, 5/69), Sensiz Yaşayamam (2/80), Sevdaluk (5/70), Sevda Masalı (4/36), Siyah Beyaz Aşk (3/79), Son bahar (6/89), Vatanım Sensin (3/90), Yalancı Bahar (6/94), Yer Gök Aşk (2/88, 4/42), Yıldızlar Şahidim (6/95).

3.1.4.2. Kişilerin Karakter Özellikleriyle İlgili Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adları da yine kişilerin duygu durumlarını yansıtmakta; ancak bu diziler, konu itibarıyla karakter özelliklerine vurgu yaptığı için bu ve benzeri dizi adlarının karakter özellikleri ile ilgili bir kategoride, özellikle belirtilmesinin daha doğru bir tutum olacağı düşünülmüştür.

7 Yüz (5/78), Merhamet (3/70), Şeref Meselesi (3/81), Şüphe (3/82), Vicdan (3/93).

3.1.5. Kişilerin Fiziksel Yaşayışıyla İlgili Dizi Adları

3.1.5.1. Bireysel Hayattaki Aktivitelerle İlgili Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adları, dizideki başkarakterlerin hayatlarına yön veren olayları tanımlayan kelimeler ile kurulmuştur. Örneğin *Ateşe Yürümek* dizisinde zengin ve kudretli iki kardeşin *Fırınca Halil ve ailesinin* mutlu dünyalarını nasıl yittikleri anlatılmış; *Kara Kutu* dizisinde *Mehmet* adlı bir gencin 2013 senesinde Irak'ta, sebebini ve kimler tarafından gerçekleştirildiğini bilmediği bir olayda silahla vurularak ağır yaralanması, kendine geldiğinde hiçbir şey hatırlamaması ve üzerinden çıkan Türk pasaportuyla Türkiye'ye dönerek pasaporttaki bilgiler ışığında kim olduğunun izlerini sürmesi anlatılmıştır.

Acı Hayat (4/1), Ateşe Yürümek (6/10), Azap Yolu (1/14), Bir Deli Rüzgar (2/17), Bıçak Sırtı (4/7), Çember (6/30), Derin Sular (2/32), Dolunay (6/35), Feda (4/17), Hayat Şarkısı (3/43), Hayatın Kıyısında (4/18), Hesaplaşma (7/41), İnsanlık Suçu (3/48), Kara Kutu (3/54), Kara Yazı (3/55), Kırlangıç Fırtınası (2/56), Kirlili Beyaz (2/58), Koyu Kırmızı (6/67), Kötü Yol (3/61), Kurşun (2/62), Küçük Hesaplar (6/71), Küçük Sırlar (3/66, 6/73), Leke (3/67), Medcezir (6/76), Not Defteri (2/71), Ruhumun Aynası (2/75), Son Çıkış (7/69), Şöhret (1/72), Yemin (4/41), Yerden Yüksek (7/82), Yol (4/43), Yüzleşme (3/98), Zemheri (5/79).

3.1.5.2. Kişilerin Olumsuz Tutum ve Davranışlarıyla İlgili Dizi Adları

Kitle iletişim araçları toplumun büyük bir bölümüne hitap ettiği ve kalabalık insan gruplarını pek çok konuda yönlendirme gücüne sahip olduğu için bireysel veya toplumsal yaşantıyı sıkıntıya sokacak olumsuz tutum ve davranışlarla ilgili kelimeler, dizi adlarında pek tercih edilmemiştir.

Alayına İsyân (7/7), Aşk Yalanı Sever (2/8), Babamın Günahları (6/15), Beyaz Yalan (5/19), Büyük Yalan (1/24, 4/10), Cinayet (3/24), Firar (6/40), İhanet (6/54), İntikam (3/49), Koca Koca Yalanlar (3/60), Tatlı İntikam (3/83), Ufak Tefek Cinayetler (6/92).

3.1.5.3. Bireysel Yaşantılardaki Hrono-hrematonimler (Zamanadlı-Dizi Adları)

Bu kategorideki dizi adlarında yer alan zaman ifadelerinin genellikle metaforik bir şekilde kurulduğu görülmüştür. Örneğin *Annem Uyurken* dizisinde kızının düğününde fenalaşan ve hastaneye kaldırıldıktan sonra on yıldan fazla komada kalan *Gül* adındaki bir kadının bu süre zarfında eşinin ve çocuklarının yaşadıkları anlatılmıştır.

Annem Uyurken (3/8), Araf Zamanı (2/5), Çocukluk Günleri (7/24), Gün Akşam Oldu (5/42), Güneşi Beklerken (3/36), Kaderimin Yazıldığı Gün (6/60), Kiraz Mevsimi (2/57), Sonsuza Dek (4/39), Yıllar Sonra (3/96).

3.1.5.4. Kişilerin Arzu, Dilek, İstek, Niyet vb. Durumlarıyla İlgili Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adlarının bir kısmı kişisel/kişinin kendisi ya da hayatıyla ilgili arzu, niyet vb. durumları; bir kısmı da başka kişi/kişilerden istekte bulunmayı ifade etmektedir. Dolayısıyla bu yapıdaki dizi adlarının genellikle emir/istek kipi formunda oluşturuldukları görülmüştür.

Adımı Sen Koy (6/2, 7/5), Affet Bizi Hocam (1/3), Aklın Başına Gelsin (4/4), Aman Annem Görmesin (1/8), Asla Vazgeçmem (5/11), Bana Artık Hicran De (3/13), Beni Affet (5/17, 6/18), Beni Bırakma (1/18), Benim İçin Üzülme (5/18), Bir Bulut Olsam (3/16), Böyle Bitmesin (7/18), Çocuklar Duymasın (2/27, 3/27), Bir Mucize Olsun (2/19), Dayan Yüreğim (2/28), Dinle Sevgili (2/33), Gülümse Yeter (5/41), Hatırla Sevgili (1/39, 6/48), Korkma (7/49), N'olur Ayrılalım (2/68), O Hayat Benim (2/72), Sana Bir Sır Vereceğim (2/77), Sen Anlat Karadeniz (1/63), Sen Benimsin (4/6), Sen de Gitme (7/66), Sev Beni (4/35), Sev Yeter (4/37), Ver Elini Aşk (3/92), Yapma Diyorum (7/78), Yeniden Başla (7/81).

3.1.5.5. Meslek Adlarıyla Kurulan Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adlarının büyük bir bölümü, topluma hizmet vermeyi amaçlayan meslek adlarından kurulmuştur.

Acemi Müezzîn (7/3), Doktorlar (2/34, 4/14), Mucize Doktor (2/66), Tacir (7/74), Zoraki Başkan (7/87).

3.1.5.6. Eşya Adlarıyla Kurulan Dizi Adları

Dizi adlarında, eşya adları ile ilgili kelimeler neredeyse hiç tercih edilmemiştir.

Dedemin Dolabı (2/29).

3.2. Toplumla İlgili Dizi Adları

3.2.1. Dinî Hayatla İlgili Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adları, dinî anlamda topluma önderlik eden kişilerin adlarıyla kurulmuştur.

Hız. Meryem (4/19), Hız. Ömer (4/20), Hız. Yusuf (4/21).

3.2.2. Etnohrematonimler (Kökadlı-Dizi Adları)

3.2.2.1. Millet Adlarıyla Kurulan Dizi Adları

Bu kategoride tespit edilen tek dizi adı, yüzyıllarca dünyanın pek çok yerine hükmetmiş bir imparatorluğun adı olan *Osmanlı* ile kurulmuştur.

Bir Zamanlar Osmanlı (7/17).

3.2.3. Aile-Akrabalık-Arkadaşlık-Dostluk vb. Adlarla Kurulan Dizi Adları

Dizi adlarında Türkçenin söz varlığında bulunan aile-akrabalık-arkadaşlık vb. adların pek çoğuna yer verildiği görülmüştür.

Anne (6/5), Anneler ve Kızları (6/6), Arkadaşlar İyidir (5/10), Babalar ve Evlatlar (6/16), Babam İçin (2/11), Babam Sınıfta Kaldı (2/12), Babam ve Ailesi (3/12), (Benim) Bebeğim (1/16), Bebek İşi (5/16), Belalı Baldız (1/17), Benim Annem Bir Melek (6/19), Beş Kardeş (3/15), Bir Aile Hikayesi (2/15), Bir Erkek Bir Kadın (6/24), Bizim Yenge (3/21), Cennet'in Çocukları (1/27), Çocuk (6/32), Düşman Kardeşler (5/29), Evlat Kokusu (3/29), Familya (2/38), Geniş Aile (3/33, 6/42), Gökkuşuğu Çocukları (7/31), Görüş Günü Kadınları (2/41), Güneş'in Kızları (3/37), İstanbul'un Çocukları (6/55), Kaçak Gelinler (6/59), Kadın (2/48), Kadim Dostum (2/49), Kardeş Çocukları (6/64), Kız Annesi (4/27), Kızlarım İçin (3/59), Kocamın Ailesi (2/59), Komşular (2/60), Küçük Kadınlar (3/65, 6/72), Nerdesin Birader (2/69), Sihirli Annem (6/86), Süper

Baba (1/70), Şahane Damat (6/90), Umutsuz Ev Kadınları (2/85, 3/87), Yabancı Damat (4/40).

3.2.4. Toplumsal Hayattaki Aktivitelerle İlgili Dizi Adlar

3.2.4.1. Toplumsal Aktivitelerle İlgili Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adları, gelenek-görenek, toplum hayatını ilgilendiren önemli olaylar ile ilgili durumları ifade eden ve genellikle metaforik özellik taşıyan kelimelerle kurulmuştur. Örneğin *Kayıp Şehir* dizisinde, İstanbul'daki Tarlabası semtinin arka sokaklarında yaşanan yoksulluğun sebep olduğu insanlık trajedileri, Çingenelerin, travestilerin uğradığı ayrımcılık, işçi ile emekçi sorunları ve sokak çocuklarının şiddet dolu dünyası anlatılmış; *Duvar* dizisinde ise gecekondu ile malikâneler, kentliler ile buralara daha küçük yerleşim birimlerinden göç edenlerin hayatları arasındaki farklar anlatılmıştır.

Ayrılık (7/11), Balkan Düğünü (5/15), Büyük Sürgün Kafkasya (7/20), Duvar (1/31), İşgal (4/25), Kayıp Hayatlar (4/26), Kayıp Şehir (3/57), Kayıtdışı (2/55), Kanıt (3/54), Kanıt: Ateş Üstünde (3/52), Kızıl Elma (7/47), Kız Kaçırın (1/52), Kobra Takibi (4/28), Kurt Kanunu (7/50), Kurtlar Vadisi (4/30), Kurtlar Vadisi Pusu (3/62, 5/53, 6/69), Lise Devriyesi (7/54), Milat (7/58), Nöbet (5/61), Önce Vatan (5/65), Sakarya Fırat (7/62), Sudan Sebepler (7/71).

3.2.4.2. Toplumun Küçük Gruplarının (Aile Bireyleri, Arkadaşlar veya Herhangi Bir Sebep Yolları Kesişen Kişiler vb.) Aktiviteleriyle İlgili Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adları, toplumun belli bir kesiminin veya grubunun hayatlarını etkileyen önemli olayları, metaforik olarak ifade eden kelimeler ile kurulmuştur. Örneğin *Ay Işığı* dizisinde, büyük bir avukatlık bürosunda görev yapan bir grup avukatın çok karmaşık ve zor davaları dahi ay ışığı kadar az, belirsiz ipuçlarıyla çözmeleri anlatılmış; *Küstüm Çiçeği* dizisinde ise birbirini çok seven ve ailelerinden onay alamayan iki gencin Kilis'ten İstanbul'a kaçıp burada kendilerine hayat kurmaları, yıllar sonra anlaşamayarak aniden boşanmaları ve bu boşanmadan kendi çocukları dâhil torunları, komşuları vb. pek çok kişinin bir şekilde etkilenmeleri anlatılmıştır.

Aile Saadeti (1/5), Ay Işığı (6/12), Ay Tutulması (6/13), Bir Demet Tiyatro (1/20), Bizim Evin Halleri (1/22), Bulutlar Ötesi (7/19), Cam Kırıkları (7/21), Cennetin Sırları (6/28), Çarpışma (5/23), Gamsız Hayat (5/37), Hayat Ağacı (7/38), Hayat Sırları (6/50), İşler

Güçler (6/57), Kül ve Ateş (6/74), Küstüm Çiçeği (7/52), Sarı Sarı Liralar (4/33), Servet (5/68), Sırat (6/85), Şahin Tepesi (1/71), Tek Yürek (7/71), Yalan Dünya (3/94), Yasak Elma (2/87), Yedikule Hayat Yokuşu (7/80).

3.2.4.3. Toplumsal Yaşantıyla İlgili Hronohrematonimler (Zamanadlı-Dizi Adları)

Bu kategorideki dizi adları, toplumsal hayatı ilgilendiren önemli olayların zamanlarını ifade eden kelimelerle kurulmuştur.

En Uzun Yüzyıl (7/27), Evvel Zaman Hikayesi (7/30), Göç Zamanı (6/43), Muhteşem Yüzyıl (5/59, 6/77), Seddülbahir 32 Saat (7/64), Seksenler (7/65), Sıcak Saatler (1/67).

3.3. Sosyal Hayatla İlgili Dizi Adları

3.3.1. Hremahrematonimler (Eseradlı-Dizi Adları)

3.3.1.1. Eser Adlarıyla Kurulan Dizi Adları

Bu kategorideki dizi adlarının tamamı roman, hikâye, masal, şiir gibi yazılı eser adları ile kurulmuştur.

Abur Cubur (7/2): Aytül Akal'a ait bir masal kitabıdır. Eserin orijinal adı, *Abur Cubur Canavarı*'dir, Al Yazmalım (1/7): Cengiz Aytmatov'a ait bir romandır. Eserin orijinal adı, *Selvi Boylum Al Yazmalım*'dir, Aşk-ı Memnu (3/9): Halit Ziya Uşaklıgil'e ait bir romandır, Baba Evi (1/15): Orhan Kemal'e ait bir romandır, Bana Sevmeyi Anlat (2/13): Müjde Aklanoğlu'na ait bir romandır, Çalıkuşu (3/26): Reşat Nuri Güntekin'e ait bir romandır, Dudaktan Kalbe (5/28): Reşat Nuri Güntekin'e ait bir romandır, Fatih Harbiye (2/39): Peyami Safa'ya ait bir romandır, Gece Sesleri (5/38): Ayşe Kulin'e ait bir romandır, Hanımın Çiftliği (3/39): Orhan Kemal'e ait bir romandır, Hıçkırık (3/44): Kerime Nadir'e ait bir romandır, İstanbul Hatırası (4/24): Ahmet Ümit'e ait bir romandır, Keşanlı Ali Destanı (3/58): Haldun Taner'e ait bir tiyatro eseridir, Kurt Seyit ve Şura (6/68): Nermin Bezmen'e ait bir romandır, Küçük Hanımefendi (7/61): Muazzez Tahsin Berkand'a ait bir romandır, Mahşer (1/60): Stephen King'e ait bir romandır, Makber (6/75): Abdülhak Hamit Tarhan'a ait bir şiirdir, Nefes Nefese (6/78): Ayşe Kulin'e ait bir romandır, Sessiz Gemiler (1/66): Yahya Kemal Beyatlı'ya ait bir şiirdir, Sinekli Bakkal (1/69): Halide Edip Adıvar'a ait bir romandır, Siyah İnci (6/87): Anna Sewell'e ait bir romandır, Tatar Ramazan (1/74): Kerim Korcan'a ait bir hikâye kitabıdır, Acayip Hikayeler (6/1): Galip Tekin'e ait bir çizgi hikâyedir. Eserin orijinal adı, "Tuhaf Öyküler"dir, Veda (3/91): Ayşe Kulin'e ait bir

romandır, Yedi Güzel Adam (7/79): Cahit Zarifoğlu'na ait bir şiir kitabıdır, Yılanların Öcü (5/76): Fakir Baykurt'a ait bir romandır, Yol Ayrımı (7/84): Kemal Tahir'e ait bir romandır.

3.3.1.2. Şarkı Adlarıyla Kurulan Dizi Adları

Dizi adlarında her türden şarkı adının yer aldığı görülmüştür.

Ali Ayşe'yi Seviyor (2/4): Ali Kınık'a ait bir şarkıdır, Aşkın Kanunu (7/8): Nesrin Sipahi'ye ait bir şarkıdır, Ateş Böceği (6/9): Mithat Can Özer'e ait bir şarkıdır, Ben de Özledim (6/22): Ferdi Tayfur'a ait bir şarkıdır, Beni Böyle Sev (7/14): Orhan Gencebay'a ait bir şarkıdır, Çoban Yıldızı (2/26): Teoman'a ait bir şarkıdır, Düriye'nin Güğümleri (6/36): Ayşegül Yordam'a ait bir şarkıdır, El Gibi (1/32): Sezen Aksu'ya ait bir şarkıdır, Fabrika Kızı (5/35): Alpay'a ait bir şarkıdır, Hangimiz Sevmedik (7/36): Müslüm Gürses'e ait bir şarkıdır, Hayat Sevince Güzel (2/44): Belkıs Özener'e ait bir şarkıdır, Mazi Kalbimde Yaradır (7/56): İncesaz'a ait bir şarkıdır, Öyle Bir Geçer Zaman Ki (3/76): Erkin Koray'a ait bir şarkıdır, Sevda Kuşun Kanadında (7/67): Cem Karaca'ya ait bir şarkıdır, Sevdim Seni Bir Kere (6/83): Teoman'a ait bir şarkıdır, Urfalıyam Ezelden (3/88, 6/93): Kazancı Bedih'e ait bir şarkıdır, Üsküdar'a Giderken (3/89): Anonim bir türküdür.

3.4. Çevreyle ve Fiziksel Koşullarla İlgili Dizi Adlar

3.4.1. Çevredeki Varlıklarla İlgili Dizi Adlar

3.4.1.1. Canlı Varlıklarla İlgili Dizi Adlar

3.4.1.1.1. Fitohrematonimler (Bitkiadlı-Dizi Adları)

Dizi adlarında yalnızca iki adet bitki-ağaç adı tespit edilmiştir.

Limon Ağacı (1/58), Çilek Kokusu (6/31).

3.4.1.2. Ergohrematonimler (Cansız Varlıklarla İlgili Dizi Adları)

3.4.1.2.1. Kurum, Kuruluş Adlarıyla Kurulan Dizi Adları

Dizi adlarında tespit edilen kurum, kuruluş vb. adların çoğunlukla hastane, taksi durağı, otel gibi topluma hizmet amacı güden yerler olduğu görülmüştür.

Acil Servis (5/4), Akasya Durağı (3/2, 6/4), Avrupa Yakası (1/13), Çılgın Kanal (7/23), Çiçek Taksi (1/28), Ekmek Teknesi (4/16), İçerde (5/45): Bu dizi adı ile kastedilen yer, cezaevidir, Kahireli Palas (2/50), Karakol (5/50), Otel Divane (5/63), Parmaklıklar Ardında (1/61).

3.4.1.2.2. Yapı Adlarıyla Kurulan Dizi Adları

Dizi adlarında tespit edilen yapı adlarından yola çıkarak toplumun hemen her kesiminden insanının farklı yaşam şekillerinin dizilerde yer bulduğu söylenebilir. Örneğin *Avrupa Avrupa* dizisinin adı İstanbul'da bir apartman olan *Avrupa Avrupa* Apartmanı'ndan alınmış ve bu dizide, Egemen Bağış'ın 2011 sonrasında Türkiye'nin resmi olarak AB üyesi olacağını duyurması sonrasında ülkede, sosyal yaşantıda yaşanan değişme ve gelişmeler komedi tarzında işlenmiş; *6 Mantı* dizisinde ise Kayserili Kadir ve İzmirli Leyla'nın 6 numaralı apartmanın giriş katındaki mantı dükkânlarında ikili arasındaki kültür farklılıklarına bağlı yaşanan komik olaylar anlatılmış; dükkânın bulunduğu apartmanın numarası 6 olduğu için mantı dükkânına da *6 Mantı* adı verilmiştir.

6 Mantı (7/1), No: 309 (2/70), Avrupa Avrupa (7/9), Asmalı Konak (1/9), Avlu (6/11), Baba Ocağı (6/14), Evlerden Biri (6/38), Harem (2/43), Manyak Dükkan (5/55), Sınıf (5/71, 7/68).

3.4.2. Çevrenin Genel Özellikleri ile İlgili Dizi Adlar

3.4.2.1. Topohrematonimler (Yeradlı-Dizi Adları)

Yer adlarına dayanan dizi adlarında da yapı adlarında olduğu gibi toplumun farklı kesimlerine ait yaşam şekilleri ele alınmıştır. Örneğin *Çukur* dizisinde İstanbul'un suçla özdeşleşmiş mahallesi Çukur'da, Koçovalı lakaplı ailenin mahalledeki uyuşturucu üreten veya satan kişilerle verdiği mücadele anlatılmış; *Kelebek Çıkmazı* dizisinde İstanbul'da Kelebek Çıkmazı sokağında, 1970'lerde biri devrimci öğrenci, biri idealist doktor, biri de hastalıklı derecede kıskanç ve sinsi olan üç kardeşin hikâyesi anlatılmış; *Yeşil Deniz* dizisinde ise yemyeşil bir Ege kasabası olan Yeşilova kasabasında, 1990'lı yılların sıcak, samimi ve sevgi dolu ortamı anlatılmıştır.

Benim Adım Gültepe (3/14), Çukur (5/24), Dostlar Mahallesi (3/28), Hanımeli Sokağı (7/37), Kelebek Çıkmazı (1/49), Mehmetçik Kut'ül Amare (7/57), İstanbul Sokakları (5/46), Yeşil Deniz (7/83), Zeytin Tepesi (3/99).

3.5. Mitohrematonimler (Mitadlı-Diz Adları)

Mitadlı tek dizi olan *Deniz Kızı* dizisinde ise denizkızı efsaneleriyle meşhur Bristol Cove kasabasında, sahile vuran denizkızının etrafında gelişen gizemli olaylar anlatılmıştır.

Deniz Kızı (6/33).

3.6. İlişki Sözcükleriyle Kurulan Dizi Adları

Doğan Aksan (2006:34) ilişki sözcüklerini, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler esnasında kullanılması alışkanlık hâline gelen sözcükler olarak tanımlamıştır. Türkçe söz varlığı içinde bulunan *günaydın*, *afiyet olsun*, *güle güle* vb. sözcükler, kalıp sözcükler de denilen ilişki sözcüklerine örnek olarak verilebilir. Hedef kitlesi kalabalık insan grupları olan diziler adlandırılırken insan ilişkilerini ön plana çıkaran ve kültürün önemli parçalarından olan ilişki sözcükleri de tercih edilmiştir.

Ah İstanbul (1/4), Ah Neriman (5/7), Ah Kalbim (4/3, 7/6), Canevim (1/25), Canım Ailem (1/26, 4/11), Canım Babam (5/21), Canım Benim (2/23), Canımın İçi (6/27), Hayatımın Aşkı (3/40), Kalbimin Sultanı (6/62), Merhaba Hayat (2/65), Sevgili Geçmiş (6/84), Ulan İstanbul (3/86).

3.7. Kalıplaşmış Sözcüklerle Kurulan Dizi Adları

Yeryüzünde hemen her dilde var olan kalıplaşmış sözcükler, toplumda sanat, edebiyat, siyaset vb. alanlarda öne çıkmış kişilerin herhangi bir olay karşısında söyledikleri, evrenselleşmiş sözcüklerdir (Aksan, 2006:35). Ayrıca günümüz dünyasında popüler kültür aktarıcılığı rolünde en önde olan internetteki sosyal mecralarda kullanılan bazı ifadeler de dizi adlarında yer bulmuştur: Dizi adlarında tespit edilen *İlişki Durumu: Evli*, *İlişki Durumu: Karışık* gibi kullanımlar, bu türden kullanım örnekleridir.

Anah Oğullu (3/5, 5/9), Baba Candır (7/12), Bir Yastıkta (7/15), Bu Sayılmaz (2/21), Canını Sevdiğim İstanbul'u (7/22), Cumaya Kalsa (3/25), Elde Var Hayat (7/26), Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz (1/33), Halil İbrahim Sofrası (7/34), Hayat Bazen Tatlıdır (6/49), Hayat Mucizelere Gebe (3/41), Hayata Beş Kala (7/39), İbreti Alem (6/51), İlişki Durumu: Evli (5/43), İlişki Durumu: Karışık (5/44), Jet Sosyete (6/58), Kardeş Payı (6/65), Karımın Deddiği Dedik Çaldığı Kontrbas (2/54), Kayıp Aranıyor (7/46), Kuş Dili (1/57), Melekler Korusun (2/64), Ne Diyosun (3/74), Ne Münasebet (5/60), Oldu Teşekkürler (5/62), Osmanlı Tokadı (7/60), Sil Baştan (4/38), Şimdi Onlar Düşünsün (7/72),

Talih Kuşu (1/73), Türk Malı (5/73), Umuda Kelepçe Vurulmaz (2/84), Yüksek Sosyete (6/97).

3.8. Zıt veya Paradoks İfadelerle Kurulan Dizi Adları

Antik Yunanda felsefi bir problem olarak ortaya çıkan paradoks, doğru veya birbiriyle bağlantılı gibi görünen durum ya da ifadelerin özünde zıtlık, çelişki, ilişkisizlik gibi nitelikler taşıması olarak tanımlanabilir (Durhan, 2019:31). Dizi adlarında, birlikte kullanımları aslında çelişki uyandıran *Aşk Ekmek Hayaller*, *Aşk ve*

Gurur gibi kullanımlar ile *Zengin Kız Fakir Oğlan*, *Zengin ve Yoksul* gibi zıtlık ifade eden kullanımlara da yer verilmiştir.

Aşk Ekmek Hayaller (5/13), *Aşk ve Gurur* (3/10, 5/14), *Aşk ve Günah* (3/11), *Cesur ve Güzel* (6/29), *Gece Gündüz* (3/32), *Güzel Çirkin* (3/38), *Düşler ve Umutlar* (2/35), *Zengin Kız Fakir Oğlan* (2/90, 7/86), *Zengin ve Yoksul* (1/79).

Tablo 1: Dizi Adlarının Leksik-Semantik Sınıflandırmasıyla Oluşan Sıklık Tablosu

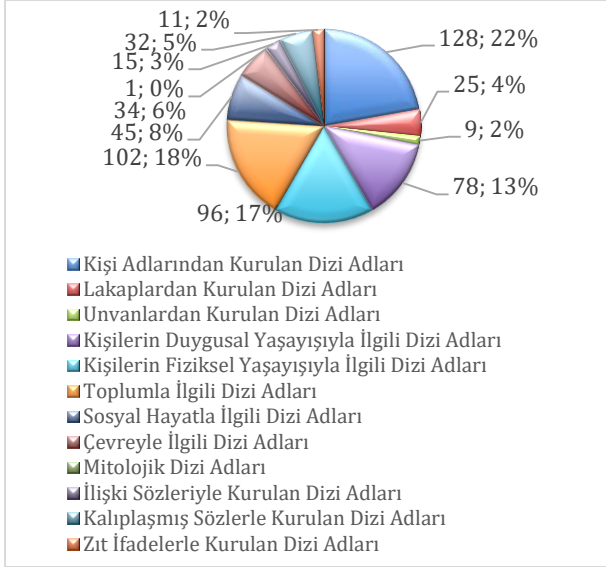
Kategoriler	1	2	3	4	5	6	7
Kişilerle İlgili Dizi Adları							
Kişilerin Kendi Varlıklarıyla İlgili Dizi Adları							
Antropohrematonimler (Kişiadlı-Dizi Adları)							
Dizideki Karakter Adıyla veya Soy. Kur. Dizi Adlar	10	4	12	5	10	3	4
Kişi Ad veya Soy. Kel. Eş sesli Öz. Kur. Dizi Adları	-	5	1	-	4	2	2
Benzetme ilgisiyle Ol. Kişi Ad. Kur. Dizi Ad.							
Kişi Ad. Herhangi Bir Durum, Olay, Kişi veya Nesne Arasında Ben. İlgisi Kur. Ol. Dizi Adları	-	-	3	-	2	-	1
Kişilerle Herhangi Bir Durum, Olay, Kişi veya Nesne Arasında Benzetme İlgisi Kur. Oluşan Dizi Adları	5	6	1	-	2	5	6
Bireysel Sebeplere (Kişisel Özellik, Olay, Tutum, Davranış vb.) Bağlı Kişilere Ver. Ad. Kur. Dizi Adları	8	4	9	1	7	4	2
Lakaplarla Kurulan Dizi Adları	8	-	3	2	5	5	2
Unvanlarla Kurulan Dizi Adları	1	1	1	-	1	2	3
Kişilerin Duygusal Yaşayışıyla İlgili Dizi Adlar							
Kişilerin Duygu Durumlarıyla İlgili Dizi Adları	8	19	9	9	9	13	7
Kişilerin Karakter Özellikleriyle İlgili Dizi Adları	-	-	4	-	-	-	-
Kişilerin Fiziksel Yaşayışıyla İlgili Dizi Adları							
Bireysel Hayattaki Aktivitelerle İlgili Dizi Adları	2	7	8	6	1	7	3
Kişilerin Olumsuz Tutum ve Dav. İlgili Dizi Adları	1	1	4	1	1	4	1
Bireysel Yaşantılardaki Hro. (Zamanadlı-Dizi Adları)	-	2	3	1	1	1	1
Kişilerin Arzu, Dilek, İstek, Niyet vb. Dur. İl. Dizi Ad.	5	7	4	4	4	3	6
Meslek Adlarıyla Kurulan Dizi Adları	-	2	-	1	-	-	3
Eşya Adlarıyla Kurulan Dizi Adları	-	1	-	-	-	-	-
Toplumla İlgili Dizi Adları							
Dinî Hayatla İlgili Dizi Adları	-	-	-	3	-	-	-

Etnohrematonimler (Kökadlı-Dizi Adları)							
Millet Adlarıyla Kurulan Dizi Adları	-	-	-	-	-	-	1
Aile-Akrabalık-Ark.-Dostluk vb. Ad. Kur. Dizi Ad.	4	11	9	2	3	13	1
Toplumsal Hayattaki Aktivitelerle İlgili Dizi Adlar							
Toplumsal Aktivitelerle İlgili Dizi Adları	2	1	4	4	4	1	8
Toplumun Küçük Gr. (Aile Bir., Ark. veya Herhangi Bir Seb. Yolları Kes. Kişiler vb.) Akt. İlgili Dizi Ad.	4	1	1	1	3	7	6
Toplumsal Yaş. İlgili Hro. (Zamanadlı-Dizi Adları)	1	-	-	-	1	2	4
Sosyal Hayatla İlgili Dizi Adları							
Hremahrematonimler (Eseradlı-Dizi Adları)							
Eser Adlarıyla Kurulan Dizi Adları	6	2	6	1	3	5	4
Şarkı Adlarıyla Kurulan Dizi Adları	1	3	3	-	1	5	5
Çevreyle ve Fiziksel Koşullarla İlgili Dizi Adlar							
Çevredeki Varlıklarla İlgili Dizi Adlar							
Canlı Varlıklarla ilgili Dizi Adlar							
Fitohrematonimler (Bitkiadlı-Dizi Adları)	1	-	-	-	-	1	-
Ergohrematonimler (Cansız Var. İlgili Dizi Adları)							
Kurum, Kuruluş Adlarıyla Kurulan Dizi Adları	3	1	1	1	4	1	1
Yapı Adlarıyla Kurulan Dizi Adları	1	2	-	-	2	3	3
Çevrenin Genel Özellikleri ile İlgili Dizi Adlar							
Topohrematonimler (Yeradlı-Dizi Adları)							
Oykohrematonimler (Orunadlı-Dizi Adları)	1	-	3	-	2	-	3
Mitohrematonimler (Mitadlı-Diz Adları)	-	-	-	-	-	1	-
İlişki Sözcükleriyle Kurulan Dizi Adları	3	2	2	2	2	3	1
Kalıplaşmış Sözcüklerle Kurulan Dizi Adları	3	4	4	1	6	5	9
Zıt İfadelerle Kurulan Dizi Adları	1	2	4	-	2	1	1

Tablo 1’de dizi adları oluşturulurken etkili olan ölçütlerin kanallara dağılımı istatistiki olarak sunulmuştur. Tabloda 1’den 7’ye kadar sıralanmış olan rakamlar, TV kanallarının kodlarını ifade etmektedir (1: ATV, 2: Fox, 3: Kanal D, 4: Kanal 7, 5: Show TV, 6: Star TV, 7: TRT 1). Tabloya göre kişi adlarından oluşan dizi adları en çok ATV ve Show’da, en az ise Kanal 7’de; lakaplardan oluşan dizi adları en çok ATV’de, en az Kanal 7 ve TRT 1’de; unvanlardan oluşan dizi adları ise her kanalda neredeyse eşit düzeyde; kişilerin duygusal yaşayışıyla ilgili dizi adları en çok Fox’ta, diğer kanallarda ise eş düzeylerde; kişilerin fiziksel yaşayışıyla ilgili dizi adları her kanalda eş düzeylerde; toplumla ilgili dizi adlarından aile/akrabalık/arkadaşlık vb. adlar en çok Fox ve Star’da, diğer kanallarda ise eş düzeylerde; eser adları

en çok ATV, Kanal D ve Star’da, en az ise Fox ve Kanal 7’de; çevreyle ilgili adlar küçük farklılıklarla her kanalda eş düzeylerde; mitolojik konulu dizi adı sadece Star’da; ilişki sözcüklerinden ve zıt/paradoks ifadelerden oluşan dizi adları her kanalda eş düzeylerde; kalıplaşmış sözler ise en çok TRT 1’de, en az ise Kanal 7’de tercih edilmiştir. Dizi adlandırmalarında etkili olan ölçütlerin sıklıklarından yola çıkarak temel başlıkların dağılım oranları aşağıdaki şekilde yüzdelik olarak sunulmuştur:

Şekil 1: Dizi Adlandırılmalarında Etkili Olan Ölçütlerin Dağılım Oranları

Şekil 1’de görüldüğü üzere diziler adlandırılırken en çok tercih edilen kategori 128 adet kullanımla kişi adlarıdır. Bunu sırasıyla 102 adet toplumla ilgili, 96 adet kişilerin fiziksel yaşayışıyla ilgili, 78 adet kişilerin duygusal yaşayışıyla ilgili, 45 adet sosyal hayatla ilgili, 34 adet çevreyle ilgili, 32 adet kalıplaşmış sözlerle kurulan, 25 adet lakaplardan kurulan, 15 adet ilişki sözleriyle kurulan, 11 adet zıt ifadelerle kurulan, 9 adet unvanlarla kurulan adlandırmalar takip etmektedir. Dizi adlandırmalarında en az tercih edilen kategorisi ise 1 adet kullanımla mitolojik dizi adıdır.

4. Sonuç

Kitle iletişim araçlarının nefes kesen bir hızla geliştiği bugünün dünyasında bireylerin hemen her konuda etkilendikleri araçların başında gelen televizyon, bir milletin ölçünlü dilindeki değişme ve gelişmeler (Karahana, 1999) açısından olduğu kadar kültürel değişmelerin de somutlaştırılabileceği önemli bir veri sahasıdır. Türkiye’de en çok izlenen televizyon kanallarında yayınlanan toplam 576 dizi adının Türk kültürü ile bağı açısından incelendiği bu çalışmada, dizi adları oluşturulurken kültürel unsurlardan sıklıkla faydalandığı görülmüştür.

Dizi adlarında kişilerin varlıkları ile ilgili adlardan en çok başvurulan kategori kişi adlarıdır. Bu adlarda, yarısı kadın adı yarısı da erkek adı olmak üzere 128 adet kişi adı tespit edilmiştir. Nitekim günümüzde kadın ve erkeğin toplum hayatındaki eşit konumuna ve kadının ilk Türklerden bu yana kültür tarihindeki önemli pozisyonuna bağlı olarak dizi adlarında da her iki cinsin eşit şekilde yer bulduğunu söylemek mümkündür.

Sayıları fazla olmamakla birlikte dizi adlarında tespit edilen lakapların tamamının erkekler için kullanıldığı görülmüştür. Bu durum, övme ya da yerme, özellikle de olumsuzluklar noktasında yerme niteliği taşıyan lakap verme konusunda, Türk toplumunda kadının mahremiyeti yahut kutsiyeti ile izah edilebilir. Unvanlar da lakaplar gibi dizi adlarında pek tercih edilmemiştir. Dizi adlarında *anne, baba, çocuk, damat, gelin, kardeş, kız, oğlan* gibi aynı kavram alanında yer alan aile/akrabalık adları, sıkça başvurulan ad kategorisidir. Dolayısıyla bu durum, aile ve aile ilişkilerinin önemli olduğu Türk kültürüne uygunluk göstermesi yanında Türk dilinin aile/akrabalık adları bakımından diğer dünya dillerine göre çok daha zengin bir dil (Aksan, 2006) olduğunu da ispatlar niteliktedir. Dizi adlarında aynı zamanda *aşk, sevdâ, sevgili, umut, iyilik, mutluluk* gibi olumlu duygu durumu ifadeleriyle yalanın ve kötülüğün sonunun hüsrana olacağına vurgu yapan olumsuz duygu durumu ifadeleri de sık sık tercih edilmiştir. Duygu durumunu ifade eden bu türden adlandırmalarda, aşk kelimesi sıklıkla yer alırken; diğer duygu durumlarını ifade eden kelimeler pek tercih edilmemekle birlikte bu duygularla ilgili mesajlar, kişilerin fiziksel aktivitelerine ve olumsuz tutum, davranışlarına bağlı olan adlandırmalar aracılığıyla metaforik -*Kirli Beyaz (2/58), Kötü Yol (3/61), Azap Yolu (1/14) vb.*- olarak aktarılmıştır. Bu bakımdan Türk milletinin manevi duygulara önem veren bir toplum olduğu neticesine ulaşılabilir. Dizi adlandırmalarında sıklıkla tercih edilen diğer bir kategori de bireylerin aktivitelerine ve toplumsal boyuttaki aktivitelere bağlı durumlarla ilgili adlardır. Bu türden adlandırmaların yer aldığı dizilerde toplumu veya bireyleri etkileyen durum ya da olaylar aktarılmıştır. Dizi adlandırmalarında çevreyle ilgili adlardan en çok kurum, kuruluş, yapı ve mahalle, sokak gibi yer adlarından faydalanılmıştır. Söz konusu kanallarda mitolojik konulu dizlere pek yer verilmezken; sadece bir kanalda bu türden diziyeye ve adlandırmaya rastlanmıştır. İlişki sözlerinden ve zıt durum ifadelerinden oluşan dizi adlandırmaları da nadiren tercih edilen adlandırma ölçütlerindedir. Hemen her kanalda sayıları çok olmamakla birlikte kalıp ifadelerle dayanan dizi adı tespit edilse de bu adlandırmalar en çok TRT 1 kanalında yer bulmuştur. Şarkı adlarına dayanan dizi adları da Kanal 7 hariç her kanalda yer alırken; en çok Star TV ve TRT 1’de tercih edilmiştir.

Dizi adlarında kültürel unsurlar bakımından dikkat çeken diğer ayrıntılar ise Türk edebiyatının önemli eserleri olan romanlardan uyarlanmış diziler ile tarih dizileri mevzusudur. *Aşk-ı Memnu, Fatih Harbiye, Sinekli Bakkal*, romandan uyarlanmış dizi adları iken *Muhteşem Yüzyıl, Seddülbahir 32 Saat, Diriliş Ertuğrul*, Kurtuluş Savaşı yıllarının aşk eksenli bir bakış açısıyla anlatıldığı *Vatanım Sensin*, 1960’lı ve 1970’li yılları kapsayan Adnan Menderes döneminin ve sonrasında 12 Eylül darbesinin oluşum evresinin anlatıldığı *Hatırla Sevgili* tarih dizisi

örneklerindedir. Hatta *Hatırla Sevgili* dizisinde sık sık dönemin yayın organlarının haberlerinden de görsel kesitler aktarılmıştır. Tabii bu durum Z kuşağı denilen dijital nesil üzerinde kendi tarihine merak ve ilgi duyma noktasında farkındalık oluşturması bakımından hayati önem taşımaktadır. Belirtildiği üzere özellikle popüler kültür aktarıcılığı rolü çok fazla olan televizyonda mümkün düzeyde yerel unsurlardan beslenme, milli birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirici bir rol üstlenecektir.

Bu çalışmayla dizi adlandırmalarında etkili olan ölçütler tespit edilmiş; neticede dizi adlarıyla toplumun önemli bir parçası olan bireyler, toplumsal durumlar ve kültür tarihi arasında kuvvetli bağlar olduğu görülmüştür.

Teşekkür

Bu çalışmanın adbilim alanı çerçevesinde yapılmasında ve çalışmaya uygun terim sisteminin oluşturulmasında, çok değerli bilgiler vererek katkı sağlayan Sayın Doç. Dr. İbrahim Şahin'e teşekkürlerimi sunarım.

Kaynaklar

- Abik, A. D., 2009. Kutadgu Bilig'de Hayvan Adları. *Journal of Turkish Studies*, 33(1): 1-32.
- Ahmedov, T., 1991. *Azərbaycan Toponimikasının Esasları*. Bakı: Bakı Üniversitesi Neşriyatı.
- Aksan, D., 2006. *Türkçenin Sözcüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Alkayış, H. F., 2009. Türklerde Kullanılan Alıntı Bitki Adları. *Turkish Studies*, 4(4): 71-92.
- Ayan, S. ve Baş, B. 2015. Çizgi Filmlerdeki Söz Varlığıyla İlkokul Öğrencilerinin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(4): 84-99.
- Baskakov, N. A., 1999. *Türk Kökenli Rus Soyadları*. (Çev. Prof. Dr. Samir Kazımoğlu) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Başkan, Ö., 1970. Türk Köy Adları Üzerine Bir Deneme. *TDAY- Belleten*, 2: 237-251.
- Bayram, M. F., 2018. *Türkiye'de "Sabte İhtiyacı" Kaynağı Olarak Dizi Filmler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Boyraz, Ş., 1996. Karacaoğlan'da Hayvan ve Bitki Adlarının Fonksiyonları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2: 225-250.
- Buran, A., 1981. Yunus'ta Hayvan Adları ve Fonksiyonları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2): 117-131.
- Çelik, M.F., 1941. Dede Korkut Kitabı'ndaki Coğrafi İsimler. *Ülkü*, 449-455.
- Çolak, M., 2021. Türkiye Türkçesinde Edebî Kitap Adlarının Söz Dizimi Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(76): 62-75.
- Dilmen, N.İ., 1938. Diyarbakır Adı Üzerine Araştırmalar. *TDAY-Belleten*, 29-30: 67-112.
- Doğan, N., 2011. Vezirköprü ve Havza Ağzlarında Yabancı Bitki Adları. *Diyalektolog*, 2: 7-13.
- Durhan, G., 2019. Bir Mantık Problemi Olarak Paradoks. *Mantık Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 21-37.
- Eren, H., 1966. *Türk Yer Adları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eröz, M., 1973. Doğu Anadolu'da Köy Adları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 56: 30-32.
- Esir, H.A., 2006. Şeyhi Divanı'nda Geçen Yiyecek ve İçecek Adları Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12 (29/ Özel Sayı: Prof. Dr. Zeki Başar): 95-116.
- Eyice, S., 1964. İstanbul'un Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme. *Türkiyat Mecmuası*, 199-216.
- Gülensoy, T., 1987. Elazığ, Bingöl ve Tunceli İlleri Yer Adlarına Bir Bakış. *Erciyes*, 15: 5-9.
- Gülensoy, T., 1998. *Anadolu Yer Adlarına Genel Bir Bakış*, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı. Ankara, 41-48.
- Gümüşatam, G., 2010. Eski Anadolu Türkçesinde Eczacılık Terimleri ve Bu Terimlerin Tıp Botanik, Zooloji, Madencilik, Kimya Terimleriyle İlişkileri. *Turkish Studies*, 5(2): 1033-1087.
- Güzel, E. ve Karakurt, A., 2001. Dil Yozlaşması ve Söyleyiş Bozukluğu: Televizyon Reklamlarının Göstergibilimsel Açından Çözümlemesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4): 1-15.

- Januzak, T., 1989. *Ortalık Kazakistanın Jer-Su Attarı*. Almatı: Gılım.
- Karademir, F., 2009. Dil Bilgisel Görünümleri Açısından Çocuk Kitap Adları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2(9): 216-229.
- Karademir, F., 2010. Edebî Özellikleri Açısından Çocuk Kitap Adları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27: 27-41.
- Karahan, L., 1999. *Radyo ve Televizyon Yayınlarında Yöresel Söyleyiş Sorunu, Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı*-Tebliğler (25-26 Kasım), Ankara, 53-57.
- Oturakçı Orbay, N., 2018. Türkiye Türkçesindeki Tatlı Adlarına Adbilimsel Bir Yaklaşım. *International Journal of Languages Education and Teaching*, 6(1): 396-413.
- Oturakçı Orbay, N., 2019. Sözdizimi Özellikleri Bakımından Öykü Kitapları Adları. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilim Araştırmalar Dergisi*, 7(18): 167-179.
- Oturakçı Orbay, N., 2020a. Sözdizimi Özellikleri Bakımından Şiir Kitabı Adları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 66(2020 Şubat): 311-328. Doi: 10.7816/İdil-09-66-12.
- Oturakçı Orbay, N., 2020b. Türk Filmi Adlarına Adbilimsel Bir Yaklaşım. *13. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi (6-8 Kasım 2020)*, İstanbul, 1003-1010.
- Rasonyi, L.ve Baski, E., 2007. *Onamastican, Turcicum* (Turkic Personal Names). Bloomington: Indiana University Denis Sinor Institute for Inner Asian Studies.
- Sakaoğlu, S., 2001. *Türk Ad Bilimi 1-Giriş*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şahin, İ., 2007. Türkçe Yer Adlarının Yapısı Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkçyat Araştırmaları, Enstitüsü Dergisi*, 32: 1-14.
- Şahin, İ., 2019. *Adbilim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tokyürek, H., 2013. Eski Uygurcada Hayvan Adlar ve Bunların Kullanım Alanlar. *TÜBAR*, XXXIII: 221-281.
- Tonkin, E., 1980. Jealousy Names, Civilised Names: Anthroponomy of The Jiao Kru of Liberia. *Man New Series*,15(4): 653-664.
- Yalçın, M., 2016. Popüler Kültür Ürünü Olarak Türk Televizyon Dizilerinde Etnografik İletişim Kodlarının Kullanımı: Diriliş Ertuğrul Dizisi Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7): 2332-2341.
- Yılmaz Y. ve Özkurt, E., 2016. Türkiye’de TV Program Adlarında Türkçeye Uygunluk. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (7/1): 1-19.

İnternet erişimleri

- <https://www.diziler.com/showtv/dizileri> (Erişim Tarihi:03.03.2020).
- <https://www.diziler.com/kanal/Fox-tv/dizileri> (Erişim Tarihi:05.03.2020).
- <https://www.fox.com.tr/dizi-izle> (Erişim Tarihi:03.03.2020).
- <https://www.kanald.com.tr/diziler/arşiv> (Erişim Tarihi:06.03.2020).
- <https://www.kanal7.com.tr/dizi-izle> (Erişim Tarihi:07.03.2020).
- <https://www.startv.com.tr/site-haritasi>(Erişim Tarihi:11.03.2020).
- <https://www.etimolojiturkce.com/kelime> (Erişim Tarihi: 13.01.2021).
- <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi:12.03.2020).
- <https://dizi.yazarokur.com/trt-1-dizileri> (Erişim Tarihi:16.03.2020).
- <https://www.atv.com.tr/diziler/arşiv> (Erişim Tarihi:18.03.2020).
- <https://tiak.com.tr/tablolalar#aylik-tablolalar> (Erişim Tarihi:01.03.2020)

Ek 1: Reyting bazında en çok izlenen televizyon kanallarında yayınlanan diziler

Kanal Adı	Dizi Adları
ATV	Adanalı (1/1), Affedilmeyen (1/2), Affet Bizi Hocam (1/3), Ah İstanbul (1/4), Aile Saadeti (1/5), Aliye (1/6), Al Yazmalım (1/7), Aman Annem Görmesin (1/8), Asmalı Konak (1/9), Aşk Oyunu (1/10), Aşk ve Mavi (1/11), Aşka Sürgün (1/12), Avrupa Yakası (1/13), Azap Yolu (1/14), Baba Evi (1/15), Bebeğim (1/16), Belalı Baldız (1/17), Beni Bırakma (1/18), Beyaz Gelincik (1/19) Bir Demet Tiyatro (1/20), Bir İstanbul Masalı (1/21), Bizim Evin Halleri (1/22), Bugünün Saraylısı (1/23), Büyük Yalan (1/24), Canevim (1/25), Canım Ailem (1/26), Cennetin Çocukları (1/27), Çiçek Taksi (1/28), Deli Yürek (1/29), Dicle (1/30), Duvar (1/31), El Gibi (1/32), Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz (1/33), Ey Aşk Nerdesin (1/34), Ezel (1/35), Gazi (1/36), Gönülçelen (1/37), Görgüsüzler (1/38), Hatırla Sevgili (1/39), Hayal Ve Gerçek (1/40), Hepsi 1 (1/41), Hercai (1/42), İki Yabancı (1/43), İkinci Bahar (1/44), Kaçak (1/45), Kanatsız Kuşlar (1/46), Karadayı (1/47), Karayılan (1/48), Kelebek Çıkmazı (1/49), Kertenkele (1/50), Kelebekler (1/51), Kız Kaçırın (1/52), Kimse Bilmez (1/53), Komiser Nevzat (1/54), Korkusuzlar (1/55), Kuruluş Osman (1/56), Kuş Dili (1/57), Limon Ağacı (1/58), Mahallenin Muhtarları (1/59), Mahşer (1/60), Parmaklıklar Ardında (1/61), Selena (1/62), Sen Anlat Karadeniz (1/63), Senden Başka (1/64), Servet Avcısı (1/65), Sessiz Gemiler (1/66), Sıcak Saatler (1/67), Sıla (1/68), Sinekli Bakkal (1/69), Süper Baba (1/70), Şahin Tepesi (1/71), Şöhret (1/72), Talih Kuşu (1/73), Tatar Ramazan (1/74), Unutulmaz (1/75), Yaban Gülü (1/76), Yalancısın Sen (1/77), Yersiz Yurtsuz (1/78), Zengin ve Yoksul (1/79), Zerda (1/80).
FOX	4N1K İlk Aşk (2/1), Adı Mutluluk (2/2), Adı: Zehra (2/3), Ali Ayşe'yi Seviyor (2/4), Araf Zamanı (2/5), Arka Sıradakiler Umut (2/6), Asayiş Berkemal (2/7), Aşk Yalanı Sever (2/8), Aşk Yeniden (2/9), Aşkın Halleri (2/10), Babam İçin (2/11), Babam Sınıfta Kaldı (2/12), Bana Sevmeyi Anlat (2/13), Benim Hala Umudum Var (2/14), Bir Aile Hikâyesi (2/15), Bir Aşk Hikayesi (2/16), Bir Deli Rüzgar (2/17), Bir Ferhat ile Şirin Hikayesi (2/18), Bir Mucize Olsun (2/19), Bizim Hikaye (2/20), Bu Sayılmaz (2/21), Canan (2/22), Canım Benim (2/23), Çakıl Taşları (2/24), Çifte Saadet (2/25), Çoban Yıldızı (2/26), Çocuklar Duymasın (2/27), Dayan Yüreğim (2/28), Dedemin Dolabı (2/29), Deli Gönül (2/30), Deniz Yıldızı (2/31), Derin Sular (2/32), Dinle Sevgili (2/33), Doktorlar (2/34), Düşler ve Umutlar (2/35), Emanet (2/36), Esaretim Sensin (2/37), Familya (2/38), Fatih Harbiye (2/39), Ferhat İle Şirin (2/40), Görüş Günü Kadınları (2/41), Günahkar (2/42), Harem (2/43), Hayat Sevince Güzel (2/44), Her Yerde Sen (2/45), Hindistan'da Aşk (2/46), İnadına Aşk (2/47), Kadın (2/48), Kadim Dostum (2/49), Kahireli Palas (2/50), Kalbim Yangın Yeri (2/51), Kalbimdeki Deniz (2/52), Karagül (2/53), Karamın Deddiği Dedik Çaldığı Kontrbas (2/54), Kayıtdışı (2/55), Kırılma Fırtınası (2/56), Kiraz Mevsimi (2/57), Kirli Beyaz (2/58), Kocamın Ailesi (2/59), Komşular (2/60), Kördüğüm (2/61), Kurşun (2/62), Lale Devri (2/63), Melekler Korusun (2/64), Merhaba Hayat (2/65), Mucize Doktor (2/66), Muhteşem Yüzyıl Kösem (2/67), N'olur Ayrılalım (2/68), Nerdesin Birader (2/69), No:309 (2/70), Not Defteri (2/71), O Hayat Benim (2/72), Öğretmen Kemal (2/73), Ömre Bedel (2/74), Ruhumun Aynası (2/75), Rüzgarın Kalbi (2/76), Sana Bir Sır Vereceğim (2/77), Savaşçı (2/78), Sen Benimsin (2/79), Sensiz Yaşayamam (2/80), Şehrin Melekleri (2/81), Şen Yuva (2/82), Şevkat Yerimdar (2/83), Umuda Kelepçe Vurulmaz (2/84), Umutsuz Ev Kadınları (2/85),

Vurgun (2/86), Yasak Elma (2/87), Yer Gök Aşk (2/88), Zehirli Sarmaşık (2/89), Zengin Kız Fakir Oğlan (2/90).

KANAL D

Adı Efsane (3/1), Akasya Durağı (3/2), Alın Yazım (3/3), Altınsoylar (3/4), Anah Oğullu (3/5), Ankara'nın Dikmeni (3/6), A.Ş.K. (3/7), Annem Uyurken (3/8), Aşk-ı Memnu (3/9), Aşk ve Gurur (3/10), Aşk ve Günah (3/11), Babam ve Ailesi (3/12), Bana Artık Hicran De (3/13), Benim Adım Gültepe (3/14), Beş Kardeş (3/15), Bir Bulut Olsam (3/16), Bir Çocuk Sevdim (3/17), Bir Deniz Hikâyesi (3/18), Bir Litre Gözyaşı (3/19), Bir Umut Yeter (3/20), Bizim Yenge (3/21), Bodrum Masalı (3/22), Boynu Bükükler (3/23), Cinayet (3/24), Cumaya Kalsa (3/25), Çalıkuşu (3/26), Çocuklar Duymasın (3/27), Dostlar Mahallesi (3/28), Evlat Kokusu (3/29), Fatih (3/30), Fatmagül'ün Suçu Ne? (3/31), Gece Gündüz (3/32), Geniş Aile (3/33), Gülizar (3/34), Güllerin Savaşı (3/35), Güneşi Beklerken (3/36), Güneş'in Kızları (3/37), Güzel Çirkin (3/38), Hanımın Çiftliği (3/39), Hayatımın Aşkı (3/40), Hayat mucizelere Gebe (3/41), Hayati ve Diğerleri (3/42), Hayat Şarkısı (3/43), Hıçkırık (3/44), İki Yalancı (3/45), İkizler Memo-Can (3/46), İnadına Yaşamak (3/47), İnsanlık Suçu (3/48), İntikam (3/49), İsimsizler (3/50), Kanıt (3/51), Kanıt: Ateş Üstünde (3/52), Kalbim Ege'de Kaldı (3/53), Kara Kutu (3/54), Kara Yazı (3/55), Kayıp (3/56), Kayıp Şehir (3/57), Keşanlı Ali Destanı (3/58), Kızlarım İçin (3/59), Koca Koca Yalanlar (3/60), Kötü Yol (3/61), Kurtlar Vadisi Pusu (3/62), Kuzey Güney (3/63), Küçük Ağa (3/64), Küçük Kadınlar (3/65), Küçük Sırlar (3/66), Leke (3/67), Masum (3/68), Mehmed: Bir Cihan Fatihi (3/69), Merhamet (3/70), Meryem (3/71), Muhteşem İkili (3/72), Mükemmel Çift (3/73), Ne Diyorsun? (3/74), Nuri (3/75), Öyle Bir Geçer Zaman ki (3/76), Poyraz Karayel (3/77), Sevdanın Bahçesi (3/78), Siyah Beyaz Aşk (3/79), Sultan (3/80), Şeref Meselesi (3/81), Şüphe (3/82), Tatlı İntikam (3/83), Tutsak (3/84), Türkan (3/85), Ulan İstanbul (3/86), Umutsuz Ev Kadınları (3/87), Urfalıyam Ezelden (3/88), Üsküdar'a Giderken (3/89), Vatanım Sensin (3/90), Veda (3/91), Ver Elini Aşk (3/92), Vicdan (3/93), Yalan Dünya (3/94), Yaz'ın Öyküsü (3/95), Yıllar Sonra (3/96), Yol Arkadaşım (3/97), Yüzleşme (3/98), Zeytin Tepesi (3/99).

KANAL 7

Acı Hayat (4/1), Adını Feriha Koydum (4/2), Ah Kalbim (4/3), Aklın Başına Gelsin (4/4), Aliye (4/5), Benimsin (4/6), Bıçak Sırtı (4/7), Bir Garip Aşk (4/8), Bir Tutam Aşk (4/9), Büyük Yalan (4/10), Canım Ailem (4/11), Deli Divane (4/12), Deli Yürek (4/13), Doktorlar (4/14), Elif (4/15), Ekmek Teknesi (4/16), Fedâ (4/17), Hayatın Kıyısında (4/18), Hz. Meryem (4/19), Hz. Ömer (4/20), Hz. Yusuf (4/21), İkimizin Yeri (4/22), İki Yabancı (4/23), İstanbul Hatırası (4/24), İşgal (4/25), Kayıp Hayatlar (4/26), Kız Annesi (4/27), Kobra Takibi (4/28), Kördüğüm (4/29), Kurtlar Vadisi (4/30), Müziklerin Efendisi (4/31), Ömre Bedel (4/32), Sarı Sarı Liralar (4/33), Sensiz Olmaz (4/34), Sev Beni (4/35), Sevda Masalı (4/36), Sev Yeter (4/37), Sil Baştan (4/38), Sonsuza Dek (4/39), Yabancı Damat (4/40), Yemin (4/41), Yer Gök Aşk (4/42), Yol (4/43), Zerde (4/44).

SHOW TV

Acı Aşk (5/1), Acil Aşk (5/2), Adını Feriha Koydum (5/3), Acil Servis (5/4), Adını Kalbime Yazdım (5/5), Ağlatan Dans (5/6), Ah Neriman (5/7), Altındağlı (5/8), Anah Oğullu (5/9), Arkadaşlar İyidir (5/10), Asla Vazgeçmem (5/11), Aşk Ağlatır (5/12), Aşk Ekmek Hayaller (5/13), Aşk ve Gurur (5/14), Balkan Dügünü (5/15), Bebek İşi (5/16), Beni Affet (5/17), Benim İçin Üzülme (5/18), Beyaz Yalan (5/19), Bir Deli Sevda (5/20), Canım Babam (5/21), Cesur Yürek (5/22), Çarpışma (5/23), Çukur (5/24), Deli Saraylı (5/25), Deniz Yıldızı (5/26), Dila Hanım (5/27), Dudaktan Kalbe (5/28), Düşman Kardeşler (5/29), Emir'in Yolu (5/30), Es Es (5/31), Eve Düşen Yıldırım (5/32), Ezel (5/33), Ezra (5/34), Fabrika Kızı (5/35), Firuze (5/36), Gamsız Hayat (5/37), Gece Sesleri (5/38), Gönül Ferman Dinlemiyor (5/39), Gülperi (5/40), Gülümse Yeter (5/41), Gün Akşam Oldu (5/42), İlişki Durumu: Evli (5/43), İlişki Durumu: Karışık (5/44), İçerde (5/45), İstanbul Sokakları (5/46), Kalp Atışı (5/47), Kahramanlar (5/48), Karadağlar (5/49), Karakol (5/50), Klavye Delikanlıları (5/51), Kuzey Yıldızı: İlk Aşk (5/52), Kurtlar Vadisi Pusu (5/53), Lale Devri (5/54), Manyak Dükkan (5/55), Mayıs Kraliçesi (5/56), Mihrap Yerinde (5/57), Melek (5/58), Muhteşem Yüzyıl (5/59), Ne Münasebet (5/60), Nöbet (5/61), Oldu Teşekkürler (5/62), Otel Divane (5/63), Oyunbozan (5/64), Önce Vatan (5/65), Pis Yedili (5/66), Salih Kuşu (5/67), Servet (5/68), Sensiz Olmaz (5/69), Sevdaluk (5/70), Sınıf (5/71), Suskunlar (5/72), Türk Malı (5/73), Ustura Kemal (5/74), Yeni Gelin (5/75), Yılanların Öcü (5/76), Yuvamdaki Düşman (5/77), Yüz (5/78), Zemheri (5/79).

STAR

Acayip Hikayeler (6/1), Adını Sen Koy (6/2), Aile Reisi (6/3), Akasya Durağı (6/4), Anne (6/5), Anneler ve Kızları (6/6), Aşkın Bedeli (6/7), Aşkta Kaçılmaz (6/8), Ateş Böceği (6/9), Ateşe Yürümek (6/10), Avlu (6/11), Ay Işığı (6/12), Ay Tutulması (6/13), Baba Ocağı (6/14), Babamın Günahları (6/15), Babalar ve Evlatlar (6/16), Behzat Ç. (6/17), Beni Affet (6/18), Benim Annem Bir Melek (6/19), Benim Hala Umudum Var (6/20), Benim Tatlı Yalanım (6/21), Ben de Özledim (6/22), Bir Çocuk Sevdim (6/23), Bir Erkek Bir Kadın (6/24), Bir Ömür Yetmez (6/25), Börü (6/26), Canımın İçi (6/27), Cennetin Sırları (6/28), Cesur Ve Güzel (6/29), Çember (6/30), Çilek Kokusu (6/31), Çocuk (6/32), Deniz Kızı (6/33), Dila Hanım (6/34), Dolunay (6/35), Düriye'nin Güğümleri (6/36), Erkençi Kuş (6/37), Evlerden Biri (6/38), Fazilet Hanım ve Kızları (6/39), Firar (6/40), Gecenin Kraliçesi (6/41), Geniş Aile (6/42), Göç Zamanı (6/43), Gönül İşleri (6/44), Güvercin (6/45), Güzel Köylü (6/46), Hanım Köylü (6/47), Hatırla Sevgili (6/48), Hayat Bazen Tatlıdır (6/49), Hayat Sırları (6/50), İbreti Alem (6/51), İçimdeki Fırtına (6/52), İffet (6/53), İhanet (6/54), İstanbul'un Çocukları (6/55), İstanbullu Gelin (6/56), İşler Güçler (6/57), Jest Sosyete (6/58), Kaçak Gelinler (6/59), Kaderimin Yazıldığı Gün (6/60), Kalbim Dört Mevsim (6/61), Kalbimin Sultanı (6/62), Kara Sevda (6/63), Kardeş Çocukları (6/64), Kardeş Payı (6/65), Kiralık Aşk (6/66), Koyu Kırmızı (6/67), Kurt Seyit ve Şura (6/68), Kurtlar Vadisi Pusu (6/69), Kuzgun (6/70), Küçük Hesaplar (6/71), Küçük Kadınlar (6/72), Küçük Sırlar (6/73), Kül ve Ateş (6/74), Makber (6/75), Medcezir (6/76), Muhteşem Yüzyıl (6/77), Nefes Nefese (6/78), Papatya (6/79), Paramparça (6/80), Sefirin Kızı (6/81), Serçe Saray (6/82), Sevdim Seni Bir Kere (6/83), Sevgili Geçmiş (6/84), Sırat (6/85), Sihirli Annem (6/86), Siyah İnci (6/87), Sudan Bıkışmış Balıklar (6/88), Son bahar (6/89), Şahane Damat (6/90), Tatlı Küçük Yalancılar (6/91), Ufak Tefek Cinayetler (6/92), Urfalıyam Ezelden (6/93), Yalancı Bahar (6/94), Yıldızlar Şahidim (6/95), Yol Arkadaşım (6/96), Yüksek Sosyete (6/97).

TRT 1

6 Mantı (7/1), Abur Cubur (7/2), Acemi Müezzın (7/3), Adım Bayram Bayram (7/4), Adını Sen Koy (7/5), Ah Kalbim (7/6), Alayına İsyın (7/7), Aşkın Kanunu (7/8), Avrupa Avrupa (7/9) Aynadaki Düşman (7/10), Ayrılık (7/11), Baba Candır (7/12), Başrolde Aşk (7/13), Beni Böyle Sev (7/14), Bir Yastıkta (7/15), Bir Yusuf Masalı (7/16), Bir Zamanlar Osmanlı (7/17), Böyle Bitmesin (7/18), Bulutların Ötesi (7/19), Büyük Sürgün Kafkasya (7/20), Cam Kırıkları (7/21), Canını Sevdığım İstanbul'u (7/22), Çılgın Kanal (7/23), Çocukluk Günleri (7/24), Diriliş: Ertuğrul (7/25), Elde Var Hayat (7/26), En Uzun Yüzyıl (7/27), Esir Sultan (7/28), Eski Hikaye (7/29), Evvel Zaman Hikayesi (7/30), Gökkuşığı Çocukları (7/31), Gönül Hırsız (7/32), Gurbette Aşk (7/33), Halil İbrahim Sofrası (7/34), Halka (7/35), Hangimiz Sevmedik (7/36), Hanımeli Sokağı (7/37), Hayat Ağacı (7/38), Hayata Beş Kala (7/39), Heradot Cevdet (7/40), Hesaplaşma (7/41), Hicran Yarısı (7/42), İstanbul'da Aşık Oldum (7/43), Karşı Köyün Delisi (7/44), Kaybedenler (7/45), Kayıp Aranyor (7/46), Kızıl Elma (7/47), Komiser Rex (7/48), Korkma (7/49), Kurt Kanunu (7/50), Küçük Hanımefendi (7/51), Küstüm Çiçeği (7/52), Leyla ile Mecnun (7/53), Lise Devriyesi (7/54), Mavi Kelebekler (7/55), Mazi Kalbimde Yaradır (7/56), Mehmetçik Kut'ül Amare (7/57), Milat (7/58), Mor Menekşeler (7/59), Osmanlı Tokadı (7/60), Prensın Şarkısı (7/61), Sakarya Fırat (7/62), Sarayın İncisi (7/63), Seddülbahir 32 Saat (7/64), Seksenler (7/65), Sen de Gitme (7/66), Sevda Kuşın Kanadında (7/67), Sınıf (7/68), Son Çıkış (7/69), Son Destan (7/70), Sudan Sebepler(7/71), Şimdi Onlar Düşünsün (7/72), Şubat (7/73), Tacir (7/74), Tek Yürek (7/75), Yalaza (7/76), Yamak Ahmet (7/77), Yapma Diyorum (7/78), Yedi Güzel Adam (7/79), Yedikule Hayat Yokuşu (7/80) Yeniden Başla (7/81), Yerden Yüksek (7/82), Yeşil Deniz (7/83), Yol Ayrımı (7/84), Yunus Emre Aşkın Yolculuğu (7/85), Zengin Kız Fakir Oğlan (7/86), Zoraki Başkan (7/87).

KIZILELMA'DAN HAREKETLE ZİYA GÖKALP'İN ŞİİRLERİNDE SÖZ VARLIĞI

Ferda Merve Karamanoğlu¹

¹⁾ Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu
Elmek: fmkaramanoglu@kastamonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8354-9856

Özet

Söz varlığı, bir dilin en önemli hazinesidir. Bir dildeki kelimeler, bize o dil ve o dili konuşan millet hakkında birçok bilgi vermektedir. Bu manada Türk dilinin söz varlığını ortaya koymada Ziya Gökalp'in eserlerinin önemi ve içerisinde bulunulan zaman dilimi göz ardı edilmemelidir. Bu çalışmanın amacı Ziya Gökalp'in şiirlerindeki söz varlığını ortaya koymaktır. Bu amaçla Doç. Dr. Halil İbrahim Şahin tarafından hazırlanan "Ziya Gökalp Kızılelma Şiirler" adlı eserden faydalanılmıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda şiirlerde kullanılan kelimeler kavram alanlarına göre 34 farklı başlıkta gruplandırılarak verilmiştir. Bu kelimeler ve kullanım sıklıkları incelendiğinde Ziya Gökalp'in şiirlerinin oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Kısa ve öz anlatımlar ile etkili, bireysellikten çok toplumsal olguların ön plana çıktığı belirlenmiştir. Duygu ve düşüncelerinin yanı sıra şiirlerini yazdığı dönemin dil ve diğer özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Genel manada Ziya Gökalp'in şiirlerinin Türklük, milliyetçilik ve İslamlaşmak fikirlerinin doğrultusunda olduğu görülmektedir.

Çalışmada belirtilen gruplar içinde en sık tekrar edilen kelimeler de- (249), ne (85), gün (52), yok (47), düşman (36), vatan (25) olarak tespit edilmiştir. Bu çalışma birçok alanda önemli bir isim olan Ziya Gökalp'in şiirlerindeki üslubunu ve kelime dünyasını ortaya koyarak bilim dünyasına ve bundan sonraki söz varlığı çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Kızılelma, Şiir, Söz Varlığı, Kelime Dünyası, Sıklık.

VOCABULARY IN ZİYA GÖKALP'S POEMS FROM THE POINT OF KIZILELMA

Abstract

Vocabulary is the most important treasure of a language. Words in a language give us a lot of information about that language and the people who speak that language. In this sense, the importance of Ziya Gökalp's works and the current time period should not be ignored in revealing the vocabulary of the Turkish language. The aim of this study is to reveal the vocabulary in Ziya Gökalp's poems. For this purpose, the work named "Ziya Gökalp Kızılelma Poems" prepared by Assoc. Dr. Halil İbrahim Şahin was used.

In line with the results obtained in the study, the words used in the poems were grouped under 34 different titles according to their conceptual fields. When these words and their frequency of use are examined, it has been determined that Ziya Gökalp's poems have a very rich content. It has been determined that effective with short and concise explanations, social facts rather than individuality come to the fore. In addition to his feelings and thoughts, it is seen that he reflects the language and other characteristics of the period in which he wrote his poems. It is seen that Ziya Gökalp's poems are in line with the ideas of Turkishness, nationalism and Islamization.

Among the groups mentioned in the study, the most frequently repeated words were also found say (249), what (85), day (52), none (47), enemy (36), homeland (25). This study will reveal the style and vocabulary of Ziya Gökalp, who is an important name in many fields, in poetry, and will contribute to the world of science and future vocabulary studies.

Keywords: Ziya Gökalp, Kızılelma, Poem, Vocabulary, The World of Words, Frequency

1. Giriş

Dilin insan hayatında en önemli unsurlardan biri oluşu, insana ait ne varsa ortaya koyuşu, onu birçok yönüyle incelemeye muhtaç hale getirmiştir. Dil incelemelerinde en önemli unsurlardan biri de söz varlığının tespitidir. Türkçe Sözlük'te (TDK, 2021), söz varlığı "bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi" şeklinde tanımlanmaktadır. Fransızca'da "vocabulaire", İngilizce'de "vocabulary", Almanca'da "wortschatz" ve "wortbestand" terimi ile karşılanan söz varlığı; kelime hazinesi, kelime serveti, kelime dağarcığı, sözcük dağarcığı, sözcük serveti, kelime kadrosu, vokabüler kavramlarından daha geniş bir kavramdır. Söz varlığı, neredeyse tamamı eş anlamlı olan bu kavramların hepsini toplayan en üst aşamadır diyebiliriz (Baş, 2006:104).

Söz varlığı, genel tabirle bir dilin kelime dağarcığı, söz hazinesi olup muhteva, üslup, tema, nazım birimi, ahenk gibi edebî ölçütlerle ilişki kurduğu gibi sanatçının dünya görüşünü ortaya çıkaran ayrıntı da olabilir (Aksakallı, 2015:ii; Aksan, 2018:15; İşsever, 2019:110). Söz varlığı, bir dilin seslerinin bir araya gelmesiyle kurulan simgeler, kodlar ya da dilbilimindeki göstergelerin zemininde o dili konuşan toplumların kavramlar dünyası, maddî ve manevî kültürün yansıtıcısıdır (Pekacar ve Arık, 2018:88). Söz varlığı çalışmaları bir dilin sahip olduğu zenginlikleri göstermesi açısından büyük öneme sahiptir. Bir milletin söz varlığı ve kavram dünyası aynı zamanda o milletin kültürünün de aynasıdır. *Söz varlığının gücünü koruyabilen ve zenginleştirebilen millet, her daim var olur* (Baş, 2010:138).

Bir dilin söz varlığını ortaya koymanın en önemli yollarından biri, edebî eserleri ele almaktır. Özellikle bir dönemin söz varlığı araştırılmak isteniyorsa o dönemde yazılmış eserler önem arz eder. Edebî eserlerin oluşturulduğu döneme ait kültürel unsurları taşıması, edebî eseri o dönemin delili haline getirmektedir. Söz varlığını incelemek, bir sanatçının edebî kişiliğini bütünlüklü olarak kavramanın ve anlatımının önemli hususlarından biridir (Aksakallı, 2015:ii; Aksan, 2018:15). Bununla birlikte söz varlığı çalışmaları yazarın üslubunu ortaya koyan ve kullandığı kelime ve kavramları hangi anlamda ele aldığını ortaya koyması açısından da önemlidir. Bu kelime ve kavramların tek tek anlamlarının irdelenmesi ve bir sözlük oluşturulması da yazarı anlama noktasında önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Yabancı edebî kişilerin eserlerine yönelik literatürde bu tip sözlüklere ve Türkçe çevirilerine rastlanmaktadır. Örneğin; Merleau-Ponty Sözlüğü, Foucault Sözlüğü, Kierkegaard Sözlüğü ve Lacan Sözlüğü gibi (Cléro, 2011; Politis, 2012; Revel, 2012; Dupond, 2013). Fakat Türk

edebî kişilerinin eserlerinin söz varlıklarından oluşturulmuş sözlüklere rastlanmamaktadır. Söz varlığı ve sözlükbilimi çalışmaları için edebiyatımızın önemli şahsiyetlerinin tüm eserlerinin incelenerek sözlüklerinin oluşturulması önem arz etmektedir.

Ziya Gökalp'in düşünsel yapısı üzerinde Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecine girdiği dönemde baş gösteren siyasal, askerî, dinsel ve ekonomik sorunların derin etkileri görülmüştür. Düşüncesinin temelinde, Türk toplumunun kendine özgü ahlâkî ve kültürel değerleriyle, Batı'dan aldığı bazı değerleri kaynaştırarak bir senteze ulaşma çabası yatmaktadır. Uluslararası kültürün yapıcı ögesinin ulusal kültürler olduğunu savunmuştur. Saray edebiyatının karşısına halk edebiyatını koymuştur. Batı'nın teknolojik ve bilimsel gelişmesini sağlayan pozitif bilim anlayışını benimsemiştir. Dini, toplumsal birliğin sağlanmasında yardımcı bir öge olarak değerlendirmiştir. Toplumsal modeli, Emile Durkheim'in teorik temellerini kurduğu "dayanışmacılık" temelinde şekillendirmiştir. "Türkçülük" düşüncesini sistemleştirmiştir. Millî edebiyatın kurulması ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ziya Gökalp önce Turancılık sonrasında Oğuzculuk daha sonra ise Türkiye Türkçülüğü fikirlerini desteklemiştir. Belirtilen etkilerin de tesiriyle, Gökalp'in düşünce yapısı içerisinde ulusçuluk anlayışının önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Gökalp dilde yenileşmenin ve Türkçülüğün bir karşılığı olarak "arı Türkçecilik" ifadesini kullanmış olup arı Türkçeciliği, dilin Arap ve Fars köklerinden arındırılarak, bunların yerine Türkçe köklerden yeni eklerle yapılacak yeni Türkçe kelimelerin kullanılması olarak tanımlamaktadır (Gökalp, 1972:11; Gürsoy ve Çapcıoğlu, 2006:95).

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelen Ziya Gökalp, çalkantılı bir eğitim hayatının ardından bir yandan araştırmalar yapıp sosyoloji dersleri vermeye çalışırken, diğer yandan siyasetle de irtibat halinde olmuştur. Yaptığı araştırmalar ve yayımladığı eserler, onu üniversiteye çekerken siyasetle olan ilişkileri sebebiyle hapisane ve sürgün yılları da yaşamak zorunda kalmıştır. Diyarbakır'da otuz üç sayı çıkan Küçük Mecmua'nın hemen her sayısında araştırma yazılarını ve şiirlerini yayımlayan Ziya Gökalp, diğer yandan Türk Yurdu, Halka Doğru, Türk Sözü, İslam Mecmuası, İçtimaiyyat Mecmuası, Millî Tettebbular Mecmuası, Yeni Mecmua gibi çeşitli dergilerde de yazılar yazmaya devam etmiştir. Atatürk'ün de isteğiyle Hakimiyet-i Millîye gazetesinde yazılar yazmış, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve kültür politikalarının geliştirilmesinde siyasi kadrolara önemli katkılar yapmıştır. Türkiye'de Türklük, İslamlık ve Batılılaşma gibi kavramları "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" adlı kitabıyla tartışmaya

açmış; Türkçülüğün tarihi, hars, medeniyet, millî vicdan, millî tesanüt kavramlarının izahını ve dilde, dinde, ahlakta, hukukta, felsefede, siyasette Türkçülüğü “Türkçülüğün Esasları” başlıklı çalışmasında anlatmıştır. Ölümünden sonra basılabilen “Türk Medeniyeti Tarihi” adlı kitabı ise Türklerin dini, bilimi, felsefesi, devlet ve aile yapısı üzerine hazırlanmış ciddi bir çalışmadır. Gökalp 24 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir (Şahin, 2016:8).

Hızla değişen ve gelişen dünyada dilin de bu değişim ve gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Canlı bir varlık olan dildeki gelişimi takip edebilmek için yazılı dil üzerine yapılacak söz varlığı çalışmaları da sürekli yenilenmelidir. Günümüz edebî eserlerinde yapılacak söz varlığı çalışmaları da gelinen noktayı göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda bir Türk aydını olan Ziya Gökalp’in şiirlerinin söz varlığının araştırılması gerekli görülmüştür.

2. Yöntem ve Malzeme

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Veriler doküman inceleme tekniği ile elde edilmiştir. Ziya Gökalp’in Kızılelma kitabındaki şiirleri veri kaynağı olarak kullanılmış, dokümanda yer alan şiirlerin kelime sayımı ve analizi yapılarak 34 farklı kavram başlığı altında verilmiştir. Ana başlıkta ve kavram başlıklarında parantez işareti içerisinde şiirlerde geçen farklı kelimelerin sayısı verilirken kavram başlıkları altında tespit edilen kelimelerin yanındaki parantez işareti içinde ise kullanım sıklıkları verilmiştir.

Söz varlığı incelenen Kızılelma şiir kitabı Turan, Masallar, Koşmalar ve Destanlar olmak üzere dört başlıktan ve 27 şiirden oluşmaktadır. Turan başlığında Turan (1911); Masallar başlığında Kızılelma (1913), Ülker ile Aydın (1913), Küçük Şehzâde (1913), Polvan Veli (1913), Alageyik (1913), Kurt ile Ayı (1913); Koşmalar başlığında Tevhid (1914), Türk’ün Tekbiri (1914), İlahi (1913), Asker Duası (1913), Kendine Doğru (1912), Ötüken Ülkesi (1914), Hayat Yolunda (1913), Yeni Atilla (1913), Osman Gazi Kurultayda (1914), Durma Vur (1914), Şehit Haremi (1913), Yeşil Boncuk (1913), Altın Yurt (1911), Akkurum (1914), Meşhede Doğru (1911); Destanlar başlığında Altın Destan (1912), Ergenekon (1913), Esnaf Destanı (1913), Balkanlar Destanı (1912), Kızıl Destan (1914) şiirleri bulunmaktadır (Şahin, 2016: 21, 25, 49, 69, 87, 90, 94, 97, 99, 100, 102, 104, 105, 107, 109, 112, 115, 117, 119, 121, 123, 125, 129, 134, 141, 146, 150).

3. Bulgular

Ziya Gökalp’in şiirlerinde toplam 2349 farklı kelime tespit edilmiştir. Kelimeler kavram alanlarına göre sınıflandırılarak 34 farklı başlıkta verilmiştir.

3.1. Fiiller (551)

Abat eyle- (1), acı- (4) , acık- (4) , aç- (34), açıl- (10), açtır- (1) , affet- (2) , affeyle- (1) , ağar- (4), ağla- (18), ağlat- (1), ak- (16), akıt- (1), al- (67), aldat- (2), alış- (2), alışveriş et- (2), an- (1), anıl- (1), anla- (24), anlaş- (1), anlat- (4), ara- (37), aran- (1), arat- (1), art- (3), arttır- (1), arz et- (1), arzula- (1), as- (1), asıl- (1), aş- (4), aşır- (1), at- (19), atıl- (7), atla- (6), ayır- (1), ayırıl- (8), azal- (3), azmet- (1), bağır- (4), bağla- (5), bağlan- (1), bak- (58), bakın- (1), bakış- (1), barın- (1), barındır- (1), barış- (1), bas- (4), başkalaş- (1), başla- (8), bayıl- (1), beğen- (4), bekle- (7), benze-, bezen- (2), bık- (1), bıkıl- (1), bırak- (12), biç- (1), biçil- (1), bil- (30), bilin- (4), bin- (6), birleş- (9), birleştir- (1), bit- (3), boğ- (3), boğazla- (1), boğul- (1), boz- (2), bozul- (2), buda- (1), bul- (38), bula- (1), bulun- (1), buyur- (3), bürü- (2), bürün- (1), büyü- (5), büyüt- (1) şeklinde tespit edilmiştir.

Canlan- (2), can ver- (1), coştur- (1), çağır- (5), çağır- (1), çağla- (1), çağrıl- (1), çak- (2), çal- (2), çaldır- (2), çalın- (2), çalış- (5), çarp- (3), çat- (4), çek (19), çekil- (3), çık- (51), çıkar- (7), çıkarıl- (2), çıkıl- (1), çigne- (1), çignen- (1), çirkinleş- (1), çoğal- (2), çök- (2), dağıl- (3), dağıt- (1), dal- (6), daral- (1), darıl- (1), davet et (2), davran- (1), dayan- (4), de- (249), değ- (3), del- (39), delalet et- (1), den- (7), dene- (3), denil- (4), devam et (2), dik- (3), dile- (4), din- (1), dinle- (3), dinlen- (4), diril- (2), dirilt- (1), dizil- (1), doğ- (17), doğrul- (8), doğur- (1), dokun- (1), dol- (12), dolaş- (9), don- (4), donan- (1), donat- (1), dök- (5), dökül- (2), dön- (16), döşe- (1), dur- (23), duy- (11), duyul- (1), duyur- (1), düş- (29), düşün- (12), düz- (2), düzül- (1), edin- (1), eğ- (7), eğil- (3), ek- (3), ekil- (1), eksil- (1), emir ver- (1), emret- (1), emzir- (2), er- (1), eriş- (2), erit- (1), es- (1), esirge- (6), evlen- (1), ez- (5), fark edil- (1), farz et- (1), faş et- (1), feryat et- (1), fethet- (2), fırla- (4), fıslıda- (1), fışkır- (1), gasp et- (1), geç- (21), geçir- (29), geçirt- (1), gel- (85), gelin- (1), gençleş- (1), ger- (2), gerek- (3), geril- (1), gerile- (1), getir- (8), gez- (7), gezin (1), gir- (30), git- (103), giy- (4), giyin- (1), gizlen- (1), gömül- (1), gönder- (10), gör- (66), görün- (11), görüş- (1), göster- (11), götür- (7), götürül- (1), gözetle- (2), gözle- (1), gururlan- (1), gül- (5), gülümse- (1), güreş- (1), gürele- (1), güven- (1) olarak belirlenmiştir.

Hak ver- (2), harp et- (1), hastalan- (1), haşla- (2), hatırla- (3), hayla- (1), hazırlan- (1), heder ol- (1), hıçkır- (1), hopla- (1), hortla- (1), ılgarla- (1), ısmarla- (2), ıslıda- (1), iç- (12), ikdam et (1), ikna et- (1), ilan et (2),

ilerle- (1), imtihan et- (1), in- (9), inan- (2), indir- (1), inle- (2), iste- (38), işit- (9), işle- (1), işrak eyle- (1), iyileş- (1), izin ver- (3), kabar- (1), kabul et- (3), kabul eyle- (2), kaç- (14), kaçır- (1), kaçış- (5), kal- (49), kaldır- (4), kalk- (10), kan- (2), kana- (2), kandır- (1), kanlan- (1), kap- (4), kapa- (1), kapan- (1), kapla- (3), kaptır- (1), karala- (1), karar ver- (1), kararlaştır- (1), karış- (2), karşıla- (1), kas- (1), kat- (2), katıl- (1), katla- (1), kavuş- (2), kavuştur- (1), kay- (1), kaybol- (1), kayna- (2), kaynaş- (1), kazan- (13), kederlen- (1), kes- (8), kesil- (4), kıl- (1), kır- (3), kısıl- (1), kıvrın- (1), kıy- (3), kıyıl- (1), kız- (5), kirala- (1), kişne- (1), kocal- (1), koğul- (1), kon- (1), konul- (1), kop- (1), kork- (5), korkul- (1), koş- (18), koştur- (1), kov- (2), koy- (6), kudur- (1), kulak as- (1), kulak ver- (2), kullan- (1), kumanda et- (1), kur- (8), kurban et- (3), kurdur- (1), kurtar- (8), kurtul- (3), kurul- (1), kuşan- (1), küçül- (1), küplere bin- (1), küs- (3), lanet et- (1), lütfet- (1) şeklinde tespit edilmiştir.

Mahzun et- (1), malum ol- (1) , mazur gör- (1), merak et- (1), meydan oku- (1), mırlan- (1), murada er- (6), nail ol- (1), nakşet- (1), niğah et- (1), nurlan- (1), okşa- (1), oku- (10), ol- (208), otlan- (1), otur- (4), oyna- (4), oynat- (1), öden- (1), ödünç al- (1), öğren- (5), öğret- (1), öğüt ver- (1), öl- (9), ölçül- (1), ölçüş- (1), öldür- (4), öp- (5), özle- (3), parala- (1), parla- (5), patla- (2), patlat- (1), peyda ol- (1), raci ol- (1), rahatlan- (1), rast gel- (2), rastla- (1), razı ol- (3), revan ol- (1), rica et- (1), sabret- (1), saç- (9), saçtır- (1), sağlama- (1), sakın- (2), sakla- (2), sal- (7), saldır- (7), salık ver- (1), salla- (2), san- (13), sap- (4), saplan- (3), sar- (6), sarar- (1), sarıl- (2), sark- (1), sars- (1), sarsıl- (1), sat- (6), satıl- (1), satın al- (2), savaş- (2), savuş- (1), say- (2), sayıl- (1), seç- (6), seğirt- (3), selam ver- (5), ser- (3), seril- (2), serpiştir- (1), sev- (13), sevil- (1), sevin- (1), sevk et- (1), sez- (5), sezdir- (1), sığın- (1), sık- (1), sıkıl- (2), sıkıştır- (1), sırala- (1), sıvış- (1), sız- (2), sızla- (1), sok- (3), sokul- (1), sol- (4), sor- (18), soyul- (1), soyun- (1), sön- (6), söyle- (11), söz ver- (2), sözle- (1), sözleş- (1), sual et- (1), sun- (1), sus- (4), sür- (9), sürü- (2), süslen- (1), süz- (1), şahlan- (1), şanlı- (3), şarılda- (1), şaş- (1), şaşır- (1), şayan ol- (2), şenlen- (4), şenlet- (1), şerh et- (1), tabir edil- (1), tahammül et- (1), tahkik et- (1), tak- (3), takip et- (1), talan ol- (1), talep et- (1), tanı- (18), tanıl- (2), tap- (9), tarif olun- (1), tasarla- (1), tasdi et- (1), taş- (1), taşı- (2), tat- (1), tebci et- (1), tebci eyle- (1), tecelli et- (1), tehlil et- (1), telef et- (1), temizlen- (1), tenzih et- (1), terakki et- (1), terk et- (1), tersim et- (1), tesis et- (1), teslim ol- (1), teşrif buyur- (1), tetvic et- (1), tıkl- (1), tırman- (3), titre- (3), toparla- (1), topla- (4), toplan- (6), tut- (21), tutul- (3), türe- (1), tüt- (1) olarak belirlenmiştir.

Uç- (4), uçur- (1), uğra- (6), uğurlan- (1), ula- (1), ulaş- (6), um- (2), unut- (8), unutul- (1), usan- (2), utan- (3), utandır- (5), uy- (9), uyan- (10), uyandır- (10), uydur- (1), uyu- (19), uyukla- (1), uyut- (2), uzan- (1), uzat- (2),

üşüş- (1), üz- (1), üzül- (1), vakfet- (2), var et- (1), vasıl ol- (1), vazgeç- (2), veda et- (1), ver- (60), veril- (2), vur- (17), vurul- (1), yağ- (2), yağdır- (1), yak- (5), yakala- (1), yakıl- (1), yakış- (1), yaklaş- (5), yalnız kal- (3), yalvar- (6), yardım et- (2), yan- (2), yanıl- (2), yap- (38), yapı- (2), yar- (4), yara- (1), yarat- (6), yardımlaş- (1), yarış- (1), yaşa- (7), yaşan- (2), yaşat- (1), yat- (4), yay- (1), yayıl- (4), yaz- (15), yazıl- (2), ye- (9), yedir- (3), yelten- (1), yemin et- (1), yen- (1), yenil- (6), yerleş- (1), yet- (2), yetir- (3), yetiş- (5), yık- (1), yit- (1), yol- (1), yorul- (1), yut- (3), yüksel- (4), yükselt- (4), yürü- (40), zahmet et- (2), zannet- (2), ziyan et- (5), zorla- (1) şeklindedir.

En sık kullanılan fiiller de- (249), ol- (208), git- (103) ve gel- (85) fiilleridir.

3.2. Tabiatla İlgili Kelimeler (77)

Ağaç (3), aşı (2), bend (1), çay (2), çayır (3), çemenli (1), çemenlik (1), çeşme (1), çevre (1), çiçek (4), çiçekli (1), çit (2), çöl (5), dağ (28), dağlık (1), dal (2), dalga (1), dehr (1), deniz (4), dere (9), derya (2), ekin (2), feza (1), gök (18), gökyüzü (2), göl (9), gölge (3), güneş (5), harman (1), hava (2), ırmak (7), ışık (3), işrak (1), kar (5), kasırga (2), katre (1), kaya (8), kayalık (1), kaynak (3), kıvılcım (1), koru (1), kök (4), kül (1), lema (1), nehir (1), orman (8), ot (4), ova (8), pınar (8), sahra (1), sazlık (3), sel (2), sema (4), su (17), şimşek (4), şule (2), tabiat (1), taş (10), tepe (10), tohum (1), toprak (6), tufan (3), uçurum (1), uçurumlu (1), ufuk (1), uğultu (1), volkan (2), yağmur (1), yar (3), yayla (1), yaylak (2), yeryüzü (2), yıldırım (3), yıldırımlı (3), yıldızlı (1), yonca (1), yuva (5).

3.3. Soru Kelimeleri (11)

Acaba (1), acep (3), kim (28), mı (23), mi (24), mu (13), nasıl (11), ne (85), neden (1), nerede (54), niçin (7).

3.4. İnsan, İnsan Ömrü ve Karakteri İle İlgili Kelimeler (349)

A'da (1), aciz (2), aç (3), ad (22), adam (1), adem (3), adım (4), afacan (1), ahid (1), akıl (3), akran (1), alçak (2), alışveriş (2), alkış (2), ara (5), araba (1), arak (3), armağan (3), arz (2), arzu (2), aşık (3), aşk (10), ateş (2), atsız (1), ayan (3), ayrılık (3) , azim (1), azimsizlik (1), baç (1), bağdaş (1), baht (6), bahtiyar (1), bahtiyarlık (1), bakım (1), becayış (1), bedel (1), bela (1), belalı (1), beşer (1), borç (1), borçlu (1), boy (5), burhan (1), buyruk (1), buyruksuz (1), büyü (3), ceht (1), celal (1), cemal (2), cezb (1), cins (1), civan (4), cüce (1), çaylak (1), çığlık (1), çılgın (1), çile (2) olarak tespit edilmiştir.

Dağarcık (6), dalgın (3), deha (2), deli (2), delikanlı (1), derman (5), dert (2), dertli (2), dikkat (3),

dilber (1), dilek (6), dirlik (1), dost (3), dul (1), duygu (6), düşün (4), düşman (36), düşünce (2), düzen (5), eğlence (1), ehil (2), elem (1), elemli (1), emek (4), emel (4), emin (3), emir (6), enis (1), erkek (5), eş (2), fakir (1), feda (1), felaket (3), felek (1), feragat (1), ferağ (1), fert (1), feryat (1), fırsat (1), fikir (6), fırak (1), gaflet (1), gam (2), gayret (1), genç (13), gençlik (3), gerdek (1), gönül (25), görüş (2), gözyaşı (2), güç (7), güçlük (1), güman (1), hain (1), hakaret (1), hali (1), hamle (2), hasret (2), haşarı (1), hatır (1), hayal (8), hayat (12), hayran (1), hayret (2), hazırlık (1), hediye (1), helecan (1), herif (1), hesap (1), heves (1), hırsız (1), hıyanet (1), hicran (4), hiddet (2), hile (1), his (3), hissiz (1), hizmet (2), hovarda (1), hunharlık (2), huzur (6), hülya (1), hüner (2), hüsrân (1), hüznün (1), i'tila (1), iane (2), ibda (1), icabet (1), icma' (1), ihtiyaç (1), ihtiyar (3), ikna (1), iktirah (1), ilaç (4), ilan (8), ilham (1), imdat (2), imkan (1), imtihan (3), insaf (1), insafsız (1), insan (5), insanlık (1), intihar (1), intikam (2), intizar (1), iptida (3), irade (1), istiğrak (3), istihsan (1), işaret (1), işkence (1), iştah (1), itaat (1), itmam (1), iz (12), izan (2), kabahat (2), kaçak (3), kadın (10), kahr (1), kavga (1), kayıt (1), kaygı (2), kaygısız (1), kaza (1), kazanç (5), keder (2), kel (1), kelam (1), kendi (33), kılavuz (1), kız (26), kibir (1), kin (4), kişi (3), komşu (2), korku (7), kör (1), köylü (1), kurtuluş (1), kuvvet (6), lafız (1), lakırdı (1), leş (1) şeklinde belirlenmiştir.

Macera (1), mahrumluk (1), maksat (2), marifet (1), mecal (1), meci (1), mefkure (2), merak (6), mesele (1), meserret (2), mestlik (1), mihman (1), milyoner (1), muamma (2), mucize (1), muhabbet (3), muhtaç (2), muntazır (1), mutlak (3), mutlaka (1), mülk (2), münatıf (1), münevver (1), müsemma (1), müştak (1), namert (1), namus (1), naz (3), nazar (1), neşat (1), nigah (1), nihan (1), nisyan (1), nişanlı (1), ortak (1), ortaklı (1), öç (13), öksüz (3), öksüzlük (1), ömür (4), örf (1), peyrev (1), prensip (1), rekabet (1), resim (7), reviş (1), rüyet (1), saadet (1), safa (1), sağlık (2), saygı (2), sebep (4), sefa (1), serseri (2), ses (13), sevda (6), sevgi (4), sevgili (3), sevinç (6), sevinçli (1), seyirci (1), seyran (1), sıra (6), siyasi (1), suç (1), sulh (1), şahit (1), şaka (1), şakacık (1), şan (8), şanlı (5), şart (1), şaşkın (1), şeref (3), şerefli (1), şermende (1), şevk (1), şikayet (1), şuur (2), şükran (2), şüphe (1), şüphesiz (1), tabiiyet (1), tabir (2), tahsil (1), taklit (2), taklitsiz (2), tarz (1), tasa (2), tat (1), tecrübe (1), tedbir (3), tehlike (2), tekamül (1), tekrar (5), terakki (4), terbiye (1), teslimlik (1), teşviş (1), tıkanıklık (1), tuğyan (2), tuzak (2) olarak belirlenmiştir.

Umut (1), us (1), usanç (1), usül (1), ümit (7), ümran (2), ün (2), ünlü (2), üryan (1), vaat (1), vedasız (1), yabancı (1), yad (6), yadigar (1), yalan (2), yalancı (1), yar (2), yara (3), yaran (2), yararlık (1), yardım (6), yarış (1), yas (3), yasak (1), yaşlı (1), yaya (3), yayalık (1), yayan (1), yeis (1), yerli (1), yolcu (1), yoldaş (4), yoldaşlık (1),

yurtçu (2), zaaf (1), zan (1), zar (2), zarar (1), zeka (1), zengin (3), zillet (1), zorbalık (1), zulüm (1) şeklindedir.

En sık kullanılan kelimeler kendi (33), kız (26) ve ad (22) kelimeleridir.

3.5. Din ve Manevi Hayatla İlgili Kelimeler (143)

Adak (1), alamet (1), alem (2), Allah (3), Allah u ekber (3), amin (14), ant (1), âşık (1), ayin (1), aziz (3), bayram (3), benlik (1), birlik (2), cami (2), can (36), canan (4), cennet (7), cihat (1), cin (1), çare (2), deccal (1), din (9), dindaş (1), dinli (1), dua (7), duzah (1), eren (1), ezan (1), fani (1), feth (1), gavur (1), gayb (2), gaza (1), Gök Tanrı (1), günah (5), haç (2), hakikat (4), hakiki (1), Hakk (3), halife (1), hayır (13), helal (1), Hızır (1), hikmet (1), Hilal (8), hirman (1), huld (1), huri (2), hutbe (1), ibret (1), ifrit (1), ilah (1), ilahi (3), iman (10), irem (3), irşat (1), İslam (9), İslamlık (4), İslav (2), İslavlık (1), kader (1), kefen (1), keramet (1), kevser (1), kıyamet (1), kul (2), kulluk (1), Kuran (10), kurban (3), la ilahe illallah (5), mana (5), manen (1), manevi (2), mecruh (1), mehd (1), mehdi (1), melek (6), muhakkak (2), Muhammed (2), Muhammeden Resulallah (1), mukadder (1), mukaddes (2), murat (5), muzaffer (1), mübarek (1), mücahit (1), Müslüman (1), Müslümanlık (1), müstahak (1), nasip (1), necat (1), nimet (1), nur (5), nurlu (1), öğüt (2), ölüm (4), peri (20), peyman (1), pir (5), put (1), Rab (12), Rahman (2), ruh (18), ruhani (1), ruhen (1), rüya (12), safvet (1), salıp (2), secde (1), selamet (2), sevap (1), sıdk (1), sır (3), şaman (2), şahadet (2), şehit (11), şehitlik (1), şifa (3), talih (3), Tanrı (30), tavaf (1), tekbir (2), tevhit (2), tılsım (1), tılsımlı (2), uğur (2), uğurlu (3), uğursuz (1), ümmet (1), vahdet (2), var (94), varlık (3), vicdan (9), yalvaç (2), yalvarış (1), yazık (1), yemin (1), Yazdan (1), yok (47), yokluk (1), zekat (1), zihin (4), ziya (1), Zülcelal (1).

En sık kullanılan kelimeler var (94) ve Tanrı (30)dir.

3.6. Varlıkların Niteliklerini Bildiren Kelimeler (213)

Acı (3), açık (5), ağır (4), asan (1), asılsız (1), ateşli (2), aylak (1), aynı (4), azgın (2), bahalı (1), bayat (1), becerikli (1), belli (2), berbat (1), beter (1), bezeli (2), boş (9), büyük (31), canavar (1), coşkun (3), çürük (1), dağınık (2), dar (2), darmadağın (1), değerli (1), değersiz (1), delik (2), derin (6), dev (23), deycur (1), dik (1), diri (1), dişi (1), doğru (19), dolu (4), donuk (1), düzgün (1), eksik (3), elzem (1), emanet (2), emare (1), emsalsiz (1), esef (1), eski (26), esma (1), esmer (1), esrar (1), esrarlı (2), eşsiz (1), fena (1), garip (2), gedik (1), gedikli (1), geniş (1), gerçek (3), gizli (22), güçlü (2), gülünç (1), gürbüz (3), güzel (28), güzellik (2), güzide (1), hakim (5), haklı (1),

hal (14), halet (1), hamiyet (2), hasta (1), hazin (1), hız (3), hoş (5), hüsn (2), ıssız (5), içli (1), iftira-amiz (1), ihtişam (1), ince (2), incecik (1), iri (1), isim (1), iyi (4), kabil (1), kafi (2), kahraman (3), kaim (1), kanlı (5), kapalı (1), kapanık (1), kaplı (2), kâr (6), karanlık (3), karşılık (3), kart (1), kasten (1), katı (1), kavi (2), kesik (1), kıskanç (1), kıymet (1), kirli (2), koçak (1), kof (1), kolay (2), korkak (2), korkunç (3), koskoca (1), körpe (1), kötürüm (2), kumral (2), kurada (1), kurnaz (1), kuru (1), kuvvetli (2), küçücük (1), küçük (13), layık (3), lazım (8), loş (3) olarak tespit edilmiştir.

Mahzun (8), mamur (1), masum (1), mazlum (1), meçhul (1), memnu (1), merdan (1), mert (1), mertlik (1), mesrur (1), mesut (2), meşhur (1), metanetli (1), metin (1), mevud (2), mevcut (1), meyus (1), muciz (1), mühmel (1), mülhem (1), mümkün (2), müncele (1), müphem (3), mürtesim (1), nadir (1), nazlı (1), necip (1), nümayan (1), pak (1), parlak (2), perişan (1), peşiman (2), rahşan (1), rikkatli (1), sabit (1), safi (2), sağlam (1), salt (1), sarp (1), semiz (1), serbest (1), sert (1), sessiz (2), seyyal (1), sıkı (2), sırlı (3), sıska (1), soğuk (5), solgun (1), sönük (1), susuz (1), süreksiz (1), şen (1), şiddet (3), tahta (2), tatlı (7), tatsız (1), taze (1), tekin (12), tembel (1), temiz (2), tozlu (1), tuzlu (3), tüysüz (1), ucuz (1), ufacak (1), ufak (1), ulu (3), uyanık (2), uygunsuz (1), uyuşuk (1), uzun (4), üstün (3), vefasız (2), vehim (1), vicdansız (1), vıran (4), yağız (1), yahşi (2), yalın (1), yaman (5), yanık (4), yaş (5), yeni (31), yiğit (8), yiğitlik (2), yoğun (1), yoksul (2), yorgun (1), yürekli (1), yüreksiz (1), zalim (1), zararlı (1), zavallı (3), zebun (1), zor (2) şeklinde belirlenmiştir.

En sık kullanılan kelimeler büyük (31), güzel (28) ve dev (23)dir.

3.7. Ev ve Yaşam İle İlgili Kelimeler (58)

Alet (1), anahtar (5), bağ (6), beşik (2), cam (1), çarşaf (1), dam (2), damga (2), eşik (1), ev (14), gürültü (1), haber (4), halı (1), inşaat (1), kapı (13), kireç (1), mal (3), mayalık (1), merdiven (2), meşale (1), miras (3), misafir (1), misket (2), müjde (4), münkeşif (1), müracaat (1), nizam (1), ocak (18), od (2), oda (9), oyun (2), para (4), pazarlık (1), pencere (6), perde (2), raf (1), saat (2), saman (1), sem (1), sermaye (1), servet (3), set (2), sofra (13), şey (10), tak (1), tarla (4), testi (3), ticaret (2), torba (1), toz (1), tura (1), tül (1), uyku (9), vaka (1), yapı (1), yatak (1), yük (2), ziraat (1).

3.8. Deniz İle İlgili Kelimeler (7)

Gemi (1), inci (1), mavna (1), sal (6), sandal (1), umman (3), yelken (1).

3.9. Giyim, Takı ve Süs İle İlgili Kelimeler (30)

Bere (1), bilezik (1), boncuk (4) car (1), cep (1), cepken (1), çanta (1), çapul (1), çarık (1), don (1), duvak (1), elbise (1), elbiseli (1), entari (1), etek (5), etekli (1), gerdanlık (1), gömlek (2), halka (1), heybe (1), ihram (1), mücevher (2), mücevherli (1), süs (1), taç (3), taçlı (2), taçsız (1), urba (1), yenli (1), ziver (1), zümrütlü (1).

3.10. Maden Adları (14)

Altın (31), altınlık (1), cevahir (1), cevher (1), demir (7), elmas (7), gümüş (2), kurşun (2), lal (1), polat (1), tunç (1), yakut (3), zümrüt (2).

3.11. Yer-Yön Bildiren Kelimeler (104)

Ala (1), anavatan (1), anayurt (1), art (1), arka (4), arş (2), bahçe (5), batı (1), bayır (3), belde (1), bucak (3), cenup (1), cihan (4), cihet (1), civar (2), çardak (1), çiftlik (1), dış (2), dışarı (4), diyar (2), doğu (1), durak (2), dünya (11), düzlük (1), eyvan (1), fabrika (1), fevk (1), gar (1), garp (11), geri (14), gümrük (1), hamam (1), hapis (1), hariç (1), hazine (6), hücre (2), ırak (1), iç (54), içeri (3), il (17), ileri (5), işte (18), karşı (10), kat (3), kenar (2), kent (1), kır (4), kısım (1), kışla (1), kışlak (1), kişver (2), konak (3), köşe (3), köşk (4), köy (12), kulübe (2), mağrip (1), mahfil (1), mahşer (1), manastır (1), meclis (1), medrese (1), mektep (3), memleket (1), menzil (1), mescit (1), meşhet (3), meşher (1), meva (1), meydan (17), muhit (2), orta (3), ortalık (1), otağ (9), ön (16), öte (1), penah (2), peş (2), sağ (13), saray (6), serhad (1), sınır (1), sol (7), şark (3), şehir (15), şimal (1), tan yeri (1), taraf (7), tavan (1), uç (4), uğrak (1), ülke (14), üst (11), üzeri (1), yaka (1), yan (14), yer (33), yol (55), yukarı (4), yurt (57), yüksek (2), zamir (1), zemin (2), zindan (3).

En sık tekrarlanan kelimeler yurt (57) ve yol (55)dur.

3.12 Hayvan ve Hayvanlarla İlgili Kelimeler (42)

Akdoğan (1), alageyik (6), arslan (7), at (18), av (3), ayı (3), balık (6), besili (1), bozkurt (3), ceylan (29), ceylanlık (2), doğan (2), domuz (1), geyik (4), güvercin (1), hayvan (1), hut (1), it (4), kanat (2), kanatlı (1), kaplan (2), kırlangıç (1), kısrak (4), koç (2), koyun (9), köpek (2), kurt (21), kuş (10), kuzgun (1), kuzu (2), mercan (12), miş (1), öküz (4), pençe (1), post (1), şahin (3), tavşan (1), tonguz (1), tüy (1), vahşi (1), yılan (2), yıldız böceği (1).

3.13. Vücut ve Organ Adları (51)

Ağız (1), alın (1), alınlı (1), avurt (1), ayak (8), baş (31), bel (4), beniz (1), beyin (2), bilek (2), boyun (7), cenan (1), ciğer (2), çehre (2), çene (1), damar (3), dil (12), diz (1), el (39), gebe (1), gebelik (1), göğüs (1), gövde (3), göz (31), illet (1), kafa (1), kalp (20), kan (16), kelle (3), koku (1), kol (13), kucak (4), kulak (4), kursak (1), meme (1), nabız (3), nasiye (1), nefes (1), saç (3), safra (1), sakal (1), sırt (1), sızı (2), sine (1), soluk (1), tel (1) (saç anlamında), ter (1), tırnak (1), vücut (2), yürek (4), yüz (13).

3.14. Gün, Ay ve Mevsim Adları (6)

Bahar (3), cuma (1), kış (1), mart (1),perşembe (1), yaz (1).

3.15. Renk Adları (11)

Ak (6), al (12), kara (7), kızıl (7), lepiska (1), mavi (1), renk (4), sarı (2), sarışın (1), siyah (4), yeşil (11).

3.16. Araç - Gereç Adları (41)

Ağ (3), asa (1), balon (1), bıçak (1), çadır (5), çekiç (1), çerağ (1), çerçeve (2), dişli (1), döğen (1), dürbün (1), havan (1), ip (3), kağıt (1), kap (1), kapak (2), kırbaç (1), kızak (1), kutu (1), makas (1), mızrak (3), ok (7), orak (1), örs (1), saban (2), sapan (1), satır (2), süngü (3), şarapnel (2), şemsiye (4), tabanca (1), tetik (1), tezgah (1), tokmak (1), top (1), tutak (1), tüfek (2), urgan (1), yay (3), zincir (3), zincirli (1).

3.17. Oyun Adları (2)

Cirit (1), güreş (1).

3.18. Çalgı-Enstrüman Adları (8)

Davul (1), kaval (1), kırış (1), nağme (1), ninni (10), saz, (1) şarkı (1), tanin (1).

3.19 Meslek Adları (69)

Aşçı (1), avcı (5), bağban (1), bahçıvan (1), bakkal (1), balıkçı (1), bekçi (2), berber (1), bezirganlık (1), bostancı (1), börekçi (1), büyücü (1), cellat (5), çiftçi (4), çoban (7), çulha (1), demirci (4), dilmaç (1), dişçi (1), dülger (1), edip (2), elçi (2), emekçi (1), emektar (1), esnaf (5), fırıncı (1), gözcü (2), hamal (1), hekim (1), hizmetçi (1), hoca (6), iş (30), kahveci (1), kasap (1), köle (5), lokman (1), manav (1), marangoz (1), mimar (1), molla (5), muavin (1), müdür (2), müdürlük (1), müvezzi (1), otelci (1), paçacı (1), pehlivan (3), rehber (2), rençper (1),

ressam (3), sanatkar (3), saraç (1), sebzeçi (1), sefir (1), seyyahlık (1), şair (6), tacir (2), tellal (2), terzi (1), tüccar, (1) tülbentçi (1), tütüncü (1), uşak (1), üstat (1), yamak (1), yardak (1), yaver (1), zabıt (1), zindancı (1).

3.20. Savaş, Askerlik ve Devlet Yönetimi İle İlgili Kelimeler (91)

Akın (5), alay (5), alp (2), asker (12), askerlik (1), atlı (7), baskın (1), bayrak (9), boru (7), boy (5), bölük (1), burç (2), cariye (1), cenk (5), çar (1), çavuş (2), çeri (2), darbe (2), devlet (2), donanma (4), er (3), erkan (1), fatih (2), ferman (1), fişenk (1), fütuh (2), gazi (8), gazilik (1), göç (2), göçebe (1), gülle (1), hakanlık (2), hakansız (1), hanlık (1), harp (13), hasım (1), hedef (2), hudut (2), hücum (1), hüküm (2), hükümdar (1), hünkar (8), hünkarlık (1), hürriyet (2), ilhan (10), ilkiran (1), istila (1), isyan (1), ittifak (1), kağan (7), kalkan (2), kayser (2), kılıç (6), kral (1), krallık (1), kumandan (1), leşker (1), maaş (1), medeniyet (4), millî (6), muharebe (1), nefer (2), nöbet (1), nöbetçi (2), onbaşı (1), padişah (12), payitaht (2), puslu (2), saltanat (4), sancak (8), satır (2), seferberlik (1), serdar (1), silah (4), sultan (26), süvari (1), şah (3), şehzade (16), tahşidat (1), taht (8), tigin (2), töre (1), tuğ (2), tutsak (1), unvan (2), vatan (25), veliaht (1), vergi (2), vezir (5), yasa (19), zafer (3).

3.21. Yazı, Eğitim ve Sanatla İlgili Kelimeler (33)

Defter (1), deftersiz (1), ders (1), destan (6), edebiyat (1), elifba (1), felsefe (1), fen (2), gazete (1), harf (1), hece (1), hukuk (1), ilim (9), irfan (8), kalem (1), kanun (2), kitap (3), lügat (1), masal (3), mektup (3), nazım (2), nükte (1), sahife (2), sanat (3), satır (1), Şehname (1), şiir (1), talim (1), tarih (15), taslak (1), tedris (1), yazı (2), yazılı (2).

3.22. Zaman Kavramı İle İlgili Kelimeler (73)

Akıbet (1), akşam (14), akşamüstü (3), an (17), ancak (3), artık (20), asır (1), asla (2), ay (7), bazen (2), belki (1), beri (3), birden (2), bugün (15), çağ (2), daim (4), daima (1), dek (6), dem (2), derhal (2), devir (2), dün (3), ebedi (1), elbet (2), erken (2), ertesi gün (1), esna (1), evvel (4), evvela (1), evvelce (1), evvelki (1), ezeli (1), fasıl (1), gah (2), gece (15), gün (52), gündüz (6), hafta (1), heman (2), hemen (15), henüz (3), ikbal (1), ilelebet (1), ilk (4), istikbal (2), lahza (3), müebbet (1), nagehani (1), nihayet (6), öğle (1), önce (7), payan (1), sabah (12), sene (4), son (10), sonra (24), şafak (1), şimdi (18), şimdilik (3), tam (1), tan (2), tarih (14), tarihi (1), tez (1), vakit (9), vakt (1), yarın (14), yaş (1), yıl (13), yıllık (2), yine (41), zaman (9), zamane (1).

3.23. Akrabalık Adları (33)

Abla (9), ablalık (3), ağabey (1), ailelik (1), ana (15), anne (12), ata (4), baba (36), bacı (23), beybaba (2), budun (1), çocuk (10), dayı (16), dede (1), ecdad (1), evlat (10), gelin (1), kardeş (42), karı (5), koca (2), oğul (5), oğlan (2), öz (12), piç (1), soy (14), soydaş (1), torun (1), üvey (2), valide (1), yavru (12), yavrucak (2), yeğen (9), yeğenlik (1).

3.24. Ünlemler (15)

Ah (23), aman (6), bari (1), ey (22), eyvah (1), hadi (1), haydi (5), hayfa (1), heyhat (2), lütfen (1), nah (1), of (1), sakın (2), ta (1), vay (3).

3.25. Topluluk Adları (23)

Ahali (1), cemiyet (2), encümen (1), dernek (1), deste (1), divan (8), eşraf (1), halk (10), içtimai (1), kafile (1), kavim (5), kervan (3), kol (4), kurultay (10), millet (13), ordu (35), oymak (3), sürü (15), şirket (1), tabur (2), takım (5), ulus (2), umumi (4).

3.26. Yiyecek ve İçecek Adları (21)

Arpa (1), asma (1), ceviz (1), çorba (1), ekme (1), elma (4), erik (3), et (2), fındık (1), hurma (2), içki (1), kımız (2), koçuk (1), nar (1), pastırma (2), sakız (2), salkım (1), soğan (1), üzüm (1), yemek (1), yemiş (2).

3.27. Özel Yer Adları (73)

Akdeniz (1), Akkurum (2), Aktürkman (1), Almanya (1), Altay (2), Altındağ (1), Anadolu (1), Arz-ı Kenan (1), Avrupa (6), Avrupalı (1), Azerbaycan (1), Bakü (5), Balkanlar (4), Belçika (1), Beşbalık (1), Çin (10), Delhi (2), Derne (1), Edirne (2), Elmabağı (1), Elmalık (1), Ergene (1), Ergenekon (3), Fas (1), Fransa (3), Geldanistan (1), Hitay (2), İran (1), İstanbul (6), İsviçre (1), İşkodra (1), İtalya (1), Kabe (1), Kafdağı (2), Karadağ (1), Karakurum (6), Kaşgar (4), Kazan (6), Kırım (2), Konya (1), Kosova (1), Londra (1), Lozan (2), Maçin (1), Meriç (1), Merih (1), Mısır (1), Orhun (2), Ötüken (2), Paris (3), Pekin (2), Roma (1), Romanya (1), Rumeli (4), Rusya (1), Selanik (1), Sırbistan (1), Sind (1), Sofya (1), Soğd (1), Şalon (1), Tanrı Dağı (1), Tarhan Dağı (1), Tibet (1), Trablus (1), Tukin (1), Tuna (2), Turan (32), Turfan (4), Türkistan (3), Türkiye (1), Üsküp (1), Viyana (1).

3.28. Kişi Adları (59)

Akhan (2), Alparslan (1), Aşık Garip (1), Atilla (5), Attila Cengiz (1), Aydın (17), Belkis (1), Gün Bey (1), Bilge Kağan (1), Buharalı Şevket (1), Genceli Hüsrev (1),

Celaleddin (1), Dursun (1), Efrasiyab (1), Ertuğrul (1), Farabi (1), Fatih (2), Ferhat (1), Firdevsi (1), Gökhan (1), Gür Han (1), Gürkan (1), Harzemşah (1), Havva (2), İli Han (1), İskender (1), Jaures (1), Karahan (1), Karamzin (1), Kerem (1), Köroğlu (1), Leyla (2), Mahmud (1), Mecnun (3), Oğuz (14), Osman Gazi (7), Polvan Veli (11), Sadeddin Molla (1), Sadi (1), Sezar (1), Sina (2), Şah İsmail (1), Şirin (1), Timuçin (2), Timurleng (1), Tomris (10), Tuman (1), Turgut (14), Türkan (1), Ugan (2), Ulutaş (3), Ülker (37), Yanya (1), Yıldız Tekin (26), Yunus (1), Yusuf (1), Zemaşeri (1), Zeynep (8), Züleyha (1).

3.29. Soy ve Millet Adları (59)

Acem (3), Afgan (1), Akad (1), Alman (4), Altınordu (3), Arap (4), Arnavut (2), Babür (1), Balkan (4), Bulgar (4), Cermen (1), Çinli (2), Çinlilik (1), Eşkaniyan (1), Fars (1), Fransız (1), Frenk (3), Gaznevi (1), Göktürk (1), Harzem (4), Hint (10), Hintli (1), Hitti (1), Hive (1), Hyungnu (1), ırk (2), İngiliz (4), İskit (1), Kafkas (2), Kalaç (1), Kanglı (1), Karluk (1), Kayı (1), Kazak (2), Kıpçak (2), Kırgız (6), Konrad (1), Macar (1), Medi (1), Moskof (2), Nemse (4), Osmanlı (3), Rum (5), Rus (5), Sart (1), Sartlık (1), Seba (1), Selçuklu (1), Sırp (5), Sırp (3), Sırp (1), Sümer (1), Türk (94), Türklük (14), Türkmen (1), Uygur (4), Yunan (4), Yunanlı (1), zenci (1).

3.30. Dil Adları (8)

Arapça (2), Çince (1), Farsı (1), Fransızca (1), Frenkçe (1), Kuşdili (1), Rusça (2), Türkçe (5).

3.31. Sayılar (20)

Beş (12), bin (15), bir (459), birinci (3), dört (7), iki (24), ikinci (4), ikişer (1), kırk (3), on (4), ortanca (2), sayı (1), üç (22), üçüncü (1), yedi (2), yirmi yüz milyonluk (1), yüzlerce (1), yüz milyon (1), yüz milyonluk (1).

3.32. Miktar Bildiren Kelimeler (20)

Az (11), hayli (1), hiç (15), hiçbir (4), kesret (1), müzdad (1), nice (3), nisap (1), parça (2), pay (3), pek (16), tamamen (1), tane (2), tek (4), türlü (5), uz (7), uzak (10), yakın (7), yarı (2), yarım (1).

3.33. Lakap ve Unvanlar (12)

Ağa (4), Aksakallı (1), hanım (24), bey (13), Bingazi (1), Börteçine (2), Devpençe (7), fağfur (1), hakan (26), han (45), kabadayı (1), mandarin (1).

3.34. Bağlaçlar (22)

Ama (1), amma (1), bilakis (1), bile (4), çünkü (10), da (18), dahi (1), de (35), fakat (22), hem (21), ile (24), ki (39), lakin (5), madem (2), mademki (2), meğer (6), sanki (1), u (2), ü (1), ve (16), ya (31), yahut (8).

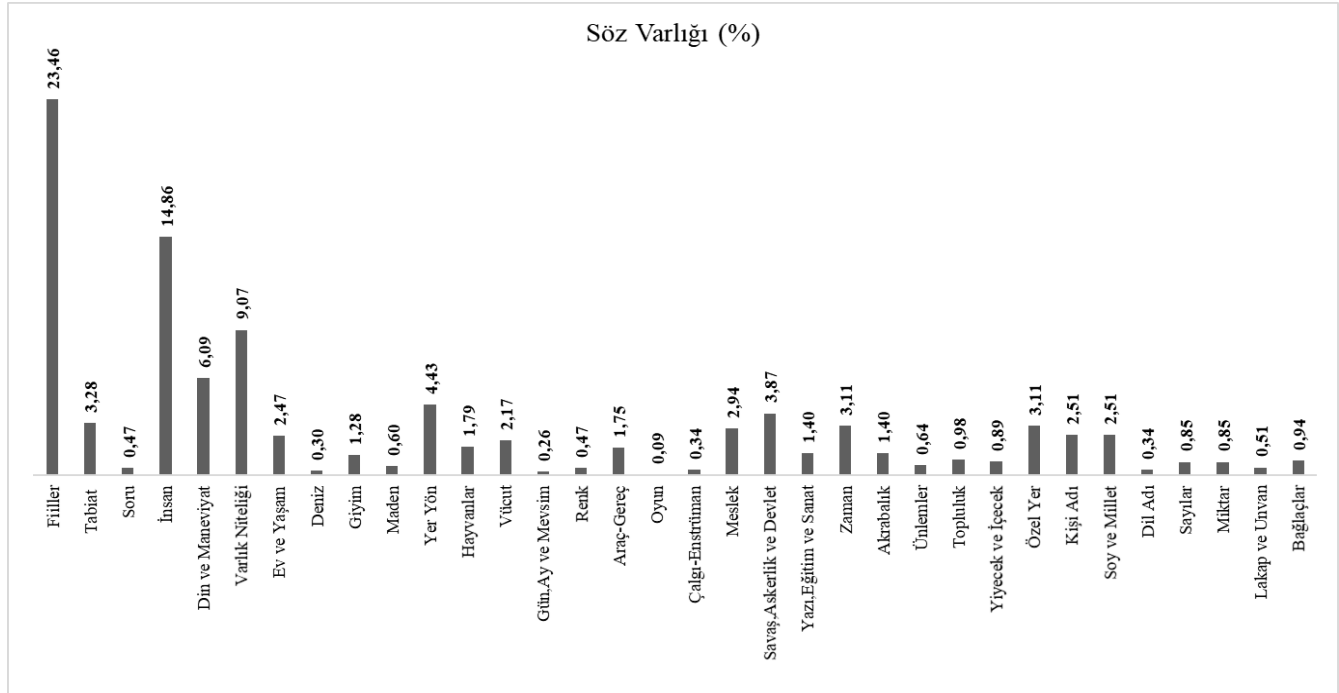
4. Tartışma ve Sonuçlar

Ziya Gökalp'in bütün şiirlerinin yer aldığı Kızılelma kitabında 2349 farklı kelime sayılmış olup 34 farklı başlıkta sunulmuştur. Çalışma kapsamında elde edilen kelimelerin belirlenen başlıklarda yüzdelik oranları Grafik 1'de verilmiştir.

Şekil 1'e göre; Ziya Gökalp'in şiirlerinin söz varlığını en yüksek oranla (%23,46) fiiller, en düşük oranla (%0,09) oyun adları ile ilgili kelimeler

oluşturmaktadır. Söz varlığı çalışmalarında her cümlenin en az bir fiil bulundurması sebebiyle sayı ve oran olarak fiillerin daha yüksek çıkması beklenen bir sonuçtur.

Çalışmada fiillerden sonra en yüksek oranlarda kelime kullanımının insan, insan ömrü ve karakteri (%14,86), varlıkların nitelikleri (%9,07) ve din ve manevi hayat (%6,09) ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara ve ilgili başlıklar altındaki kelimelere göre Ziya Gökalp'in şiirlerindeki söz varlığının kendisinin genel görüşleri doğrultusunda olduğu belirlenmiştir. Türk toplumunun kendine özgü ahlaki ve kültürel değerleriyle ortaya çıkan şiirlerinde de kültürel unsur olarak Türkçülüğü ve ahlaki unsur olarak da İslamiyet'i temel aldığı görülmektedir. Gökalp'in sosyolojisine ve şiirlerindeki çeşitli kavramlara yönelik çalışmalarda da Türkçülük ve İslamiyetin öne çıktığı belirlenmiştir (Özdemir, 2010:123-126; Şahin, 2015:552; Mart, 2018:100).

Şekil 1. Ziya Gökalp'in Söz Varlığının Yüzdelik Dağılımı

Kelime kullanım oranlarının yüksek olduğu diğer başlıklar olan yer yön bildiren (%4,43), savaş, askerlik ve devlet yönetimi (%3,87), tabiat (%3,28), zaman kavramı (%3,11) ve özel yer adlarında (%4,43) yer alan kelimeler incelendiğinde vatanperverlik, milliyetçilik, birlik ve beraberlik kavramlarının öne çıktığı görülmektedir.

Diğer başlıklar altındaki kelimelerin oranları incelendiğinde %2,94'ünü meslek, %2,51'ini kişi, %2,51'ini soy ve millet, %2,47'sini ev ve yaşam,

%2,17'sini vücut ve organ, %1,79'unu hayvan ve hayvanlarla ilgili, %1,75'ini araç-gereç, %1,40'ını akrabalık, %1,40'ını yazı, eğitim ve sanat, %1,28'ini giyim, takı ve süs, %0,98'ini topluluk, %0,94'ünü bağlaçlar, %0,89'unu yiyecek ve içecek, %0,85'ini sayılar, %0,85'ini miktar, %0,64'ünü ünlemler, %0,60'ını maden adları, %0,51'ini lakap ve unvan, %0,47'sini renk, %0,47'sini soru, %0,34'ünü çalgı ve enstrüman, %0,34'ünü dil, %0,30'unu deniz, %0,26'sını gün, ay ve mevsim ile ilgili kelimelerin oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda Ziya Gökalp'in şiirlerinin oldukça zengin bir içeriğe, kısa ve öz anlatımlar ile etkili, bireysellikten çok toplumsal olguların ön plana çıktığı ve duygu ile düşüncelerinin yanı sıra şiirlerini yazdığı dönemin dil ve diğer özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Aynı zamanda şiirlerinde yer alan konular incelendiğinde yol gösterici, birleştirici ve çeşitli hedeflere yönlendirdiği görülmektedir. Büyük millî şair Ziya Gökalp'in Comte'un felsefe sisteminden ilham alan şiirleri, Türkiye'nin bugünkü fikrini şekillendirmeye yardım etmiştir (Türkdoğan, 1976:90). Ziya Gökalp hayatı boyunca ortaya koyduğu birçok eser ile öncül olmakla birlikte özellikle Türk edebiyatı ve şiirine damga vurmuştur. Eserleri ile Türkçülük, Türkleşmek, İslamlaşmak ve bu sentezle muasırlaşmak gibi fikirlerin öncüsü olmuştur.

Kaynakça

- Aksakallı, M., 2015. *Âşık Mahzunî Şerif'in Şiirlerinde Söz Varlığı*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek lisans tezi., 532 sayfa, Niğde.
- Aksan, D., 2018. *Türkçenin Sözvarlığı*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Baş, B., 2006. 1985-2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Doktora tezi., 1046 sayfa, Ankara.
- Baş, B., 2010. Söz Varlığının Oluşumu ve Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 27: 137-159.
- Cléro, J. P., 2011. *Lacan Sözlüğü*. (Çev. Özge Soysal). Say Yayınları, İstanbul.
- Dupond, P., 2013. *Merleau-Ponty Sözlüğü*. (Çev. Emre Şan). Say Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z., 1972. *Türkçülüğün Esasları*. Hazırlayan: Mehmet Kaplan, İstanbul.
- Gürsoy, Ş., ve Çapcıoğlu, İ., 2006. Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2): 89-98.
- Şahin, H., 2015. Düzyazılarından hareketle Ziya Gökalp'in manzumelerinin tematik tahlili. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora tezi, 627 sayfa, Ankara.
- İşsever, A. R., 2019. Seyhan Erözçelik'in Şiirlerinde Söz Varlığı. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 2(3): 110-117.
- Politis, H., 2012. *Kierkegaard Sözlüğü*. (Çev. İbrahim Eylem Doğan). Say Yayınları, İstanbul.
- Mart, F.G., 2018. Ziya Gökalp sosyolojisi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi, 124 sayfa, Konya.
- Özdemir, M. D., 2010. Ziya Gökalp'in şiirlerinde dil, millî kültür ve aidiyet kavramlarının göstergibilim açısından incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi, 186 sayfa, Ankara.
- Pekacar, Ç., ve Arık, G., 2018. Attilâ İlhan'ın Son Dönem Şiirlerinin Söz Varlığı. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 86-104.
- Revel, J., 2012. *Foucault Sözlüğü*. (Çev. Veli Urhan). Say Yayınları, İstanbul.
- Şahin, H. İ., 2016. *Ziya Gökalp Kızılme Şiirler*. Ötüken Neşriyat A.Ş, Ankara.
- TDK, 2021. *Güncel Türkçe Sözlük*, 17 Mayıs 2021, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türkdoğan, O., 1976. Ziya Gökalp'te Çağdaşlaşma-İslamlaşma-Türkleşme Akımları ve Millî Devlet Fikrinin Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 36(1-4): 79-104.

DÜZCE YÖRESİNDE *SAMBUCUS EBULUS* L. TÜRÜNÜN YÖRESEL İSİMLERİ

Neval Güneş Özkan¹

¹Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, Düzce,
Elmek: nevalgunes@duzce.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8718-2390

Özet

Sambucus ebulus L. Adoxaceae familyasından, 1-2 metre boylanan otsu bir bitkidir. Ülkemizde doğal olarak yayılış yapan bu tür yaprak, çiçek, meyve gibi kısımlarıyla halk tıbbında oldukça yaygın olarak bilinmekte ve çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Farklı yörelerde “Anzili, Ayıotu, Azıotu, Cüce mürver, Hekimana, Kımçırık, Levor, Mürverotu, Patpatık, Pellempüs, Purlak, Sultanotu, Şahmelek, Şahmelik, Telli gelin, Yabani mürver, Yer mürveri, Yivdim ve Yivdin” gibi çok çeşitli isimlerle tanınmaktadır.

Bu çalışmada Düzce ilinde çeşitli habitatlarda oldukça geniş yayılışı bulunan, yöre halkı tarafından iyi bilinen ve çeşitli amaçlarla yaygın olarak kullanılan, *Sambucus ebulus* L. türünün yöresel isimleri verilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre bitkinin Düzce’de 29, ülke genelinde ise 60 farklı isimle tanındığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sambucus ebulus*, Yöresel İsim, Düzce, Sultanotu, Şahmelik

REGIONAL NAMES OF *SAMBUCUS EBULUS* L. IN DUZCE REGION

Abstract

Sambucus ebulus L. is a herbaceous plant from the Adoxaceae family, 1-2 meters tall. This species, which has natural distribution in our country, is widely known in folk medicine with its parts such as leaves, flowers and fruits and is used for various purposes. It is known by various names such as “Anzili, Ayıotu, Azıotu, Cüce mürver, Hekimana, Kımçırık, Levor, Mürverotu, Patpatık, Pellempüs, Purlak, Sultanotu, Şahmelek, Şahmelik, Telli gelin, Yabani mürver, Yer mürveri, Yivdim and Yivdin” in different regions.

In this study, local names of *Sambucus ebulus* L. which is widely distributed in various habitats in Düzce province, well-known by the local people and widely used for various purposes, are given. According to the results of the study, it was determined that the plant is known with 29 different names in Düzce and 60 different names throughout the country.

Keywords: *Sambucus ebulus*, Local Name, Düzce, Sultanotu, Şahmelik

Giriş

İnsanoğlu varoluşundan itibaren etrafında gördüğü canlı ve cansız varlıkları tanımaya, isimlendirmeye ve sınıflandırarak kendi kullanımı için faydalı- zararlı şeklinde gruplandırmaya çalışmıştır. Bu durum bitkiler için de geçerli olmuştur. İnsanlar özellikle kendileri ve besledikleri hayvanlar için yenilebilir mi, yararlı mıdır, şifalı mıdır, zehirli midir, yararlı ise çoğaltılabilir mi yani kültüre alınabilir mi, zararlı ise nasıl mücadele edilir gibi sorulara yanıt bulmaya çalışırken bitkileri tanıma ve birbirlerinden ayırt etme ihtiyacı duymuşlardır (Seçmen ve ark., 1998: 18).

Organizmaların isimlendirilmesi, iletişim sağlama açısından önemlidir ve biyolojik çeşitliliği oluşturan unsurlar hakkında kesin bir referans sistemidir. Bilimsel anlamda bitkilerin isimlendirilmesi konusundaki karmaşanın giderilmesi ve dil birliğinin sağlanması için “Uluslararası Botanik Adlandırma Yasası” uygulanmaktadır. Her bitkinin kendisine bağlanmış tek bir bilimsel ismi bulunmaktadır ve dünyanın her yerinde bilimsel olarak bu Latince isim ile tanınırlar (Rao, 2004: 604; Menemen ve Dönmez, 2007; Taxon.org, 2021). Oysa kitaplarda geçen isimler yerel halklar tarafından bilinmemektedir. Halk arasında kullanılan birçok isme de basılı kaynaklarda rastlanmamaktadır (Baytop, 1997: 5). Bitkilerin yerel isimleri incelendiğinde ülkelere, yörelere ve aynı yörede yaşayan farklı etnik gruplara göre dahi çok çeşitli isimlerle anıldıkları görülür.

Belirli bir yörede bir bitkinin birden fazla ismi bulunabildiği gibi aynı ismin birden fazla bitki türüne verilmiş olduğu da sıklıkla görülmektedir. Örneğin “sütleğen” kelimesi hem literatürde hem de yerel olarak genelde *Euphorbia* cinsine bağlı türler için kullanılmaktadır (Baytop, 1997: 253; Baytop, 1999: 343, Güner ve ark., 2012). Bu cinsin bireylerinin içerdiği süt oldukça tahriş edici özellikte olduğundan, dahilen kullanılmasının sakıncalı olabileceği belirtilmiştir (Baytop, 1999: 343). Hatay yöresinde *Sonchus oleraceus* L. taksonu da “sütleğen” olarak anılmaktadır (Özmen, 2010: 264). Bu bitki ise çeşitli amaçlarla etnobotanik olarak kullanımı olan bir bitkidir (Bulut, 2006: 90 ve 99). Yine yöresel olarak hem tıbbi kullanımı olan *Sambucus ebulus* türüne hem de zehirli bir bitki olan *Atropa belladonna* türüne “Yidin” ve “Yığdin” isimlerinin ortak olarak kullanıldığı görülmüştür (Baytop, 1997: 127). Bu örneklerde olduğu gibi farklı bitkilerin aynı Türkçe isimle anılması özellikle etnobotanik kullanım açısından sakınca yaratabilir. Geleneksel bilgiler genelde kulaktan kulağa aktararak yayıldığından aynı bitkiyi ifade edecek ortak ismin aktarılması çok önemlidir.

Bitki isimlerinde buna benzer farklılıkların görülmesinde ülkemizde farklı kültürlerden insanların bir araya gelerek, kültürel bir zenginlik oluşturmasının önemli etkisi vardır. Dilimizde kullanılan bitki isimlerinin çoğu Türkçe kökenli olsa da, bazılarının Arapça, Farsça, Gürcüce, Rumca gibi birçok yabancı dilden Türkçe’ye girdiği belirtilmektedir (Alkayış, 2009: 72). Düzce 12 farklı dilin konuşulduğu, birçok farklı kültürden insanın bir araya geldiği kozmopolit bir ildir (Özlü, 2012: 204; TİD, 2021). Bu dil ve kültür çeşitliliğinden dolayı bitkiler de oldukça farklı isimlerle anılmaktadır.

Türkiye genelinde farklı yörelere göre farklı isimlerle anılan *Sambucus ebulus*, Düzce ilinde de çeşitli habitatlarda oldukça yoğun ve yaygın olarak yayılış yapmaktadır ve yöre halkı tarafından çok çeşitli isimlerle tanınmaktadır. Bu nedenle Düzce yöresinde *Sambucus ebulus* türünün kaç farklı isimle kullanıldığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Çalışmanın konusu doğal olarak yayılış yaptığı bölgelerde; yaprak, çiçek, meyve ve kökleri ile halk tıbbında oldukça yaygın olarak kullanılan bitkilerden biri olan *Sambucus ebulus* türünün (Şekil 1) yöresel isimleridir.

Bitkinin yöresel isimlerini belirleyebilmek amacıyla çeşitli köylerden insanların bir araya toplandığı alanlar olması dolayısı ile özellikle semt pazarları gezilmiştir. Toplam 85 kişi ile görüşülmüş, bitkinin canlı örneği veya fotoğrafları gösterilerek; tanıyıp tanımadığı, tanıyorsa yöresel ismi ve kullanım alanı, cevabı veren kişinin köyü ve hangi kültüre mensup olduğu sorulmuştur (Şekil 2). Kültürel mensubiyet açısından değerlendirmelerde Düzce’de çok daha öncesinden beri yaşayanlar için; 1) Türk (kendini her hangi bir alt gruba dahil etmeden sadece böyle ifade edenler için kullanılmıştır), 2) Manav şeklinde tanımlanırken belirli bir tarihte gelenler ise geldikleri coğrafyaya göre kültürel mensubiyetleri olarak; 1) Kafkas Göçmeni, 2) Balkan Göçmeni, 3) Doğu Karadeniz Göçmeni olarak tanımlanmıştır. 3 kişi bitkiyi tanıdığını ancak adını bilmediğini ifade etmiştir. Bitkiyi tanıdığını ve adını bildiğini belirten 70 kişinin verdiği cevaplar not edilmiş ve Düzce ilinde yapılmış etnobotanik çalışmalar da incelenerek bu çalışmalarda belirtilen yöresel isimler ile karşılaştırılmıştır. Farklı olan isimler de listeye eklenerek *Sambucus ebulus* için Düzce yöresinde kullanılan yöresel isimler belirlenmiştir.

Şekil 1. *Sambucus ebulus* türüne ait fotoğraflar (a- habitus, b- yaprak, c- çiçek, d- meyve)

Şekil 2. Bitki ile ilgili bilgisine başvuru alan yöre halkı

Bulgular ve Tartışma

Sambucus ebulus türünün yöresel isimlerini belirleyebilmek için yöre halkı ile görüşülmüş; yöneltile sorulara alınan cevaplar, Düzce’de yapılan diğer çalışmalarda geçen yöresel isimler ile birleştirilerek bu bitki için kullanıldığı belirlenen isimler alfabetik olarak listelenmiştir (Çizelge 1).

Düzce’de yöre halkından elde edilen verilere göre *Sambucus ebulus* bitkisi 29 farklı yöresel isim ile tanınmaktadır. Bu isimlerden 17’si bu çalışma kapsamında belirlenmiş, geri kalan 12 isim Düzce yöresinde yapılan diğer çalışmalardan derlenmiştir. Diğer çalışmalardan derlenen isimler (*) ile belirtilmiştir.

Çizelge 1. *Sambucus ebulus* türünün Düzce ilinde kullanılan yöresel isimleri

1. Amzıbıgra*
2. Eğrelti
3. Gülüz
4. Gürlük
5. Gürüz
6. İnkir
7. Livor
8. Löver
9. Nivirdin*
10. Nivürden*
11. Onjura*
12. Öküz kuyruğu*
13. Sultanotu
14. Şahmelek
15. Şahmelekotu
16. Şahmelen
17. Şahmelik
18. Şahmelikotu
19. Şahmeran
20. Şahmeren*
21. Yer mürveri*
22. Yidin*
23. Yiğdin
24. Yiğidin*
25. Yiğidinotu*
26. Yivdin
27. Yivdinotu
28. Yivirden*
29. Yiyidin*

Düzce yöresinde halk tıbbında kullanılan bitkileri belirlemek üzere yapılan bir çalışmada bitkinin yöre halkı tarafından “Gülüz, Nivirdin, Nivürden, Onjura, Öküz kuyruğu, Sultanotu, Şahmelik, Şahmeren, Yiğidin, Yivdin ve Yivirden” isimleri ile tanındığı belirtilmiştir (Gürbüz ve ark., 2019:775).

Düzce’nin Gölyaka ilçesinde yerel halk tarafından kullanılan bitkilerin yöresel isimlerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmada bu takson için “Yer mürveri, Yidin, Yiğidin, Yiğidinotu ve Yiyidin” olmak üzere 5 isim belirlenmiştir (Köysal ve Altundağ Çakır, 2020: 74).

Düzce’nin Akçakoca ilçesinde yürütülen bir etnobotanik çalışmada bitkinin yöresel ismi “Şahmelik” olarak verilmiştir (Doğru Koca ve Yıldırım, 2010: 65).

Düzce Samandere civarındaki köylerde bu türün “Şahmelek, Yer mürveri, Yivdinotu, Nivürden, Amzıbıgra (Abhazca)” olmak üzere 5 farklı isimle tanındığı belirtilmiştir (Erdoğan Usta ve Altundağ Çakır, 2021: 18).

Kültürel çeşitliliğe göre bu isimler değerlendirildiğinde Düzce’de uzun dönemden beri yaşayanlar yani göçmen olmayanlar çoğunlukla bitkiyi “Şahmelik” veya fonetik olarak ona benzeyen “Şahmelek” ismiyle tanımaktadırlar. Görüşülen kişilerden bazıları ise bitkiyi “Gülüz” veya “Gürüz” olarak tabir etmiştir.

Doğu Karadeniz göçmeni olduğunu belirten vatandaşlar “İnkir, Livor, Lüver, Nivirden, Nivürden, Yiğdin, Yivdin, Yivirdin, Yivirden” isimlerini kullanmaktadırlar. Bu kelimelerden “Nivirden, Nivürden, Yivirdin” gibi bazılarının fonetik olarak birbirinden dönüşerek oluştuğu görülmektedir.

Görüşülen kişilerden Balkan göçmeni olduğunu belirtenler ise bitkiyi “Gülüz” ve “Gürlük” isimleriyle tanımaktadırlar.

Bu çalışma kapsamında *Sambucus ebulus* türünün yayılış yaptığı Düzce yöresi dışında diğer bölgelerdeki çalışmalar da değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda doğal olarak yayılış yaptığı bölgelerde bu bitki için toplamda 60 farklı ismin kullanıldığı görülmüştür (Çizelge 2). Bu isimlerden 21’i sadece Düzce’de kullanılmaktadır. Diğer bölgelerde kullanıldığı belirlenen 31 isim Düzce yöresinde bilinmemektedir. Geriye kalan 8 isme ise hem Düzce’de hem de diğer bölgelerde yapılan çalışmalarda rastlanmıştır.

Baytop 1997 ve Baytop 1999’a göre söz konusu bitki farklı yörelerde 18 farklı isimle anılmaktadır. Bu isimler Ayıotu, Azıotu, Cüce mürver, Hekimana (İnebolu), Kımçırık, Livor (Rize), Mürverotu, Patpatik, Pellempüs (Dörtöl), Purlak, Sultanotu (Tekirdağ), Şahmelek, Şahmelik (Karadeniz yöresi), Telli gelin (Gaziantep), Yabani mürver, Yer mürveri, Yivdim, Yivdin (Giresun, Ordu, Samsun)’dir (Baytop, 1997: 211; Baytop, 1999: 301). Bu isimlerden 4 tanesi (Sultanotu, Şahmelek, Şahmelik ve Livor) Düzce yöresinde de bilinmektedir.

Çizelge 2. *Sambucus ebulus* türünün Türkiye genelinde bilinen yöresel isimleri

No.	Yöresel İsim	Düzce'de kullanılan isimler	Diğer yörelerde kullanılan isimler	No.	Yöresel İsim	Düzce'de kullanılan isimler	Diğer yörelerde kullanılan isimler
1	Ademotu	-	√	31	Nivürden	√	-
2	Amzıbigra	√	-	32	Onjura	√	-
3	Anzili	-	√	33	Öküz kuyruğu	√	-
4	Ayıotu	-	√	34	Patpatik	-	√
5	Aziotu	-	√	35	Pellempüs	-	√
6	Bazeotu	-	√	36	Pıran	-	√
7	Bezirgan	-	√	37	Pıramuj	-	√
8	Bıyrgan	-	√	38	Piran	-	√
9	Bıza	-	√	39	Purtlak	-	√
10	Cüce mürver	-	√	40	Sultan	-	√
11	Eğreli	√	-	41	Sultanotu	√	√
12	Gülüz	√	-	42	Şahmelek	√	√
13	Gürlük	√	-	43	Şahmelekotu	√	√
14	Gürüz	√	-	44	Şahmelen	√	-
15	Haptovina	-	√	45	Şahmelik	√	√
16	Hekimana	-	√	46	Şahmelikotu	√	√
17	İnkir	√	-	47	Şahmeran	√	-
18	İnçiyi	-	√	48	Şahmeren	√	-
19	Karabubu	-	√	49	Telli gelin	-	√
20	Kimçırık	-	√	50	Yabani mürver	-	√
21	Kokmuşot	-	√	51	Yer mürveri	√	√
22	Livor	√	√	52	Yidin	√	-
23	Lor	-	√	53	Yiğdin	√	-
24	Lüver	-	√	54	Yiğidin	√	-
25	Löver	√	-	55	Yiğdinotu	√	-
26	Memer	-	√	56	Yivdim	-	√
27	Mülver	-	√	57	Yivdin	√	√
28	Mürver	-	√	58	Yivdinotu	√	-
29	Mürverotu	-	√	59	Yivirden	√	-
30	Nivirdin	√	-	60	Yiyidin	√	-

Tuzlacı ve Tolon tarafından yapılan bir çalışmaya göre İstanbul Şile'de de bu bitki "Şahmelik" ismi ile tanınmaktadır (Tuzlacı ve Tolon, 2000: 681). İstanbul Çatalca'da yapılan bir çalışmaya göre ise "Mürver, Memer, Sultanotu, Mülver ve Karabubu" isimleri kullanılmaktadır (Ecevit Genç ve Özhatay, 2006: 85).

Yalova'da bu bitkinin yöre halkı tarafından "Şahmelikotu, Sultanotu, Bazeotu ve Pıramuj" isimleri ile adlandırıldığı belirtilmiştir (Koçyigit, 2005: 26).

İzmit Körfezi çevresinde yapılan bir çalışmada ise bu bitkinin "Şahmelekotu, Şahmelek, Sultan, Piran, Lüver ve Lor" gibi farklı isimlerle anıldığı görülmektedir (Kızıllar ve Özhatay, 2009: 44).

Balıkesir (Gönen)'de yapılan bir çalışmada "Sultanotu" yanında "Bezirgan ve Bıyrgan" isimlerinin de kullanıldığı belirtilmiştir (Tuzlacı ve Eryaşar Aymaz, 2001: 335).

Bilecik'te yapılan bir çalışmada bu taksonun yöresel ismi "Mürver" olarak geçmektedir (Batı, 2018: 99).

Çanakkale'de yapılan bir çalışmada bu bitkinin "Sultanotu" olarak bilindiği belirtilmiştir (Sevgi ve ark., 2018: 40)

Aydın (Koçarlı)'da yapılan bir çalışmada ise "Mürver ve Cücemürver" isimleri ile bilinmektedir (Tuzlacı ve Sadıkoğlu, 2007: 34).

Kırklareli (Babaeski ve Lalapaşa)'de yapılan iki çalışmada bitkinin "Sultanotu ve Bıza" isimleri ile tanındığı belirtilmiştir (Tuzlacı ve Alparslan, 2007: 20; Tuzlacı ve ark. 2010: 49).

Kırklareli'de yapılan bir diğer çalışmada bu bitkinin "Sultanotu, Pıyran, Haptovina, Ademotu, Piran ve Mülver" isimleri ile bilindiği belirtilmiştir (Kültür, 2008: 282). Bu isimlerden Sultanotu dışındakilerin hiçbiri Düzce'de bilinmemektedir.

Gümüşhane'de yapılan bir çalışmada "Kokmuşot ve Mürver" isimleriyle anıldığı belirtilmiştir (Korkmaz ve Karakurt, 2015: 292)

Rize'nin etnobotanigi üzerine yapılan bir çalışmada bu taksona "İnçiyi" denildiği belirtilmiştir (Uycan Saraç ve ark., 2013: 60). Düzce yöresinde de Doğu Karadeniz kökenli olduğunu ifade eden vatandaşlar tarafından bu bitki için yöresel olarak "İnkir" isminin kullanıldığı belirtilmiştir. İki kelimenin fonetik olarak birbirine benzediği görülmektedir. Artvin yöresinde ise bu bitkiye "Anzili" (Tubives, 2021) denildiği belirtilmiştir.

Sonuçlar

Türkçe bitki adları konusunda son derece zengin bir dildir (Baytop, 1997). Türkçenin bitki adları zenginliği tek bir bitkide de görülebilmektedir. Bu konuda mayasıl otu üzerine yapılan çalışmada da söz konusu ad zenginliği ortaya konulmuştur (Sevgi ve Kızılarşan, 2013: 17). Halk tıbbında yaygın kullanımı olan *Sambucus ebulus* bitkisi için; Türkiye genelinde doğal olarak yayılış yaptığı bölgelerde 60, Düzce ilinde 29 farklı yöresel isim kullanılmaktadır. Böylece daha önceki bitki adları zenginliğini destekleyen sonuçlar elde edilmiştir. Bir bitki için bu kadar çok sayıda farklı ismin kullanılıyor olması,

Düzce özelinde ilin çeşitli yerlerden göç alması buna bağlı olarak diğer yörelerdeki bitki adları birikimi ve kültürünün taşınması sonucunda gerçekleşmiştir. Bu kültürel çeşitliliğin oluşturduğu zenginlik dolayısı ile bitkilerin halk tarafından kullanım alanları ve onlara verilen yöresel isimler de oldukça çeşitlenmiştir. Düzce'de belirlenen isimlerden 21 tanesinin yalnızca Düzce'de kullanıldığı görülmüştür. Bu da göstermektedir ki göçlerin dışında esas olarak Düzce'nin kendine özgü bir bitki ad verme kültürünün olduğudur. Bunun yanında birçok ismin de kulaktan kulağa yayılırken değişikliğe uğrayarak oluştuğu görülmektedir. Ancak yöre halkı tarafından kullanılan bu isimlerin birçoğu botanik kaynaklarında hiç geçmemektedir. Bitkilere verilen yöresel isimlerin de kültürel mirasımızın bir parçası olarak görülmesi ve kayıt altına alınması gerekmektedir.

İllere göre yapılan incelemede söz konusu bitkinin yöresel isimlerinin yer verildiği 14 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalara konu olan illere Düzce ili bulguları da dahil edildiğinde toplam 19 ilin 7'sinde olmak üzere, ülke genelinde *Sambucus ebulus* en çok "Sultanotu" ismi ile bilinmektedir. Bu isim Düzce yöresinde de kullanılmaktadır. İkinci sırada "Şahmelik" ismi gelmektedir. Düzce yöresinde de en fazla bu isimle tanındığı belirlenmiştir (%54,29). Kültürel çeşitliliğe göre bitkiyi "Şahmelik" olarak tanıyanlar Türk (%45,95), Manav (%37,84), Karadeniz göçmeni (Ordu veya Giresun'dan göçenler) (%13,51) ve Kafkas göçmeni (%2,70) olduklarını ifade etmişlerdir. Düzce yöresinde sıklıkla kullanılan 2. İsim "Gülüz" olmuştur (%14,29). Bu isim ve fonetik olarak benzeri olabileceği düşünülen "Gürüz" ismi yalnızca Düzce'de bilinmektedir. Bitkiyi bu isimle tanıyanların bir kısmı Manav olduğunu, bir kısmı da Balkan göçmeni olduğunu belirtmiştir.

Basılı kaynakların çoğunda geçen "Cüce mürver ve Mürverotu" isimleri Düzce yöresinde halk tarafından kullanılmamaktadır. Ülkemizin bitki varlığına dair güncel kaynaklardan biri olan Türkiye Bitkileri Listesi (Güner ve ark., 2012: 19) adlı eserde de bu taksonun Türkçe ismi "Mürverotu" olarak verilmiştir. Botanik kaynaklarda *Sambucus ebulus* türünün Türkçe ismi olarak, ülke genelinde - yaygın olarak kullanılan "Sultanotu" ve "Şahmelik" isimlerine de yer verilmesinin, geleneksel bilgi birikiminin kayıt altına alınması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca kültürel birikimi yansıması ve yaygın olarak bilinmesi gibi olumlu yönlerinden dolayı "Sultanotu" ve "Şahmelik" isimleri daha öne çıkmaktadır.

Kaynaklar

Alkayış, M. F., 2009. Türkçe'de Kullanılan Alıntı Bitki Adları. *Turkish Studies International Periodical for the*

Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 4(4): 71-92.

Batı, C., 2018. Abbaslık Köyü (Bilecik) florası ve etnobotanik özellikleri. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 137 sayfa, Ankara.

Baytop, T., 1997. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu, İkinci baskı, Ankara.

Baytop, T., 1999. *Türkiye’de Bitkiler İle Tedavi*. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.

Bulut, Y., 2006. Manavgat (Antalya) Yöresinin Faydalı Bitkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji ABD., Yüksek Lisans Tezi, 117 sayfa, Isparta.

Doğru Koca, A., Yıldırım Ş., 2010. Ethnobotanical Properties Of Akçakoca District in Düzce (Turkey). *Hacettepe Journal of Biology and Chemistry*, 38 (1): 63-69.

Ecevit Genç, G., Özhatay, N., 2006. An ethnobotanical Study in Çatalca (European part of Istanbul) II. *Turkish Journal of Pharmaceutical Science*, 3 (2): 73-89.

Erdoğan Usta, B., Altundağ Çakır, E., 2021. Samandere Vadisi (Düzce) ve Çevresinde Geleneksel Kullanımı Olan Bitkilerin Yöresel İsimleri. *Avrasya Terim Dergisi*, 9 (1): 10-25

Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babaç, M T. (edlr.), 2012. *Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)*. Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını. İstanbul.

Gürbüz, İ., Gençler Özkan A. M., Akaydın G., Salıhoğlu E., Günbatan T., Demirci F., Yeşilada E., 2019. Folk Medicine in Düzce Province (Turkey). *Turkish Journal of Botany*, 43: 769-784

Kızıllarlan Ç., Özhatay N., 2009. Local Names of Some Plants From The South Part of Izmit (Northwest Turkey). *İstanbul Journal of Pharmacy*, 40: 37-46.

Koçyiğit M., 2005. Yalova İlinde Etnobotanik Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmasötik Botanik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 176 sayfa, İstanbul.

Korkmaz, M., Karakurt, E., 2015. An Ethnobotanical Investigation to Determine Plants Used As Folk Medicine in Kelkit (Gümüşhane/Turkey) District. *Biological Diversity and Conservation*, 8(3): 290-303.

Köysal, A., Altundağ Çakır, E., 2020. Gölyaka İlçesinde (Düzce) Yerel Halk Tarafından Kullanılan Bitkilerin Yöresel İsimleri. *Avrasya Terim Dergisi*. 8 (2): 70 - 78

Kültür, Ş., 2008. An Ethnobotanical Study of Kırklareli (Turkey). *Phytologia Balcanica*, 14 (2): 279 –289, Sofia.

McNeill, J., Barrie, F. R., Burdet, H. M., Demoulin, V., Hawksworth, D. L., Marhold, K., Nicolson, D.H., Prado, J., Silva, P.C., Skog, J. E., Wiersema, J. H. and Turland, N. J., (eds.), (çev. ed. Menemen, Y., Dönmez, A.), 2007. Uluslararası Botanik Adlandırma Yasası (Vienna Yasası) 2006.

Özlu, Z., 2012. 19. Yy.’da Düzce Kazasına Göçler. *Bilgi*, 61: 201-222

Özmen, M., 2010. Hatay-Erzin Başlamış Köyünden Derlenen Bitki Adları. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 58: 255-268.

Rao, V., 2004, The Importance of Botanical Nomenclature And Synonymy in Taxonomy And Biodiversity. *Current Science*, 87(5): 602-606.

Seçmen, Ö., Gemici, Y., Görk, G., Bekat, L., Leblebici, E., 1998. *Tobumlu Bitkiler Sistematiği*. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kitaplar Serisi No:116. İzmir.

Sevgi E., Kızıllarlan Ç., 2013. Bir İsim Çok Bitki - Mayasıl Otu. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (1): 17 – 29.

Sevgi E., Kızıllarlan Hançer Ç., Akkaya M., Altundağ Çakır, E., 2018. Biga’da (Çanakkale) Geleneksel Kullanımı Olan Bitkilerin Yöresel Adları Ve Adlandırma Yaklaşımları. *Avrasya Terim Dergisi*, 6(1): 35–47.

Taxon.org., 2021. International Code of Botanical Momenclature. (Ziyaret tarihi: 10 /06/ 2021).

TİD, 2021. Türkiye’nin En Genç Ve Dinamik İli Düzce. (Ziyaret tarihi: 14 /06/ 2021).

Tubives, 2021. Türkiye Bitkileri Veri Servisi. (Ziyaret tarihi: 25 /05/ 2021).

Tuzlacı, E. Alparslan İşbilen, D. F., Bulut, G., 2010. Turkish folk medicinal plants, Part VIII: Lalapaşa (Kırklareli). *Marmara Pharmaceutical Journal*, 14: 47-52.

- Tuzlacı, E., Alparslan, D. F., 2007. Turkish Folk Medicinal Plants, Part V: Babaeski (Kırklareli). *İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Mecmuası*, 39: 11-23
- Tuzlacı, E., Eryaşar Aymaz, P., 2001. Turkish Folk Medicinal Plants, Part IV: Gönen (Balıkesir). *Fitoterapia*, 72: 323-343
- Tuzlacı, E., Sadıkoğlu, E., 2007. Turkish Folk Medicinal Plants, Part VI: Koçarlı (Aydın). *İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Mecmuası*, 39: 25-37
- Tuzlacı, E., Tolon, E., 2000. Turkish Folk Medicinal Plants, Part III: Şile (İstanbul). *Fitoterapia*, 71: 673-685
- Uycan Saraç, D., Özkan, Z. C., Akbulut, S. 2013. Ethnobotanic Features of Rize/Turkey Province. *Biological Diversity and Conservation*, 6/3: 57-66.

KENTSEL YEŞİL ALAN HESAPLAMASINDA KULLANILAN BAZI TERİMLER ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Ünal Akkemik¹, M. Aslı Alp², Orhan Sevgi³, Mert Ekşi⁴

- ¹ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, İstanbul, Elmek: uakkemik@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2099-5589
² İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul Elmek: muhibe.alp@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2828-7261
³ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, İstanbul, Elmek: osevgi@iuc.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9706-9973
⁴ İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul, Elmek: merteksi@iuc.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-6373-9257

Özet

Bir kentin yaşam kalitesi, görselliği ve sürdürülebilirliği üzerinde önemli etkilere sahip olan yeşil alanlarla ilgili olarak çok sayıda terim geliştirilmiş, tanımları yapılmış ve bu tanımlara göre de yeşil alanlar sınıflandırılmıştır. Tanımlamalarda içe içe geçen alanların olması nedeniyle de beraberinde bazı çelişkiler ortaya çıkmıştır. Makalenin amacı, kentsel yeşil alanlarla ilgili olarak kullanılan terimleri ele alarak tanımlamalarını sadeleştirmek, karmaşaya neden olan kısımları ortadan kaldırmak ve uygulayıcı birimlere yeşil alan hesaplama çalışmalarında kolaylıklar sağlamaktır. Bu amaçla yeşil alan hesaplamasında kullanılan terimler tek tek ele alınmış, tartışılmış ve öneriler sunulmuştur. Bu kapsamda, kent halkının kullandığı tüm aktif ve pasif yeşil alanlar için “kentsel yeşil alan” terimi önerilmiş, aktif ve pasif yeşil alanlar açık ve uygulayıcılar tarafından miktarları kolaylıkla hesaplanabilir bir şekilde tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Alan, Aktif Yeşil Alan, Pasif Yeşil Alan, Yeşil Altyapı.

A BRIEF EVALUATION AND SUGGESTIONS ON THE TERMS USED IN CALCULATION OF URBAN GREEN SPACE

Abstract

Many terms have been developed, defined and classified according to these definitions regarding green areas, which have significant effects on the quality of life, visibility and sustainability of a city. Due to the intertwined areas in the definitions, some contradictions have emerged. The aim of the paper is to address the terms used in relation to urban green spaces one by one, to simplify their definitions and calculation, to eliminate the parts that cause confusion, and to facilitate the work of the implementing units. For this purpose, all green space terms published and used in calculation were discussed one by one and suggestions were presented. In this context, the term "urban green space" has been proposed for all active and passive green spaces used by the people of the city, and active and passive green spaces have been defined as more understandable and easily calculable by the practitioners.

Keywords: Green Space, Active Green Space, Passive Green Space, Green Infrastructure.

1. Giriş

Kentsel yeşil alanlar; kent içerisinde bulunan ve insanların sağlık, eğitim, spor ve rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayan, estetik, ruh sağlığı ve yaşam kalitesini yükselten, sosyalleşmeye de katkı sunan kentsel alanlardır. Kentlerdeki yeşil alanlar, kent nüfusuna oranlanarak kişi başına düşen yeşil alan miktarı olarak hesaplanmaktadır.

Kentlerin yaşam kalitesinin önemli bir ölçütü olan yeşil alan miktarı dünyanın farklı kentlerinde farklı oranlarda olup, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 9 m²/kişi alt sınır değer olarak belirlenmiştir (World Health Organization, 2012). Bu rakamın üzerinde yeşil alana sahip olan kentlerde yeşil alan miktarı yeterli sayılmaktadır. Yeşil alan miktarı yerleşim genelinde yeşil alanların homojen olarak dağıldığı varsayımına göre verilmektedir (Eminağaoğlu ve Yavuz, 2010). Başta İstanbul olmak üzere ülkemizin kentlerinin çoğunda kişi başına düşen yeşil alan miktarı 9 m²/kişi rakamının altındadır. Hatta World Cities Culture Forum tarafından 2015 yılı İstanbul Büyükşehir Belediyesi verilerine dayanılarak gerçekleştirilen Kamusal Yeşil Alan Yüzdesi (% of public green space parks and gardens) değerlendirilmesine göre; İstanbul'un yeşil alan oranı %2,2'dir¹ ve değerlendirmeye alınan şehirlerin arasında son sırada olduğu görülmektedir.

Kişi başına düşen kentsel yeşil alanın hesaplanması öncesinde kentsel yeşil alan tanımının yapılmış olması gerekir. Ülkemizde yeşil alan kavramının belirgin bir tanımı bulunmamaktadır. Çoğunlukla ülkemizde insanların kullandığı ve kişi başına düşen yeşil alan miktarının yüksek gösterilmesi amacıyla kent içi ve çevresinde tüm yeşil alanlar ve birlikte bulunan tüm tesisler yeşil alan ya da açık-yeşil alan olarak ele alınmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin gerçekleştirmiş olduğu incelemeler sonucunda² kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 7,04 m² olarak belirtilmiştir.

Baycan-Levent ve Nijkamp (2009), kentsel yeşil alanların; kentlerdeki yaşam kalitesini, yaşanabilirliği ve kentlerin sürdürülebilirliğini olumlu yönde geliştiren alanlar olarak önemli bir rol üstlendiğini belirtmiştir. Kent ve kentli için bu derece öneme sahip olan kentsel yeşil alanlar zaman, mekân, kullanıcı özellikleri gibi pek çok unsurdan etkilenecek şekilde şekillenmekte, kent ve kentliler için farklı katkılar sağlamakta ve değerlendirilmektedir. Birçok kentlinin günlük olarak kullandığı bu alanlar; demokratik yapı ve sosyo-ekonomik statü önemli olmak-

sızın yaşam kalitesini, fiziksel ve psikolojik sağlığı etkiler (Abbasi ve diğ., 2016). Ersoy (2009); yeşil alanların "hizmet edilen nüfus büyüklüğü, yerleşmenin özellikleri, topoğrafya, toprak kabiliyeti ve bitki örtüsü gibi kentlerin doğal özelliklerine ve iklimsel koşullarına" göre farklılıklar gösterdiğini ileri sürmektedir.

Türkçede yeşil sözcüğü kullanım sayısı 518'e ulaştığı belirtilmiştir (Sevgi, 2020a). Yeşil kavramının bu yoğun kullanımı yeşilin simgesel değerini de göstermektedir (Sevgi, 2020b). Dolayısıyla yeşil sözcüğünden türetilmiş terimlerin ayrıca toplumsal karşılığı bulunmaktadır. "Açık alan kavramı; "dış mekân üzerinde herhangi bir amaca göre yapılaşmanın olmadığı ve herhangi bir rekreasyonel kullanımı için uygun potansiyel imkânı bulunan alanlar"dır (Gül ve Küçük, 2001:29). Sevgi (2020a) "yeşil" kavramı üzerine önemli bir tartışma yapmış ve "açık ve yeşil alan" veya "açık-yeşil alan" terimlerini incelemiştir; "Yeşil alan kavramı ise mevcut açık alanların bitkilerle kısmen veya tamamen kaplı ve yeşil alan işlevi gören alanlardır. Söz konusu bu iki kavram kentlerde yaşanan mevcut süreç içinde birbirinden ayrılmakta zorlandığından açık ve yeşil alan kavramıyla ifade edilmektedir." şeklinde belirtmiştir (Sevgi, 2020a: 45). Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı; Açık alanı; bina ve herhangi bir inşai yapı buldurmamayan ve halkın erişimine açık olan arazi parçalarıdır (URL 1, 2021) şeklinde tanımlamaktadır. Aksoy (2001) yeşil alanlar hakkında "Yeşil alanların nitelik yönünden önemi, alansal önemi kadar büyüktür. Yeşil alanların değeri mikro klima, havayı iyileştirme, tozları filtre etme ve gürültüyü azaltma gibi işlevleri yanında, insanın bedensel ve ruhsal yapısında da yaptığı olumlu etkiler nedeniyle giderek artmaktadır. Yeşil alanlar rekreasyon amaçlı aktif olarak kullanılan yeşil ile aktif olarak kullanılmayan yeşil olmak üzere ikiye ayrılır. Aktif kullanılan yeşil alanlar çocuk oyun alanları, park alanları ve spor alanları olarak belirlenmiştir. Aktif kullanılmayan yeşil alanlar ise dinlenme, eğlence ve spor yapma amaçlarıyla kullanılmayan fakat işlevsel yönden yeşil alan kapsamına giren açık alanlardır" şeklinde bir nitelendirme gerçekleştirmiştir.

Ülkemizde kentsel yeşil alan kavramı kullanıma göre iki kısma ayrılmış, aktif yeşil alan ve pasif yeşil alan olarak ifade edilmiştir. Aksu ve Ulu (2004) tarafından aktif yeşil alan "yeşil alanlar içinde "kentlinin doğrudan kullanımına açık ve işlevsellikleri (eğlenme, dinlenme, sağlık) ön planda olduğu alan" olarak tanımlanmıştır (Aksu ve Ulu 2004: 79). Örneğin parklar, çocuk oyun alanları, spor alanları gibi" şeklinde tanımlanmıştır. Bununla birlikte gerek tanımlarda gerekse yeşil alan tiplerinin tanımlara uygunluğu, gerekse hesaplamalarda sorunlar yaşanmaktadır. Çalışmanın amacı kentsel yeşil alan kapsamındaki bu tanımları tartışmak ve özellikle

¹ <http://www.worldcitiescultureforum.com/data/of-public-green-space-parks-and-gardens>, Erişim tarihi: 08.02.2020, 14.50

² <https://data.ibb.gov.tr/dataset/2019-yili-park-bahce-ve-yesil-alan-verileri>, Erişim tarihi: 06.04.2021, 09.25

Belediye Başkanlıklarının park ve bahçeler müdürlüklerinin yeşil alan hesaplamalarına katkı sağlamak için yeni öneriler sunmaktır.

2. Kentsel Yeşil Alan Terimlerinin Değerlendirmesi ve Öneriler

Kentsel yeşil alanlarla ilgili çok sayıda terim kullanılmaktadır. Bu terimler zaman zaman iç içe geçmektedir. Bu tanımlar ve değerlendirmeler aşağıda verilmiştir.

Yeşil alan: Bu terim Sevgi (2020a) tarafından “bir ilin ya da yerleşimin sınırları içinde doğal veya ekilmiş (veya dikilmiş) herhangi bitki bireyinden çayır veya orman örtüsüne kadar yeşil alanı ifade ettiği gibi ilde bulunan herhangi bir yerleşim ölçeğinde bitkilerle kaplı alan” olarak tanımlanmıştır. Yeşil alan terimi, “yeşil alan” ya da “yeşil saha” olarak da kullanılmaktadır. 3 Temmuz 2017 tarihli 30113 sayılı “Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğine göre yeşil alanlar: “Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamını (Metropol ölçeğindeki fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır) tanımlamaktadır. Bu yönetmelikte, yeşil alan olarak belirlenen alanlarda ekosistem vurgusu bulunmamakla birlikte çocuk bahçesinin tanımında bitki örtüsü, parkların tanımında yeşil bitki örtüsü şeklinde, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları tanımında da yeşil alan kavramlarına doğrudan yer verilmiştir. Dolayısıyla yönetmeliğin genel anlayışında bitki örtüsüne özellikle vurgu yapılmış, fakat ağaç, çalı ve otsu türler şeklinde doğrudan bir ayrıma gidilmemiştir.

Açık ve Yeşil Alan: Açık alan ve yeşil alan farklı terimler olarak kullanılsa da insanlar tarafından rekreasyon amaçlı kullanılacak alanların açık olması nedeniyle genellikle “açık ve yeşil alan” olarak kullanımı çok daha yaygındır. Bu terim ayrıca “açık-yeşil alan” olarak da eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. “Açık ve yeşil alanlar, bireyin sosyal fiziksel ve psikolojik durumunu olumlu yönde etkileyen kamusal alanlardır” (Öztürk ve Özdemir, 2013). Bu tanımlamada da insanla ilgili kavramlar kullanılmış fakat doğal öğelere vurgu yapılmamıştır. Bununla birlikte yeşil alan olarak ayrılmış fakat bu işlevi henüz yerine getirmeyen alanlar ise ayrıca tanımlanmamıştır.

Kamusal (Genel) Açık-Yeşil Alan: Bu terim Gül ve Küçük (2001:31) tarafından tanımlandığı şekliyle “toplumun yararlandığı veya tüm rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılandığı kamusal alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, yol-bulvar, refüj ve spor alanları gibi yerler sayılabilir” şeklinde tanımlanmıştır.

Kamusal yeşil alanlar; kent ortamındaki kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplamasında tek başına kullanılmamalıdır; çünkü bu terimde aktif ve pasif yeşil ayrımı yapılmamaktadır. Fuar ve sergi alanları, ağaç örtüsü ile kaplı değilse eğer yeşil alan kapsamında yer almamalıdır. Bu terim Özdemir (2009) tarafından “kamusal yeşil alanlar” olarak da adlandırılmış olup eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Kentsel Yeşil Örtü: Bu terim Sevgi (2020a) tarafından “Kent içinde bir yerin bitkilerle kaplı olan kısmı veya bitkili alandır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım kapsamına ağaçla örtülü alanlarla birlikte tüm çim alanlar, meralar, bağ, bahçe, tarla gibi alanlara da gönderme yapabileceğinden kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesabında kullanılmamalıdır. Yeşil alan ve yeşil örtü terimleri birbiriyle karıştırılması olası terimlerdir. Yeşil örtü teriminde bitkisel bir örtü vurgusu varken, yeşil alanda bu bitkisel örtüsü vurgusu açık değildir. O nedenle, yeşil alan terimi daha açık bir şekilde tanımlanmalıdır.

Özel Açık-Yeşil Alanlar: Gül ve Küçük (2001:32) tarafından “Kentsel açık-yeşil alanlar kullanım (sahiplik) durumuna göre özel açık-yeşil alanlar; “özel mülkiyetli alanlarda, sahipleri tarafından kullanılan alanlardır. Özel mülkiyetli konut veya toplu konutlar gibi.” şeklinde tanımlanmıştır. Bu alanlar pasif yeşil alanlar olarak değerlendirilebilir.

Kentsel Açık-Yeşil Alan: Sevgi (2020a) tarafından “Kent ortamında bulunan açık-yeşil alanlardır” şeklinde tanımlanmıştır. Kentsel Yeşil Alanlar terimi de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. “Yalnızca kentlinin doğrudan faydalandığı alanlar olmayıp, kent yakınında bulunan işlevsel yeşil alanları da kapsayan kentsel açık ve yeşil alanlar ise; kentleşme, endüstrileşme ve kente yapılan göçler sonucunda oluşan nüfus artışı nedeniyle doğadan kopmakta olan insanların, fiziksel ve psikolojik gereksinimlerine olanak sağlayarak onların doğaya yakınlaşmalarını sağlayan alanlardır” şeklinde ifade edilmiştir (Kuter, 2007).

Bu terim için sade bir ifade olan “**kentsel yeşil alan**”ın kullanılması önerilebilir. Çünkü yeşil alan açık olmak zorundadır. Kapalı yeşil alan olamayacağına göre “açık” ifadesinin kullanılması gerekli değildir. Kentsel yeşil alanın tanımının da “kent içerisinde bulunan aktif ve pasif yeşil alanların toplamı” şeklinde olması önerilebilir. Bu tanımla, aktif ve pasif yeşil alana atıf yapıldığından yeşil alan açıklamalarında önce bu tanım sonra da aktif ve pasif yeşil alan tanımları gelmelidir.

Kentsel yeşil alan teriminin kullanımı daha eskidir. Bununla birlikte son zamanlarda yeşil altyapı (green infrastructure), kültürel ekosistem hizmetlerinin ortaya koyulması gibi (Erdönmez ve Atmış, 2020) yeşil

altyapı işlevleri açısından da kullanılmaktadır. Benzer şekilde “**kentsel yeşil altyapı**” terimi de kullanılmaktadır. Bu terimler içerik olarak büyük oranda örtüşmektedir. Her ikisinde de doğal, yapay, insanların doğrudan ve dolaylı kullanımında olan alanlar yer almaktadır. Bunun yanı sıra “kentsel yeşil altyapı” kent ölçeğinde doğal süreçlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Kent içerisinde bozulmuş doğal süreçlerin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ya da onarılması (su yönetimi, doğal fauna ve flora ile ilgili iyileştirmeler vb.) kentsel yeşil altyapı kapsamında ele alınmaktadır. Kentsel yeşil alan yerine bu terimin kullanılması uygun bir yaklaşım değildir. Ancak kentsel yeşil altyapı zaman zaman “kent içerisindeki yeşil alan varlığı” olarak da ifade edilebildiği için böyle bir kullanım oluşabilmektedir. Bu benzerliklerinin yanında çok temel ayrımları da bulunmaktadır. “*Kentsel yeşil altyapı sadece parklar, oyun alanları, mezarlıklar ve özel bahçeler gibi açık alanlar değil, aynı zamanda yeşil çatılar ve duvarlar, sokak ağaçları ve sürdürülebilir kentsel drenaj sistemleri ile göletler, nehirler ve kanalları da kapsamakta*” (Tülek ve Mirici, 2019) olduğu da ifade edilmektedir. Ayrıca iki terim arasında temel fark yaklaşımla ilgilidir. Kentsel yeşil alan terimini oluşturan birimler teker teker değerlendirilirken, yeşil altyapı ise *bu birimler arasında doğal ilişkilerinin kurulmasına mevcutlarının devamını* öne çıkarır. Yeşil altyapı terimi kentlerde bozulan doğal sistemin olabildiği kadar iyileştirmesine yönelik yaklaşımları topluca ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (yeşil çatı sistemleri, yağmur bahçeleri, geçirimli yüzey kaplamaları vb. gibi). Dolayısıyla yeşil alan teriminin sayısal değerlendirmelerinden ziyade yeşil altyapı işleyiş ve ekolojik ağlar üzerinde durarak daha bütüncül bir yaklaşım getirir. Yeşil alan yeşil altyapı sistemlerinin ögesidir (Gül ve ark., 2020). Terim karmaşasını ortadan kaldırmak için ilgili kurumlar tarafından, bu terimlerin kullanımına dikkat edilmelidir. Özellikle yeşil altyapı yaklaşımıyla ilgili uygulamalarda “**kentsel yeşil alan**” teriminin, bu makalede tanımlandığı şekliyle kullanılması önerilir.

Aktif Yeşil Alan: Bu terim uluslararası kaynaklarda rastlanmamasına karşın ülkemizde yeşil alan tanımlamalarında çok yaygın kullanılmaktadır. Aksu ve Ulu (2004) aktif yeşil alan terimini “*kentlinin doğrudan kullanımına açık ve işlevsellikleri (eğlenme, dinlenme, sağlık) ön planda olduğu alan*” şeklinde tanımlamıştır. Aktif yeşil alan teriminin içeriğinde öne çıkan ölçüt kent halkının aktif kullanımınıdır. Bu yönüyle, “public green space (halka açık yeşil alan)” terimine yakındır. Çeşitli ülkelerde yeşil alan miktarı içerisinde “halka açık yeşil alan” miktarları ayrıca verilmektedir³. Aktif yeşil alan tanımı yaygın bir şekilde kullanıldığından ve özellikle kent içerisindeki kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplamalarında doğru bir

şekilde kullanılması gerektiğinden terimin daha açık ve geniş bir şekilde tanımlanması gereklidir.

Aktif yeşil alan terimi;

- Kentlinin doğrudan kullanımına açık olması,
- Ulaşılabilir olması,
- En az %10 ağaç kapallığına sahip olması,
- Kent içi parkları, kent içi ağaçlı yolları, koruları, kent ormanları,
- Kent içi ve çeperlerindeki (milli parkların halka açık kısımları ile tabiat parkları da dâhil) mesire alanlarını içermelidir.

Aktif yeşil alanın mevcut tanımı içerisinde eğlenme, dinlenme, sağlık, oksijen üretimi, karbon depolama, sıcaklığı dengeleme gibi işlevlerin kullanımında seçici olunması da gereklidir. Aktif olarak kullanılmayan yeşil alanlar ile kent çeperinde bulunan ve orman statüsünde bulunan orman alanlarının da dinlenme dışında sayılan tüm bu fonksiyonları yerine getirme potansiyeli vardır. O nedenle tanımın daha açık ve anlaşılır olabilmesi için ortak ifadelerin tanımda yer almaması uygun olacaktır. Bu bağlamda aktif yeşil alan terimi “*halka açık yeşil alan*” terimi ile eş anlamlı olarak kullanılabilir ve “*kent halkının dinlenme, eğlenme ve spor yapma gibi doğrudan kullanımına açık, en az %10 ağaç kapallığına sahip kent parklarını; çizgisel yeşil alanları (kent içi ağaçlı yolları, çocuk bahçeleri ve okul bahçeleri gibi), koruları, kent ormanlarını, kent içi ve çeperlerinde bulunan tabiat parkı ve milli parkların halka açık kısımları da dâhil mesire alanlarını içeren alanlardır.*” şeklinde tanımlanabilir. Buradaki en önemli unsur ağaç örtüsüne yapılan vurgudur. Örneğin; tanımda geçen çocuk parklarında bütün eğlence ekipmanları (kaydırak, tırmanma gibi) olsa da üzerinde ağaç yoksa aktif yeşil alan kapsamında değerlendirilmemelidir. Böyle bir tanımla sınırları belirgin, hesaplaması olanaklı ve bir kentteki aktif olarak insan kullanımında olan yeşil alanlar (Şekil 1) uygulayıcılar tarafından kolaylıkla belirlenebilir.

Böyle bir tanımlama ve adlandırma (halka açık yeşil alan-*public green area*) ile uluslararası bir karşılaştırma yapma olanağı da sağlanmış olacaktır. Her ülkenin kendine özgü yapısı gereği tanımlamalarda farklılıklar olabilmektedir. World Cities Culture Forum tarafından tanımlanan halka açık yeşil alanlar, parklar ve bahçeler olarak belirtilmiş ve kişi başına düşen yeşil alanlar bunlarla hesaplanmıştır. Bu noktada ülkemizdeki mesire yerleri, tabiat parkları ve milli parkların halka açık kısımlarının nasıl değerlendirileceği, “halka açık yeşil alan” olmaları nedeniyle tartışma konusu olmaktan çıkabilecektir. Sayılan bu alanlar da kullanım amaçları kapsamında halka açık alanlar olduğundan halka açık yeşil alan statüsünde değerlendirilebilir; aktif yeşil alan

³ <http://www.worldcitiescultureforum.com/data/of-public-green-space-parks-and-gardens>

kapsamında kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarına dâhil edilebilir.

Pasif Yeşil Alan: “Bu terim içerisinde yer alan “pasif” kelimesi, TDK Sözlüğüne göre “edilgen”, “durgun” anlamına gelmektedir. “Pasif” kelimesi, insanların aktif olarak kullanmadığı alanları tanımlama açısından doğru bir terim olarak değerlendirilebilir.

Ancak fonksiyon açısından değerlendirildiğinde bu terim doğru değildir ve pasif olarak nitelenen alanlar da aktif bir şekilde ekosistem hizmeti yapmaktadır. Uluslararası kaynaklarda karşılığı bulunmayan bu terim ülkemizde yıllardan bu yana kullanılmakta olduğundan genel olarak “aktif yeşil alan dışında kalan diğer tüm yeşil alanlar” olarak ele alınabilir.

Şekil 1. İstanbul-Üsküdar’da bulunan aktif (Validebağ Korusu) ve pasif (Karacaahmet Mezarlığı) yeşil alanlar.

“Pasif yeşil alan” terimi Aksu ve Ulu (2004) tarafından “kentlinin doğrudan kullanımına açık olmayan, daha çok koruma, çevre sağlığı, estetik amaçlı alanlardır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım içerisindeki “koruma”, “çevre sağlığı”, “estetik” terimleri aktif yeşil alanların da olması gereken özellikleridir. O nedenle bu kısımlar tanımda yer almamalıdır.

Buna karşın kent içi ve kent çevresinde insanların dolaylı olarak yararlanmasına olanak sağlayan;

- En az %10 ağaç kapalılığına sahip
- İnsanların doğrudan kullanımına açık olmayan
- Su havzalarındaki ormanlık alanlar, çevre yolu şevleri, mezarlıklar (Şekil 1), askeri alanlar, kamu ve özel kuruluşlar ile şahıs bahçeleri, akarsu kenarları, göl çevreleri
- Kent içi ve çevresindeki makilikler, çalılıklar ve ormanlık alanlar
- Botanik bahçeleri ve arboretumlar gibi alanları içermelidir.

Bu tartışma ışığında pasif yeşil alan “*kent halkının kullanımına açık olmayan veya dinlenme, eğlenme ve spor yapma imkanına sahip bulunmayan kent içi ve çevresindeki en az %10 ağaç kapalılığı olan, mezarlıklar, çevre yolları, su havzalarının ormanlık kısımları, askeri alanlar, kamu ve özel kuruluşlar ile şahıs bahçeleri, botanik bahçeleri, arboretumlar, makilikler, çalılıklar, ormanlar, akarsu ve göl kenarlarındaki yeşil alanlar*” şeklinde tanımlanmalıdır.

Bu tanımlamalar ışığında, mevcut yeşil alan tanımlaması içerisindeki spor tesisleri, çim alanlar ve futbol sahaları gibi ağaç örtüsü olmayan yerler sportif ve sağlık açısından aktivitelerin yerine getirilmesinde önemli bir yer tutsa da, ağaç örtüsü kısmının olmaması nedeniyle ekosistemlerden beklenen fonksiyonların önemli bir kısmını sağlayamadığından yeşil alan olarak değerlendirilmemelidir.

Mesire Yeri: 5 Mart 2013 tarihli Mesire Yerleri Yönetmeliğinin 1. Maddesinde “toplumun çeşitli dinlenme, eğlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılamak, yurdun güzelliğine katkı sağlamak ve turistik hareketlere imkân vermek amacıyla Orman Genel Müdürlüğünce tesis edilecek alan” şeklinde tanımlanmıştır. Bu alanlar daha sonra genel olarak tabiat parkı adı altında isim değişikliğine gidilerek aynı işlevlerini sürdürmüşlerdir. Ülkemizde az sayıda mesire yeri Orman Genel Müdürlüğü genel ağ sayfasında⁴ verilmiştir. Bu yerler insan tarafından kullanılmasının yanı sıra insanların ulaşabileceği toplu ulaşım ağına bağlı olması koşuluyla aktif yeşil alan kapsamında değerlendirilmelidir.

Tabiat Parkı: 2873 sayılı kanuna göre tabiat parkı “*bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını ifade eder*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu alanlar da mesire yerleri gibi aktif yeşil alan kapsamında değerlendirilmelidir.

Milli Park: 2873 sayılı kanuna göre milli park “*bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını ifade eder*” şeklinde tanımlanmıştır.

2873 sayılı kanun kapsamında “*Madde 12 – Bu Kanunun 7.nci ve 8.inci madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarındaki planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tamirat, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli her türlü altyapı, üstyapı ve diğer tesisler Orman ve Su İşleri Bakanlığınca yapılır veya yaptırılır, yönetilir veya işletilir*” şeklinde tanımlanmış olup kent içi ve çeperinde kalan tabiat parkları ve milli parkların tampon zonları rekreatif amaçlı olarak kullanılabilir. O nedenle aktif yeşil alan miktarı hesaplamalarına kent içi ve çeperindeki tabiat parkları ve mesire yerleri ile milli parkların sadece rekreasyona izin verilen kısımları dâhil edilmelidir. Milli parkların diğer kısımları pasif yeşil alan olarak dikkate alınmalıdır.

Çizgisel yeşil alan: Özellikle kent içindeki yol kenarları ve refüjlerle, kamuya açık bina ve okul bahçelerinin kenarları boyunca sıra halinde dikilmiş ağaçlar vardır. Bunlar aktif olarak insanlar tarafından kullanılan alanlar olduğu için çizgisel yeşil alan terimi altında değerlendirilebilir ve aktif yeşil alan hesaplarına dâhil edilebilir. Çizgisel yeşil alanların hem ekosistem fonksiyonu bulunmakta ve hem de kent ortamında insanlar tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Buna karşın çevre yolları kenarında ağaçların bulunduğu şevler,

doğrudan insan kullanımına kapalı olduğundan pasif yeşil alan olarak dikkate alınmalıdır.

3. Sonuç

Kentsel alanlarda yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyen en önemli yerler kentsel yeşil alanlardır. Bu alanların varlığı, kentlerin değerini, yaşam kalitesini ve tercih edilmesini olumlu yönde etkilemektedir. Boyut ya da ölçülerinin büyüklüğü ve bu alanların erişilebilirliği ise halkın kullanımını kolaylaştıran unsurlardır. O nedenle, yeşil alanların doğru bir şekilde tanımlanması ve doğru bir şekilde hesaplanması zorunludur. Makale kapsamında yeşil alanların tanımlanmasında kullanılan bazı terimler değerlendirilmiş, karmaşa ve çelişiklere dikkat çekilmiş ve somut olarak hesaplamaları kolaylaştıracak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Kentsel yeşil alanlar, kent içi ve çeperinde üzerinde ağaçların örtüsünün olduğu tüm alanları kapsmalıdır. Tanım olarak da “**kent içerisinde bulunan aktif ve pasif yeşil alanların toplamı**” şeklinde önerilmiştir.

Aktif yeşil alan; halka açık yeşil alanın mesire yerleri, tabiat parkları ve milli parkların halka açık kısımlarını da içerecek şekilde genişletilmiş hali olarak değerlendirilmelidir. Bu alanlar dışında ve fonksiyonel olarak kentsel yaşama olumlu katkı sağlayan diğer tüm yeşil alanlar da pasif yeşil alanlardır. Bu terimlerin tanımları aşağıdaki şekilde önerilmiştir:

Aktif yeşil alan; kent halkının dinlenme, eğlenme ve spor yapma gibi doğrudan kullanımına açık, en az %10 ağaç kapallığına sahip kent parklarını; çizgisel yeşil alanları (kent içi ağaçlı yolları, çocuk bahçeleri ve okul bahçeleri gibi), koruları, kent ormanlarını, kent içi ve çeperlerinde bulunan tabiat parkı ve milli parkların halka açık kısımları da dâhil mesire alanlarını içeren alanlardır.

Pasif yeşil alan ise; kent halkının kullanımına açık olmayan veya dinlenme, eğlenme ve spor yapma imkanına sahip bulunmayan kent içi ve çeperindeki en az %10 ağaç kapallığı olan, mezarlıklar, çevre yolları, su havzalarının ormanlık kısımları, askeri alanlar, kamu ve özel kuruluşlar ile şahıs bahçeleri, botanik bahçeleri, arboretumlar, makilikler, çalılıklar, ormanlar, akarsu ve göl kenarlarındaki yeşil alanlar” şeklinde tanımlanmıştır.

Çeşitli alan tiplerinin aktif ve pasif alanda kullanımları Çizelge 1’de sunulmuştur. Aktif yeşil alan

⁴ Bakınız: <https://www.ogm.gov.tr/tr/ormanlarimiz/mesire-yerleri>

hesaplanmasında öncelikle değerlendirmeye konu alanların beton, yapılaşma ve çeşitli oyun veya oturma elemanı gibi alanların düşülmesi gerekmektedir. Özellikle çizgisel yeşil alanların (eğitim kurumları bosta olmak üzere kurum bahçeleri gibi) hesabında ise sadece ağaçların örtme alanları hesaplamada kullanılmalıdır.

Önerilen bu tanımlar çerçevesinde kentlerdeki yeşil alanların tekrar hesaplanması, kentlerdeki gerçek yeşil alan miktarlarının belirlenmesini, hesaplamalarda önemli bir kolaylığı ve farklı ülkelerdeki yeşil alan

miktarlarıyla daha doğru bir karşılaştırma olanağını sağlayacaktır. Bununla birlikte kent ve yeşil alan terimlerinin anlamlarında yaşanan bilimsel bilginin ve mevzuatla ilgili düzenlemelerin zamansal değişimi konuyla ilgili tartışmaları, değerlendirmeleri ve hesaplamaları tekrar tekrar yapmaya zorlamaktadır. Daha kapsamlı değerlendirmelere her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğu herkesin üzerinde uzlaştığı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 1. Alan tiplerinin aktif ve pasif yeşil alanlara göre dağılımı.

Yeşil Alan Tipleri	Aktif Yeşil Alan	Pasif Yeşil Alan
Konut Bahçeleri (Bireysel, Site veya Toplu Konut Bahçeleri)		X
Parklar (Mahalle, Semt, Kent Parkları gibi)	X	
Çocuk Bahçesi (veya meydan bahçesi)	X	
Meydanlar	X	
Mezarlıklar		X
Kent içi ağaçlı yollar	X	
Çevre yolları ve refüjleri		X
Eğitim Kurumu Bahçeleri	X	
Kurum Bahçeleri (Hastane, Valilik bahçeleri gibi)		X
Millet Bahçesi	X	
Piknik alanları	X	
Mesire Yerleri	X	
Botanik Bahçeleri		X
Arboretumlar		X
Hayvanat Bahçeleri		X
Kent Ormanları	X	
Tabiat Parkları	X	
Milli Parklar	X	
Sit Alanları		X

Kaynaklar

- Abbasi, A., Alalouch, C. and Bramley, G., 2016. Open Space Quality in Deprived Urban Areas: User Perspective and Use Pattern. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 216: 194-205.
- Aksoy, Y., 2001. İstanbul Kenti Yeşil Alan Durumunun İrdelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman; Ahmet Cengiz Yıldızcı, 820 sayfa, İstanbul.
- Aksoy, Y., 2014. Türkiye’de Yeşil Alanlarla İlgili Yasal Düzenlemeler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 13 (26): 1-20.
- Aksu, V. ve Ulu, F., 2004. Kentsel Mekanlarda Açık ve Yeşil Alanların Önemi ve Trabzon Kenti Ölçeğinde Değerlendirilmesi. Doğu Karadeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü, DKOA Yayın No:21, Sayfa 76-86, Trabzon.
- Eminağaoğlu, Z ve Yavuz, A., 2010. Kentsel Yeşil Alanların Planlanması ve Tasarımını Etkileyen Faktörler: Artvin İli Örneği. *III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, Cilt: IV Sayfa: 1536-1547.
- Erdönmez, C. ve Atmış, E. 2020. Yeşil Altyapı ve Kültürel Ekosistem Hizmetleri: İstanbul Yeşil Alan Planlaması Açısından Değerlendirilmesi. *Yeşil Alanlar Çalıştayı*, 05-06 Şubat 2020 Tarih Bildiri Kitabı Sayfa: 78-93, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ağaç ve Peyzaj A.Ş., ISBN: 978-605-9492-58-4, 585 sayfa, İstanbul.

- Ersoy, M., 2009. Kentsel Planlamada Arazi Kullanım Standartları. BRC Basım ve Matbaacılık, Ankara, S. 113.
- Gül, A., Dinçi G., Akın, T., Koçak, A İ., 2020. Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar. *İdealkent*, 11 (3): 1281-1312.
- Gül, A. ve Küçük, V., 2001. Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2:27-48.
- Kuter, N., 2007. Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi. Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman; Elmas Erdoğan, 322 sayfa, Ankara.
- Özdemir, A., 2009. Katılımcı Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü: Ankara Kent Parkları Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 1: 144-153.
- Öztürk, S. ve Özdemir, Z., 2013. Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Yaşam Kalitesine Etkisi “Kastamonu Örneği”. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 13(1), 109-116.
- Sevgi, O., 2020a. Yeşil Terimler ve Anlamları. *Avrasya Terim Dergisi*, 8 (1): 44-61.
- Sevgi, O., 2020b. Yeşilin Simgesel Değeri ve Yeşile Bakış. *Yeşil Alanlar Çalıştayı*, 05-06 Şubat 2020 Tarih Bildiri Kitabı Sayfa: 217-228, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ağaç ve Peyzaj A.Ş., ISBN: 978-605-9492-58-4, 585 sayfa, İstanbul.
- Tülek, B. ve Mirici, M. E., 2019. Kentsel Sistemlerde Yeşil Altyapı Ve Ekosistem Hizmetleri. *PEYZAJ - Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*, 2: 1-11.
- URL 1, 2021. <https://www3.epa.gov/region1/eco/uep/openspace.html> (Erişim Tarihi: 034.06.2021).
- World Health Organization, 2012. *Health Indicators of Sustainable Cities in the Context of the Rio+20 UN Conference on Sustainable Development*. WHO; Geneva, Switzerland.

TÜRKİYE'DE AĞAÇKAKANLARIN GELENEKSEL İSİMLERİ

Zeynel Arslangündoğdu¹

¹İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, İstanbul,
Elmek: zeynel@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8271-4469

Özet

Türkiye'de 9 ağaçkakan türü bulunmaktadır. Ağaçkakanların çoğu ormanlar, parklar ve bahçeler ve korularda yaşamakta ve üremektedir. Bu çalışmada ülkemizde yaşayan ağaçkakanlar için kullanılan isimler derlenmiştir. Ağaçkakanların geleneksel isimleri çalışmada temel kaynak olarak Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü kullanılmıştır. Toplam 90 geleneksel isim incelenmiş, bunlardan 72'si değerlendirilmeye alınmış ve bu yöresel isimler hakkında bilgiler verilmiştir. Ülkemizdeki ağaçkakanların besin alırken ve yuva yaparken gagalama eylemini yapma davranışlarının, eylem sırasında çıkardıkları seslerin ve genel ötüşlerin geleneksel isimlerde bir karşılık bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ağaçkakan, *Piciformes*, *Picidae*, Geleneksel Kuş Adları

TRADITIONAL NAMES OF WOODPECKERS IN TURKEY

Abstract

There are 9 woodpecker species living in Turkey. Woodpeckers live and breed in forests, parks and gardens, groves. In the current study, we compiled the traditional names of woodpecker birds in Turkey. Turkish Language Foundation (TDK) Collection Vocabulary has been used as the base reference book. A total of 90 traditional names were examined, 72 of them were evaluated and information about these traditional names was given. It is seen that the pecking behavior of woodpeckers while taking food and making a nest, and the sounds they make during the action and their general songs find a response in the traditional names.

Keywords: Woodpecker, *Piciformes*, *Picidae*, Traditional Bird Names

1. Giriş

Son yıllardaki sistematik çalışmalara göre Türkiye’de Piciformes takımına bağlı, Picidae familyası, *Dryocopus*, *Picus*, *Dendrocopos*, *Dryobates* ve *Jynx* cinslerine bağlı 9 farklı tür ağaçkakan yaşamaktadır. Bunlar sırasıyla Kara ağaçkakan (*Dryocopus martius*), Yeşil ağaçkakan (*Picus viridis*), Küçük yeşil ağaçkakan (*Picus canus*), Orman alaca ağaçkakan (*Dendrocopos major*), Alaca ağaçkakan (*Dendrocopos syriacus*), Aksırtlı ağaçkakan (*Dendrocopos leucotos*), Ortanca ağaçkakan (*Dendrocopos medius*), Küçük ağaçkakan (*Dryobates minor*) ve Boyunçeviren (*Jynx torquilla*) türleridir. Bu türler içinde sadece Boyunçeviren “Göçmen” diğer 8 ağaçkakan türünün tamamı ise “Yerli” statüdedir. Yerli tür; yaz kış bütün yıl boyunca yerleşik bir yaşamı olan kuşlardır. Ağaçkakanların çoğu ormanlar, parklar, bahçeler ve korularda yaşamakta ve üremektedir (Ertan ve Arslangündoğdu, 2013).

Şehirlerde yaşayanların aksine ormanlara yakın yaşayan insanlar ağaçkakanları genellikle iyi tanırlar. Özellikle ağaçkakanların ağaç gövdelerine, yuva yapmak veya beslenmek için gagasını ağaca vurduğu sırada çıkardığı gürültü kırsal bölgelerde ve orman yakınındaki halk tarafından bilinir.

Ağaçkakanlar bazı kaynaklarda (Hocaoğlu, 1992) av kuşu olarak nitelendirilmiş olmalarına rağmen ülkemizde kanunen avı yasaklanan kuşlar listesinde¹ yer almaktadır. İslam dininde² yapılan yorumlara göre ağaçkakanların etinin yenilmesinin helal olduğunu göstermektedir. Ancak ağaçkakanlarının etinin helal olmasının bu kuşun etinin yenilebilmesi ve avlanması anlamına gelmemektedir. Ağaçkakan etinin yenilmesi ve avlanması tamamen insanların doğası, örfü, alışkanlıkları ve kültürleri ile ilişkili olup, belirleyici olan bu özelliklerin bütünüdür.

Bir toplumun kültürü geleneksel kuş isimlerinede yansımaktadır. Genellikle yaygın ve insan tarafından fark edilen türlerin geleneksel isimleri fazlaca bulunabilir. Ancak yörenin insanı tarafından ilgi görmemiş canlı türlerin adlandırılmasında ise daha genel isimler kullanılmakta, bazen isim dahi vermeye-bilmektedir. Doğal olarak da geleneksel isimler bilimsel sınıflandırmada çoğunlukla familya ve cins düzeyinde olabilmektedir. Türkiye’de alt geleneksel kültür çeşitliliğinin fazla olması geleneksel isim çeşitliliğini artırmaktadır. Buna ek olarak, farklı coğrafi bölgelerde ve kültürlerde deyimler de değişmektedir. Deyimler hiçbir zaman durağan değildir, zaman içerisinde bazen gelişerek

bazen de değişerek kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam eder. Dildeki bu değişimler ve çeşitlilik bir zenginlik olarak da ifade edilebilir. Ancak bu zenginlik farklı açıdan ele alındığında farklı geleneksel kuş isimlerinin hangi kuş türünü işaret ettiği konusu bir karmaşa oluşturduğu da görülmektedir.

Kuşlarda kullanılan Türkçe isimler yöresel olarak farklılaşabilmektedir. Bilimsel isimler hem yöresel farklılıkları hem de farklı dillerde konuşan bilim adamlarının ve doğa meraklılarının karşılıklı anlaşmalarına olanak sağlar. Örneğin Türkçe olarak “Ağaçkakan” kuş konusunda çalışan İngiliz bilim adamı için hiçbir şeyi ifade etmeyebilir ancak “*Dendrocopos major*” onun için önemli bir tür olabilir. Canlı türlerinin uluslararası herkes tarafından bilinen bir bilimsel isminin olması faydalı olacaktır. Herhangi bir tür gibi bir kuşun cins ismi (büyük harfle başlar) ve tür ismi (küçük harfle başlar) Latinceleştirilmiş iki kelimeden oluşan bilimsel adlandırılması kabul görmektedir.

Bu çalışmada amaç ülkemizde yaşayan ağaçkakanlar için kullanılan geleneksel isimleri derlemek, bu isimlerin benzer yönlerini ve farklılıklarını ortaya koymak, geleneksel isimlerin yoğunlaştığı coğrafyaları tespit etmek ve geleneksel olarak adlandırılmış ağaçkakanların bilimsel olarak hangi taksonlara (tür, cins ve familya) dahil olduğunu belirlemektir.

Ülkemizde Yaşayan Ağaçkakan Türleri

Ülkemizin ormanlık alanlarında 8’i yerli ve biri göçmen statüde olan toplam 9 ağaçkakan türü yaşamaktadır. Bu çalışmada ağaçkakanların geleneksel isimlerini yorumlayabilmek ve ağaçkakan türlerini daha iyi tanımak amacıyla morfolojileri, davranışları, ülkemizdeki yayılışları, yaşam alanları ve ötüşleri detaylı olarak verilmiştir.

Kara ağaçkakan (*Dryocopus martius*): Ağaçkakanların en büyüğüdür. Erkeğin gri gagasının ucu siyahtır. Başının üstü kırmızı, gövdesinin tümü siyahtır. Koyu gri ayaklarında ikisi önde ikisi arkada kuvvetli parmakları ve tırnakları vardır. Kuyruğu uzun baklava biçiminde ve ucu kısa çatallıdır. Dişinin görünüşü hemen erkek gibidir (Ertan, 2008). Ülkemizde özellikle, Trakya’nın kuzeyinde Istranca Dağları’ndaki ormanlarda, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşlı ormanlarda yaşar. Kuzeybatı ve kuzeydoğudaki ormanlarda yıl boyunca görülür. Kara ağaçkakan yaşlı kayın veya karışık ormanlarda yaygın olarak görülür ve ürer. Yaşlı kayın ormanlarının gösterge türüdür. Kesintisiz ve

¹ Orman ve Su İşleri Bakanlığınca Belirlenen Yaban Hayvanları, Av Hayvanları ve Koruma Altına Alınan Yaban Hayvanları Listesi Kararı, 2015, 29 Nisan Resmi Gazete (Sayı: 29341)

² <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/> (Bakara Suresi, 168-169 Ayet Tefsiri; A’raf Suresi, 157 Ayet Tefsiri) (Erişim tarihi: 19 Eylül 2021)

geniş yaşlı ormanları tercih eder. Yaşlı, ibreli ve karışık ormanlarda bulunur. Kara ağaçkakanlar yaşam ortamında esas olarak ormanın büyüklüğüne ve ağaçların yaşlı olmasına bağlıdır. Ötüşü berrak, ince ve melodik olup, “k’luu” veya “klu, klu, klu” sesi gibidir. Uçuş sesi ise pürüzlü “krük-krük” sesinin hızlı tekrarıdır.

Yeşil Ağaçkakan (*Picus viridis*): Erkeğin gagası gri ve göz çevresi siyahtır. Yüzündeki kalın siyah maskesi göze çarpar. Gaga dibinden başlayıp boynuna uzanan akıtmanın altı siyah, üstü kırmızı gri benekli tüylerden oluşur. Başının yanları, gerdanı ve göğsü yeşilimsi beyazdır. Sırtı ve kanat üstleri yeşil, alt tarafı sarımsı yeşil, kuyruğu sarımsı yeşildir. Kanat uçlarında siyah beyaz benekler görülür. Dişinin erkekten tek farkı göz çevresinden enseye uzanan lekenin sadece siyah olmasıdır. Alçaktan hızlı ve dalgalı uçuşu göz alıcıdır ve uçuş sırasında koyu el teleklerinin üzerindeki beyaz benekler ile parlak sarı-yeşil kuyruk sokumu belirir (Ertan ve Arslangünoğdu, 2013). Kahkaha ve çığlığı andıran sesi oldukça dikkat çekicidir. Türkiye’de Güneydoğu Anadolu Bölgesi hariç diğer tüm bölgelerin ormanlarında yayılmıştır. Ülkemizde yıl boyunca bütün ormanlarda görülür ve ürer. Yaprak döken, iğne yapraklı ve karışık ormanlar, baltahıklar ile seyrek ormanlarda, korularda, parklarda ve meyve bahçelerinde bulunur. Genellikle yerde beslenirler. Ötüşü “kyü, kyü, kyü”, “klü-klü-klü-klü” veya biraz daha tiz “kjü-kjü-kjü” sesinin tekrarı gibidir.

Küçük Yeşil Ağaçkakan (*Picus canus*): Gri ve yeşil renklerde bir ağaçkakanıdır. Erkeğin başının üstünde küçük kırmızı bir leke görülür. Gagası ile gözü arasında ve gaga dibinden boynuna uzanan siyah bir çizgisi vardır. Baş, gerdanı, göğsü, karnı ve boynu gridir. Ensesinden başlayan yeşilimsi renk sırtı ve kanat üstlerinde ve kuyruğunda tümüyle yeşile döner. Kanatlarının üstünde siyah beyaz benekler görülür. Kuyruğunun üstü koyu gridir. Dişinin başında kırmızılık yoktur. Bunun yerine siyahımsı benekler vardır. Gövde renkleri erkek gibidir. Ayak parmaklarının ikisi öne ikisi arkaya yönelmiştir. Dik ve sivri tüylerden meydana gelen, kıvrılmayan güçlü kuyruğunu da destek olarak kullanır (Ertan ve Arslangünoğdu, 2013). Ülkemizde Trakya bölgesinde, Bursa’da, Batı Karadeniz Bölgesinde, Zonguldak, Bolu, Kastamonu ve Sinop, Doğu Karadeniz’de Artvin’de ve İç Anadolu’da Ankara’da yaşlı ormanlarda görülür. Nemli yaprak döken ormanlar ve nehir boylarındaki ağaçlarda yaşarlar. Kayın, Meşe veya Gürgenden oluşan, böceklerce zengin açık ağaçlıkları tercih ederler. Korular ve parklarda da görülebilir. Ötüşü “kikü, kükü, küh, küh, küh” sesinin tekrarı gibidir.

Aksırtlı Ağaçkakan (*Dendrocopos leucotos*): Erkeğin başının üstü ve kuyruk sokumu altı kırmızıdır. Uzun boyunlu ve uzun gagalıdır. Beyaz gerdanı ile

boynunu siyah bir şerit ayırır. Siyah şerit boynundan göğüs yanlarına doğru da iner. Dişinin başı siyah, alnı kirlili sarı gibidir. Gövde renkleri erkeğe benzer. Beyaz boyun yanıyla alaca ağaçkakanı, düzgün bıyığıyla Ortanca ağaçkakanı anımsatır. Kanatlarında beyaz leke bulunmaz, Kanat telekleri ve tüyleri enine beyaz benekli çizgilidir. Bu çizgiler sırt bölgesini de kaplar. Benzer beyaz sırt çizgilerine sahip küçük ağaçkakanı iri cüssesinden belirgin ayrılır (Ertan, 2008). Ülkemizde yıl boyunca kuzey ve güney sahillerimizde yaşlı ormanlarda görülür ve ürer. Aksırtlı ağaçkakan, yüksek oranda ölü ağaç ve odun bulunan yaprak döken ve karışık ormanlarda yaşar. Yaşlı ormanları tercih eder ve ürerler. Yuvasını ağaç kovuklarında kurar. Ötüşü yumuşak bir “kyük” ve birkaç kez uzun bir “kvük” şeklindedir.

Orman Alaca Ağaçkakanı (*Dendrocopos major*): Siyah beyaz renklerde olup, erkeğin alnı pembemsi, başının üstü, alttan kuyruk sokumu ve yanları kırmızı rengindedir. Kuyruğunun üstü siyah yanları beyaz renkte, kuyruk ucu küçük çatallıdır. Gaga dibinden gelen siyah şerit beyaz yanağını ikiye böler ve boynundan omuz başına iner. Kanatlarının sırtına birleştiği yerler beyazdır. Kanat üstlerinde kanat boyunca sıralı beyaz benekler görülür. Gerdanı ve göğsü beyazdır. Dişinin alnı pembemsi sarı, başının üstü siyahtır. Ensesinde kırmızı leke yoktur. Gövdesinin renkleri erkek gibidir (Ertan ve Arslangünoğdu, 2013). Türkiye’de Karadeniz, Marmara, Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu Bölgelerinde ve İç Anadolu’nun kuzey kısımlarında bulunurlar. Yerli kuş türüdür, tüm yıl boyunca yaşam ortamında görülür. Türkiye’de dağlık ve nemli ormanlarda, yaprak döken ve iğne yapraklı ormanlarda ayrıca büyük parklarda, bahçelerde ve tarla ağaçlarında görülürler. Ağaçlardaki oyuklara yuva yapar. Ötüşü “tçıt”, “çrett-çrett”, “çık” ve “vivivivi” sesi gibidir.

Ortanca Ağaçkakan (*Dendrocopos medius*): Erkeklerin kırmızı renkleri dişilerinkinden daha parlaktır. Dişinin tepe kırmızısı genellikle daha küçüktür. Her iki cinsin başının üstü ensesine kadar kırmızıdır. Siyah bıyık çizgisi gagasına ulaşmaz ve ense ile birleşmez. Alnı yanakları, boyun yanları, gerdanı ve göğsü beyazdır. Boyun beyazını siyah bir atkı ikiye böler. Dişinin boyun yanındaki siyah leke biraz daha büyüktür. Enseleri ve sırtları siyah, kanat gövde arası beyaz, kanat üstleri beyaz sıralı beneklerle kaplıdır. Karnı pembemsi kırçilli, kuyruk sokumu altı pembedir. Karnın kenarındaki siyah çizgilenme dikkat çeker. Kuyruğu üstten siyah alttan beyaz benekli gridir. Uçarken kuyruk yanlarında siyah benekli beyaz tüyler belirir (Ertan ve Arslangünoğdu, 2013). Ülkemizde genellikle Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde kıyı ormanlarında bulunurlar ve ürerler. Meşe ormanlarının bulunduğu Türkiye’nin her bölgesinde görülebilir. Yapraklı ve karışık ormanlarda yaşar. Yüksek bölgelerdeki yaşlı meşe ve kayın

ormanlarını tercih ederler. Genellikle yaşlı meşelerin yan dallarında yuva kurarlar. Ötüşü “kik, kik, kük, kük” sesi gibidir.

Alaca Ağaçkakan (*Dendrocopos syriacus*): Orta boylu, genel olarak siyah beyaz renklerde olan bir ağaçkakan türüdür. Erkeğin alnı beyaz, başının üstü siyah, arkası kırmızı ve ensesi siyahtır. Dışının ensesinde kırmızı leke bulunmaz. Gaganın üstü tüyleri açık renktir. Yanağından boyun ve gerdan yanına inen siyah şekilsiz bir leke görülür. Bu çapraz siyah leke/hat ensesi ile birleşmez. Gerdanı, göğsü ve karnı beyaz, kuyruk altı pembeden kırmızıya geçer gibidir. Kuyruk ucu çatallı ve siyahtır. Sırtı siyah ve kanat bağlantıları beyazdır. Kanatlarının üstünde üç sıra beyaz benek görülür. Dışının erkekten farkı başında kırmızı lekenin olmamasıdır (Ertan ve Arslangünoğdu, 2013). Türkiye’de Trakya, Ege Bölgesi, Akdeniz’in doğusunda, Orta Anadolu ve Karadeniz’in orta kesimleri Doğu Anadolu’nun batısı ve kuzeyinde, Doğu Karadeniz’de yayılmıştır. Statüsü yerlidir. Seyrek ve genellikle yapraklı ormanlar, ağaçlıklı açık araziler, fundalıklar, meyve ve zeytin bahçelerinde yaşarlar. Korular, parklar, bahçeler, köyler ve yoğun olmayan ağaçlık alanları tercih eder. Ötüşü ara sıra tirile dönüşen “crip, crip, cip, cip” ve “kuit, kuit” sesi gibidir.

Küçük Ağaçkakan (*Dryobates minor*): Siyah beyaz renklere sahiptir. Kanadında beyaz oval bir leke bulunmaz; enine beyaz çizgildir. Kısa gagası incedir. Erkeğinin tepesi kırmızı, dışının ise siyahtır. Erkeğin alnı kırmızı, ensesinin sırtıyla birleştiği yer siyahtır. Beyaz gerdanı ve yanağını siyah bir şerit ayırır. Göğsü, karnı ve kuyruk altı beyaz üstüne siyah uzun kırçılıdır. Sırtının ortasından kuyruğuna doğru ince beyaz bir çizgi görülür. Kanat üstleri enine beyaz çizgildir. Kuyruğu üstten siyah, yanları beyazdır. Alttan siyah benekli kirli beyaz gibidir. Dışının alnı beyazdır. Gövde renkleri tıpkı erkeğin benzeridir (Ertan ve Arslangünoğdu, 2013). Ülkemizde daha çok kıyı bölgelerinin ormanlarında görülürler. Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi hariç tüm Türkiye’de ormanlık, ağaçlık ve meyve bahçelerinde yaşamaktadır. Bütün yıl görülen yerli kuş türüdür. Yaprak döken veya karışık ormanlar, akarsu vadileri meyvelik ve bağlar, korular ve parklar yaşam ve üreme alanıdır. İçerisinde açıklıkları bulunan yapraklı ya da karışık ormanlar, su kenarı ormanlar ile kıyı bölgelerindeki ormanları tercih eder. Ötüşü kısa, keskin "kjik" sesi gibi ve ilkbaharda uzun bir dizi “pii, pii, pii, pii” veya “ke, ke, ke” şeklindedir.

Boyunçeviren (*Jynx torquilla*): Ensесinden sırtına uzanan baklava biçimi kahverengi tüyleri vardır. Başının üstü ve baklava biçiminin çevresi gridir. Yuvarlak başı, kısa ve sivri bir gagası vardır. Göz sürmesi omuz başıyla birleşir ve kahverengi kırçılıdır. Yanakları, ger-

danı ve göğsü kırçılı sütlü kahverengidir. Gövdesinde kahverengi benekler ve enine çizgiler vardır. Karnı ve kuyruk altı gri kırçılıdır. Kanat üstleri kahverengi ve beyaz kırçılıdır. Kuyruğu uzun, geniş, grimsi kahverengi enine çizgildir (Ertan, 2008). Bir ötücü gibi ağaçlara tünür. Uçuşu hafif dalgalıdır. Ülkemizdeki tek göçmen ağaçkakan türüdür. Geçit sırasında tüm bölgelerde görülür. Batı Karadeniz ormanları başta olmak üzere Karadeniz sahil şeridi, Marmara ile İç Ege ve İç Anadolu’da yerel olarak ürer. Kış göçmeni olarak batıda ve güneyde kıyı ormanlarımızda görülür. Orman açıklıkları barındıran yaprak döken ormanlar ve ağaçlı açık arazilerde yaşar. Bunun dışında meyve bahçeleri veya parklar gibi açıklıklarda bulunur. Göç sırasında çok değişik habitatlarda görülebilir. Ötüşü “gjä-gjä-gjä-gjä”, “kiyv”, “kii-kii-kii-kii-kii” ve “ti, ti, ti” şeklindedir.

2. Malzeme ve Yöntem

Ağaçkakanların geleneksel isimleri çalışmasında temel kaynak olarak Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü’nden faydalanılmıştır. Geleneksel ağaçkakan isimleri bulmacalardan, www.trakus.org sitesindeki ağaçkakanlara ait bilgilerden, Kazım Çapacı’nın hazırlanmış olduğu yöresel kuş isimleri başta olmak üzere genel ağdaki diğer kuş gözlemcileri sitelerinden, yaklaşık on yılı aşkın bir süredir doğaseverlerle, avcılarla, yöresel kültüre önem veren araştırmacılarla, yöre insanıyla, üniversite öğrencileri ve kuş gözlemcileriyle birebir görüşmelerle elde edinilen bu bilgiler toparlanmış ve derlenmiştir. Bir taraftan elde edilen isimler derleme sözlüğünde kontrol edilmiş, karşılığı olanlar kayıt edilmiş, olmayanlar genel ağ üzerinden tekrar arama motoruyla aranmıştır, diğer taraftan geleneksel isimlerle ilgili bilgiler, bu konuda yayımlanmış eserler içerisinde yer alıp almadığı incelenmiştir.

Tüm kaynaklardan derlenen her bir isim tek tek Türk Dil Kurumu’na ait <https://sozluk.gov.tr/> genel ağ sayfasından Derleme Sözlüğü başta olmak üzere, Güncel Türkçe Sözlük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, Tarama Sözlüğü, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu, Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü ile Bilim ve Sanat Terimleri sözlüklerinden taranmıştır. Çalışmada geleneksel ağaçkakan isimleri çizelgesi, ağaçkakan için söylendiği düşünülen ancak derinlemesine araştırıldığında başka kuşlara atfedilmiş kuş isimleri çizelgesi ve diğer kuşlar için kullanılan ortak isimleri çizelgesi oluşturulmuştur. Geleneksel isimler Türk Dil Kurumu derleme sözlüğünde verildiği şekilde esas alınmıştır. Yani geleneksel isim iki kelimedenden oluşuyor ve derleme sözlüğünde bileşik olarak verilmişse bu yazım şekli esas alınmıştır. Örneğin “tahta delen” yerine “tahtadelen” yazımı kabul edilmiştir. Son olarak geleneksel ağaçkakan

isimlerinin geçtiği yerin bağlı olduğu iller ile geleneksel ağaçkakan isim sıklıkları Türkiye il haritasında gösterilmiş ve Türkiye'nin orman varlığı haritası (OGM, 2021) ile alt alta verilerek aralarındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. Bulgular

Çalışmada ağaçkakanlara ait toplam 90 geleneksel isim incelenmiş, bunlardan 72'si değerlendirilmeye alınmış ve bu geleneksel isimler, yöresi ve bu isimlerin geçtiği kaynaklar Çizelge 1'de verilmiştir. Geriye kalan 18 geleneksel ismin yöresine ait herhangi bir bilgi bulunmadığı için bu isimler çizelgede yer almamış ve değerlendirme dışı tutulmuştur. Çizelge 1'de toplam 63 geleneksel isim ve bunlara ait 5 eş anlamlı isim (parantez içindekiler hariç) değerlendirilmiştir.

Efe (2012)'in doktora tezinde Türkiye Türkçesi Ağzlarında Hayvan İsimleri bölümünde yer alan ve farklı kaynaklardan derlediği “ağaç çakalı, alitakaca, çakıldak, dah diken, degelen, delecen, delegeç, deligan, demirdelen, devlet kuşu, devletli, gügük, gükgüven, hartlağan, ibi gügük, kodavi, tahta kelleri, tahtakacan, takırcan ve takıldak” isimlerinin ağaçkakan için olduğu yazılmış ve belirtilmiştir. Doğan (2001)'a göre ağaçkakanlar için “Ağaçkırın” ismi de kullanılmaktadır. Bu kaynaklarda ağaçkakan isimleriyle ilgili kullanıldığı yörelere ait detaylı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Efe (2012) kaynağında verilen “devlet kuşu, devletli ve gükgüven” geleneksel isimlerin TDK Derleme Sözlüğüne göre baykuş için kullanıldığı saptanmıştır (Çizelge 2).

Bazı geleneksel ağzların birden fazla kuşu işaret ettiği tespit edilmiştir. Bu isimler için ayrı bir çizelge halinde hazırlanmıştır (Çizelge 3).

Türkiye coğrafya haritasında ağaçkakanların geleneksel isimlerin dağılımı Türkiye'deki ormanların yayılışına bakıldığında bir bağlantı ve ilişki olduğu görülmektedir. Özellikle orman varlığının yoğun olduğu Karadeniz, Ege ve Akdeniz sahil illerinde ağaçkakanlar için kullanılan geleneksel isimlerin sayısı ve frekansı artmaktadır. Ancak Kırklareli, Bilecik, Çankırı, Erzurum ve Kars yörelerinde ormanlık alanlar olmasına rağmen ağaçkakanlarla ilgili buralardan herhangi bir geleneksel isme ulaşılamamıştır (Şekil 1).

4. Tartışma ve Sonuç

Geleneksel ağaçkakan isimlerinin belirtildiği Çizelge 1'deki 63 geleneksel isim ve bunlara ait 5 eş anlamlı isim değerlendirilmeye alınmıştır. Genel olarak bakıldığında bu geleneksel isimlerin “ağaçkakan” ismine benzer şekilde yapılan eylemi anlatan isimlerin çoğunlukta oldukları görülmektedir. Örneğin “ağaç delen, ala kakan, çamaçakan, çamdelen, dakdelen, deddelek, dekdelek, delegen, deleyen, gagaç, kakacan, kakaç, tahdadelen, tahtadelen, takaç, takdelen, tıkdelen, tıkdelen, tıktıkdeleğin” gibi geleneksel isimlerden oluşur. Bunlar içinde yapılan eylemin çıkardığı sesi veren isimler de (örneğin; takdelen, tıkdelen, tıkdelen, tıktıkdeleğin gibi) mevcut olduğu görülmektedir. Doğrudan ağaçkakanın odunu gagalarken çıkarıldığı sesi ve ağaçkakan ötüşünü tanımlayan isimlendirmeler görülmektedir. Bunlara örnek “dakdaka, güdük, kekeçen, kilibik, tahtakı, taktakı, tıktıca, türülük” isimleridir. Genel olarak bakıldığında davranışsal özellikler, yaptığı eylemin çıkardığı ses ile ötüşler geleneksel isimlerde bir karşılığı görülmektedir. Burada yer alan tüm değerlendirmeler kuş bilimci gözüyle yapılmıştır. Bu yorumların geliştirilmesi ve doğru yorumlanabilmesi için mutlaka dil bilimciler tarafından ele alınarak yapılması yerinde olacaktır.

İncelenen 63 geleneksel isimden sadece “Sarıksrak” Yeşil ağaçkakan için söylendiği tespit edilmiştir. Geriye kalan 62 geleneksel isim herhangi bir cinsi veya familyayı işaret etmemekte olup, doğrudan piciformes takımını yani ağaçkakanları genel olarak ifade etmektedir. Oysaki Arslangündoğdu (2013) yaptığı çalışmada karatavuk kuş türüne ait 56 geleneksel (yöresel) isim tespit etmiştir. Buna göre ağaçkakan kuşlarının o yörede yaşayan halkla olan ilişkilerinin daha zayıf ve mesafeli olabileceği ve bundan dolayı takım düzeyinde bir tanımlamanın o yörede yaşayanların ihtiyacını karşıladığı düşüncesi ağırlık basmaktadır. Bu tespitin doğrulanabilmesi için mutlaka yöre halkıyla yüz yüze daha detaylı bir araştırma yapmak gerekebilir. Tüm bunlara rağmen bu kadar fazla sayıda geleneksel ismin varlığı büyük bir zenginliktir.

Çizelge 1: Geleneksel Ağaçkakan İsimlerine ait geleneksel isimleri, yöresi ve ait olduğu kaynaklar

Geleneksel isimler	Yöresi (İl: İlçe (Köy/Mahalle))[Açıklamalar]	Kaynaklar
Ağaç kakgıç	<u>Konya</u> : Sarayönü (Başhüyük)	Tavkul (1989)
Ağaç delen	<u>Afyonkarahisar</u> : Bolvadin (Dişli, İshaklı), Dinar (Çiftlik) <u>Isparta</u> : Merkez (İğdecik), Gelendost (Çaltı), Senirkent (Yassıviran, Uluğbey), Keçiborlu (Çiftlik) <u>Burdur</u> : Merkez köyleri, Göllühisar (Anbarcık), Tefenni (Yayla), Yeşilova köyleri <u>Denizli</u> : Tavas (Garipköy, Bereketli), Sarayköy, Çivril (Çıtak, Bulkaz), Acıgayam (Alâeddin), Çal (İsabe, Baklan bucağı köyleri) <u>Aydın</u> : Nazilli (Dallıca) <u>İzmir</u> : Bayındır (Falaka) <u>Manisa</u> : Alaşehir <u>Bolu</u> : Seben (Karaağaç) <u>Karabük</u> : Merkez (Cumayanı) <u>Çorum</u> [ağaçdelen] <u>Tokat</u> : Merkez (Akbelen, Kızılköy), Zile, Reşadiye (Çiftlik) <u>Ordu</u> : Altınordu (Uzunmusa) <u>Trabzon</u> : Of (Küçükhol) <u>Artvin</u> : Şavşat (Çayağzı) <u>İğdir</u> : Merkez ve çevresi <u>Erzincan</u> : Merkez (Ergân), Refahiye <u>Siirt</u> <u>Sivas</u> : Gürün (Tekerahma), Yıldızeli (Kayalıpınar), Koyulhisar (Hacılyas, Yukarıkale), Suşehri (Ağrakos), Divriği <u>Yozgat</u> : Merkez ve köyleri <u>Karaman</u> : Ermenek (Sarıvadi) <u>Niğde</u> : Bor <u>Mersin</u> : Toroslar (Dansekisi) <u>Antalya</u> : Gündoğmuş (Karadere), Alanya (Bademağacı) <u>Muğla</u> : Bodrum <u>Edirne</u> : Lalapaşa (Kayapa) <u>Giresun</u>	TDK Der. Sözü. (1963) (I) Tekin ve Cantürk (2019) Tarama Sözü. (1963) (I) Yastı (2018)
= ağaç delegen		
= ağaç delen		
Ağaç gaganası (= ağaç delen)	<u>Trabzon</u> : Yomra (Taşdelen/Kalafka)	TDK Der. Sözü. (1963) (I)
Ağaç delen	<u>Burdur</u> : Yeşilova (Salda) <u>İğdir</u> : Karakoyunlu (Taşburun)	TDK Der. Sözü. (1963) (I)
Ala kakan	<u>Aydın</u> : Nazilli (Dallıca) <u>Sivas</u> : Koyulhisar (Yukarıkale)	TDK Der. Sözü. (1963) (I)
Ala takaç	<u>Bartın</u> : Merkez (Ağaköyü) <u>Kastamonu</u> : Daday (Peşman) <u>Ordu</u> : Merkez (Akpınar, Arpaköy, Bayadı) <u>Giresun</u>	TDK Der. Sözü. (1963) (I) Tekin ve Cantürk (2019)
Alatokaç	<u>Çorum</u> : Kargı (Bademce)	Gösterir (2020)
Ala takalak	<u>Karabük</u> : Merkez (Cumayanı)	TDK Der. Sözü. (1963) (I)
Bodovan	<u>Artvin</u> : Yusufeli (Yağcılar/Uşum)	TDK Der. Sözü. (1965) (II)
Cükceleşen	<u>Konya</u> : Beyşehir	TDK Der. Sözü. (1968) (III)
Çamaçakan	<u>Muğla</u> : Fethiye	TDK Der. Sözü. (1968) (III)
Çamdelen (=çamaçakan)	<u>Denizli</u> : Pamukkale (Tekkeköy) <u>Çorum</u>	TDK Der. Sözü. (1968) (III)
Çam delen	<u>Burdur</u> : Altınayla/Dirnil	Yaşar Çağbayır
Çamgakan	<u>Çorum</u> : Osmancık (Aşıkbükkü)	Gösterir (2020)
Dakdaka	<u>Artvin</u> : Ardanuç (Bağlıca)	TDK Der. Sözü. (1969) (IV)

Çizelge 1'in devamı

Geleneksel isimler	Yöresi (İl: İlçe (Köy/Mahalle))[Açıklamalar]	Kaynaklar
Dakdelen	<u>Denizli</u> : Acıpayam (Oğuz)	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Darkutik = kutkutik	<u>Elazığ</u> <u>Hakkari</u> <u>Sivas</u> <u>Tunceli</u>	Karademir ve ark., (2014)
Deddeleğen	<u>Karaman</u> : Ermenek	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Deddelek	<u>Karaman</u> : Ermenek	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Dekdelek	<u>Mersin</u> : Mezitli (Takanlı)	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Deligan	<u>Isparta</u> : Atabey	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Delegen	<u>Elâzığ</u> : Ağın <u>Malatya</u> : Arapgir <u>Elâzığ</u> : Elazığ ve yöresi	TDK Der. Söz. (1969) (IV) Gülensoy ve Buran (1994)
Deleyen	<u>Elazığ</u>	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Dikdelağaç	<u>Isparta</u> : Eğridir köyleri	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Gagaç	<u>Sinop</u> : Ayancık (Düzköy) <u>Ordu</u> : Altınordu (Uzunmusa)	TDK Der. Söz. (1972) (VI)
Gagana	<u>Rize</u>	TDK Der. Söz. (1972) (VI)
Gölük	<u>Afyonkarahisar</u> : Dinar (Çığır)	TDK Der. Söz. (1972) (VI)
Gudukdena	<u>Trabzon</u> : Maçka	TDK Der. Söz. (1972) (VI) Efe (2012)
Gudukdera	<u>Trabzon</u> : Maçka	Efe (2012)
Hartlagan	<u>Zonguldak</u> : Çaycuma (Aliköy)	TDK Der. Söz. (1974) (VII)
Kakacan	<u>Çanakkale</u> : Biga (Ağaköy) <u>Sinop</u>	Osman Kibar TDK Der. Söz. (1975) (VIII)
Kakaç	<u>Manisa</u> : Demirci (Pulluca) <u>Sinop</u> : Gerze (Çeçe)	TDK Der. Söz. (1975) (VIII)
Kalli	<u>Kahramanmaraş</u> : Afşin (Sevin)	TDK Der. Söz. (1975) (VIII)
Kekeçen	<u>Samsun</u>	TDK Der. Söz. (1975) (VIII)
Kılibik	<u>Erzincan</u> : Refahiye (Gökseki)	TDK Der. Söz. (1975) (VIII)
Kodana	<u>Artvin</u> : Şavşat (Yavuz)	TDK Der. Söz. (1975) (VIII)
Kodava =kodova	<u>Artvin</u> : Şavşat	Altuntaş (2019)
Kokar Ali	<u>Kayseri</u> : Yahyalı	Efe (2012)
Kuluhtera	<u>Trabzon</u> : Of (Ballıca/Melnoz Köyü)	Fersat Balı
Kuşkura	<u>Rize</u> : İkizdere (Güneyce)	TDK Der. Söz. (1975) (VIII)
Mk̇k̇udi = k̇k̇udi = k̇k̇idi [yazılışı: mk'udi]	<u>Rize</u> : Ardeşen, Fındıklı, Pazar <u>Artvin</u> : Arhavi, Hopa	Uzunhasanoğlu (2012) Bucaklışı ve ark., (2007)
Sarıkısarak	<u>Bursa</u> : Nilüfer (Çah) [Yeşil ağaçkakan]	Çalay (2016)
Tahdadelen	<u>Sivas</u> : Koyulhisar (Hacıilyas)	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Tahtadelen	<u>Burdur</u> <u>İstanbul</u> : Üsküdar <u>Giresun</u> : Şebinkarahisar <u>Gaziantep</u> : Şahinbey (Kızılhisar) <u>Sivas</u> : Koyulhisar, Suşehri (Ağrakos) <u>Tokat</u> : Zile ve çevresi (Küçüközlü/Küçük İsa)	TDK Der. Söz. (1978) (X) TDK Der. Söz. (1982) (XII)
Tahtakı	<u>Gaziantep</u> : Şehitkamil (Suboğazi)	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Tahtalağan	<u>Tokat</u> : Zile	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Takacan	<u>Ordu</u> : Akkuş (Salman)	TDK Der. Söz. (1982) (XII)
Takaç	<u>Kastamonu</u> : Daday ve çevresi <u>Ordu</u> : Ünye (Meydan)	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Takagan	<u>Giresun</u> : Görele (Karadere)	TDK Der. Söz. (1978) (X)

Çizelge 1'in devamı

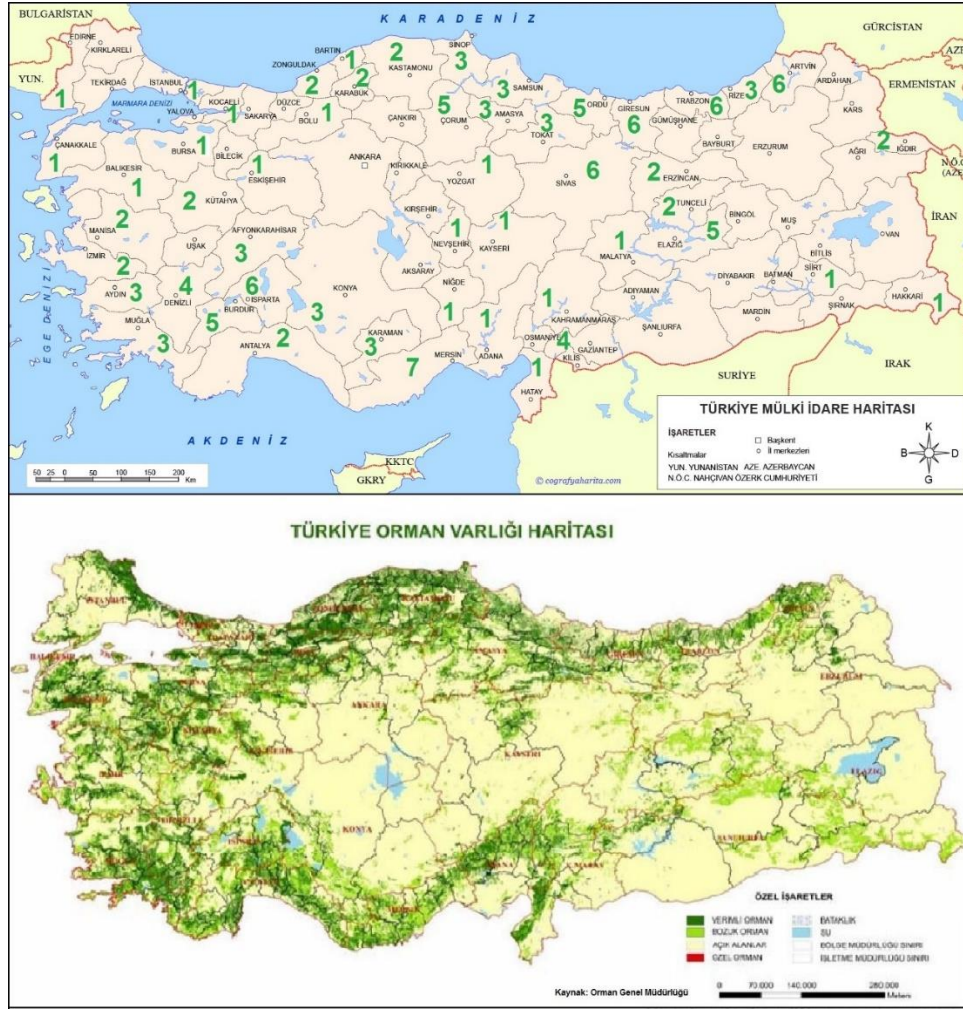
Geleneksel isimler	Yöresi (İl: İlçe (Köy/Mahalle))[Açıklamalar]	Kaynaklar
Takdelen	<u>Isparta</u> : Gönen (İğdecik) <u>Burdur</u> : Tefenni (Başpınar), Yeşilova (Kavak) <u>Aydın</u> : Nazilli (Yazırlı) <u>Amasya</u> : Göynücek (İlksu) <u>Gaziantep</u> : Şahinbey (Lohan) <u>Adana</u> : Karaisalı (İncirgediği, Kırıklı) <u>Mersin</u> : Mut ve köyleri, Toroslar (Buluklu) <u>Antalya</u> <u>Muğla</u> : Bodrum, Yatağan (Şeref) <u>Mersin</u> : Silifke (Tekeler)	TDK Der. Söz. (1978) (X) TDK Der. Söz. (1982) (XII)
Takguma	<u>Giresun</u>	Abdullah Kaplan
Takıç	<u>Isparta</u> : Sütçüler (Aşağıyaylabel)	TDK Der. Söz. (1982) (XII)
Taktakı	<u>Eskişehir</u> : Günyüzü (Ayvalı) <u>Çorum</u> : Merkez (Çıkrık) <u>Gaziantep</u> : Nizip <u>Hatay</u> : Antakya <u>Nevşehir</u> : Ürgüp <u>Sivas</u> : Gemerek (Çepni), Gürün (Telin)	TDK Der. Söz. (1978) (X) TDK Der. Söz. (1982) (XII)
Taktiğen	<u>Afyonkarahisar</u> : Sultandağı (Dereçine)	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Tarkurtike	<u>Tunceli</u> : Nazimiye	TDK Der. Söz. (1982) (XII)
Tekkuma	<u>Giresun</u>	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Telken	<u>İzmir</u> : Bergama (Çamköy)	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Tıkdelek	<u>Mersin</u> : Anamur (Güngören/Teniste)	TDK Der. Söz. (1982) (XII)
Tık Delen	<u>Mersin</u> : Gülnar <u>Isparta</u> [tıkdelen]	TDK Der. Söz. (1982) (XII) Genç (2020)
Tıktıkdeleğen	<u>Amasya</u> : Merkez (Ziyaret/Ziyere)	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Tıksıkıcan	<u>Samsun</u> : Lâdik	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Tıktıca	<u>Samsun</u> : Bafra (Terzili)	TDK Der. Söz. (1978) (X)
Türülük	<u>Mersin</u> : Anamur (Emirşah)	TDK Der. Söz. (1978) (X)

Çizelge 2: Ağaçkakan kuşu için yazılmış ancak biraz araştırılınca farklı bir kuş olduğu anlaşılan isimler

Geleneksel ismi	Kuş türü	Yöresi (İl: İlçe (Köy/Mahalle))[Açıklamalar]	Kaynaklar
Devlet kuşu	Baykuş	<u>Burdur</u>	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Devletli	Baykuş	<u>Kars</u> <u>Muğla</u> : Bodrum, Marmaris	TDK Der. Söz. (1969) (IV)
Gükgüven	Baykuş	<u>Çorum</u>	TDK Der. Söz. (1972) (VI)

Çizelge 3: Birden fazla kuş ismine sahip ve aynı zamanda genel ağaçkakan isimleri

Geleneksel ismi	Kuş Cinsi/Türü	Yöresi (İl: İlçe (Köy/Mahalle))[Açıklamalar]	Kaynaklar
Ala kabak = ala gabak	Saksağan	<u>Kocaeli</u> : Kandra (Hediyeli) <u>Karaman</u> : Ermenek (Çukurbağ, Uğurlu) <u>Afyonkarahisar</u> : Sandıklı (Hocalar)[ala gabak]	TDK Der. Söz. (1963) (I)
	Siyah beyazlı güvercin büyüklüğünde bir kuş.	<u>Afyonkarahisar</u> : Dinar (Çiftlik) <u>Isparta</u> : Eğridir (Akçaşar) <u>Denizli</u> : Acıpayam (Oğuz), Bekilli, Çivril (Bulkaz), Merkez (Bereketli) <u>Aydın</u> : Nazilli (Yazırlı) <u>İzmir</u> : Urla (Özbek) <u>Kahramanmaraş</u> : Onikişubat (Hartlap) <u>Sivas</u> : Koyulhisar (Yukarıkale) <u>Karaman</u> : Ermenek (Sarıvadi) <u>Muğla</u> : Fethiye (Gökben/Gögben) <u>Burdur</u> : Yeşilova (Salda) [ala gabak]	TDK Der. Söz. (1963) (I)
	Palamut, mısır yiyen ve sesleri taklit eden bir çeşit kuş.	<u>Burdur</u> : Yeşilova (Salda) <u>Denizli</u> : Çivril (İğdir), Çal (Ekse), Bekilli (Kutlubey/Moraca, Poyrazlı/Ekse) <u>Aydın</u> : Efeler (Alanlı), Nazilli (Uzunçam/Sürez) <u>Balıkesir</u> : Savaştepe <u>Bilecik</u> : Gölpazarı (Kasımlar) <u>Karaman</u> : Ermenek <u>Osmaniye</u> : Düziçi (Bostanlar) <u>Mersin</u> : Mut köyleri, Silifke, Toroslar (Buluklu) <u>Denizli</u> : Bekilli, Çal (Ortaköy), Honaz (Aydınlı/Kösten), Acıpayam (Alaattin/Alâeddin) [ala gabak]	TDK Der. Söz. (1963) (I)
	Alaca karga	<u>İzmir</u> : Kemalpaşa (Sarılar) <u>Çanakkale</u> : Bayramiç (Muratlar) <u>Karaman</u> : Ermenek	TDK Der. Söz. (1963) (I)
	Ağaçkakan kuşu	<u>Denizli</u> : Acıpayam (Yeşilyuva) <u>Kütahya</u> : Tavşanlı (Hisar)	TDK Der. Söz. (1963) (I)
Cakcak	Ağaçkakan	<u>Trabzon</u> : Maçka (Kapıköy) <u>Konya</u> : Ilgın (Argıthani)	TDK Der. Söz. (1968) (III)
	Hindi	<u>Karabük</u> : Merkez (Cumayanı)	TDK Der. Söz. (1968) (III)
Cırtlık	Ağaçkakan	<u>Ordu</u> : Altınordu (Eskipazar, Uzunmusa)	TDK Der. Söz. (1968) (III)
	Çalı kuşu	<u>Ordu</u>	Demir (2001)
Çıkçık	Ağaçkakan	<u>Kütahya</u> <u>Elâzığ</u> : Merkez (Kızılay/Kesrik/Kesirik)	TDK Der. Söz. (1968) (III)
	Hindi	<u>Kütahya</u> <u>Elâzığ</u> : Merkez (Kızılay/Kesrik/Kesirik)	TDK Der. Söz. (1968) (III)
Gügük	Ağaçkakan	<u>Amasya</u> : Merkez (Çiğdemlik/Zana)	TDK Der. Söz. (1972) (VI)
	Çavuş kuşu	<u>Kastamonu</u> : Daday (Elmayazı/Peşman) <u>Çorum</u> <u>Amasya</u> : Merzifon <u>Ağrı</u> : Doğubeyazıt <u>Adana</u> : Feke (Mansurlu)	TDK Der. Söz. (1972) (VI)
Hartkakan	Ağaçkakan	<u>Balıkesir</u> : Burhaniye (Keremköy/Kerem) <u>Kocaeli</u> : İzmit (Zeytinburnu) <u>Zonguldak</u> : Çaycuma (Yakademirciler)	TDK Der. Söz. (1974) (VII)
	Yabanî horoz	<u>Balıkesir</u> : Burhaniye (Keremköy/Kerem)	TDK Der. Söz. (1974) (VII)

Şekil 1: Üste ağaçkakanlara ait geleneksel isimlerin ait oldukları illerin frekanslarıyla dağılımı, Alta ise Türkiye orman varlığı haritası (Kaynak: Üstte, www.coğrafyaharita.com; Alta, www.ogm.gov.tr)

Türkiye Türkçesine yakın olan Azerbaycan Türkçesinde ağaçkakan anlamına gelen “ağacdələn” geleneksel isim “ağacdəlen” ile birebir benzemektedir (Altaylı, 2018). Buna karşılık, Kırgızca “jıgaç usta”, Tatarca “агаç кисүче = okunuşu ağaş kisvişe” ve Türkmençe “ağaç ussasy” gibi dillerde birinci kelimenin ağaç kelimesinin uyumu dikkat çekmektedir (Arıkoğlu, 2018; Ehmetyanov ve ark., 2014; Kara, 2000). Kazakça “toqıldaq” ve Özbekçe “o'rmonchi” gibi dillerde ağaçkakan kelimesine benzememekle birlikte uzak bir dil olan Korece “ttagttaguli” ismi ise geleneksel isimlerden “tahtaki, takguma, taktaki, taktiğen, tarkurtike”nin söylenişlerine çok benzemesi de bunun tesadüfi olmadığını düşündürmektedir (Bayniyazov ve ark., 2021; Ölçer, 2015; Yusupova, 2018).

Efe (2012) ve Doğan (2001) tarafından ağaçkakan ismine karşılık geldiği belirtilen “ağaç çakalı, ağaçkıran, alitakaca, çakıldak, dah diken, degelen, delecen, delegeç, deligan, demirdelen, gügük, hartlağan, ibi gügük, kodavi, tahta kelleri, tahtakacan, takircan ve

takıldak” isimlerinin detaylı bilgisine ulaşamadım. Yine Efe (2012) tarafından ağaçkakan anlamına geldiği belirtilen “devlet kuşu, devletli ve gükgüven” yöre ağzlarının baykuş kuşunu ifade ettiği saptanmıştır. “Devlet kuşu” aslında Osmanlı tarihinde bilinen “Hümayun” teriminin, “Umay (Humay)” adıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Hâkimiyetin göklerden geldiğine, Tanrı vergisi olduğuna dair eski mitolojik inancın izleri, halk arasında “Hüma” yani devlet kuşuyla ilgili dolaşan söylentileriyle korunmuştur (Beydili, 2005). Bu inanç Azerbaycan hikâye ve efsanelerinde, “Devlet Kuşu”nun uçurulması ve omzuna oturduğu insanın padişah seçileceği şeklinde yaşamaktadır.

Doğan (2001) yaptığı çalışmada ağaçkakan anlamında Azerbaycan Türkçesinde “ağacdəlen, sığırçın, ağaçkıran” ve Uygur Türkçesinde “Tokuldak, sokuçak” olarak olduğunu belirtmiştir. Ülkemizde kullanılan geleneksel ismi “Sığırçın” deyimi Iğdır’da Sığırçık kuşuna verilen addır (TDK Der Söz (1982) (XII)). Benzer şekilde Kerkük’te de Sığırçık kuşu anlamında kullanılmaktadır.

Bazı geleneksel isimlerin birden fazla kuşu işaret ettiği tespit edilmiştir. Bu geleneksel isimler “ala kabak = ala gabak, cakkak, cırtlık, çıkçık, gügük, hartkakan” adlarıdır. Ayrıca araştırma sırasında tespit edilen “boyunburan” ismi Konya’da bir çeşit kuş için kullanılan geleneksel isimdir (TDK Der. Söz. (1965) (II)). Güler (1988) yaptığı derleme araştırmasında boyunburan kuşunu listelerken bilimsel ismi “(*Junx torquilla*)” (doğrusu “*Jynx torquilla*”) olarak bilimsel ismini belirtmiştir. Ancak kuşun açıklamasını yaparken tüm derlediği eserlerin kuş ile ilgili tanımlamalarına yer vermiştir. Bu tanımlamalara göre boyunburan ile ilgili yer verilen açıklamalar özetlenmiştir. “*Bir kuş adıdır. Bir maruf kuş adıdır ki yeşil ve kırmızı ve benekleri alaca ve münkekaş (nakışlı) olur. Bu kuş arkuşu dedikleridir. Lakin bunun benekleri siyah olmakla bu değildir. Belki arkuşudur. Surad (örümcekkuşu) ismidir ki göçken didikleri kuştur*”. Başka bir tanımlamada “*yeşil ve kırmızıya meyil bir kuştur*”. Diğer bir kaynaktan ise “*Sarıasmaya benzer benekli bir kuştur*”. Yine başka eserlerde “*bir çeşit kuş*” ve “*bir kuş*” olarak tanımlanmıştır. Son bir tanımlamada ise bu kuş “*Şakırrak ismidir ki müellife (yağar) göre boyunburan kuşu ve saire göre arkuşudur*” şeklinde tanımlanmıştır. Burada dikkati çeken tüm bu tanımlamalara rağmen derleyenin bu tür için yazdığı güncel ve bilimsel Türkçe ismin Boyunçeviren kuşuna (*J. torquilla*) ait olduğu görülmektedir (Güler, 1988).

Şekil 1’de Türkiye coğrafya haritasında ağaçkakanların geleneksel isimlerin dağılışı ile Türkiye’deki ormanların yayılışı arasında çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Hatta yoğun ormanla kaplı bölgelerde daha fazla sayıda geleneksel ismin bulunduğu görülmektedir. Ormanların dolayısıyla ormancılıkla ilgili faaliyetlerin genel olarak yoğunlaştığı kıyı bölgelerinde Karadeniz, Ege ve Akdeniz sahil illerinde ağaçkakanlara ait geleneksel isimlerin sayısı da artmaktadır. Bazı canlı türleri, toplumların hayatında çok daha farklı ve önemli yere sahip olabilmektedir. Özellikle de bir toplumun bir hayvan türü ile içli dışı olma süresi ve miktarı artıyorsa, türün tanıma ve tanımlanması ona birden fazla isim verilmesini ve üretilmesini sağlamaktadır (Beşkardeş, 2021).

Çalışmamız sonucunda ülkemizdeki kullanılan ağaçkakan isimlerinin geleneksel kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Geleneksel kuş isimlerinin varlığı ve çeşitliliği ülkenin hazinesi gibidir. Bu çalışmada geleneksel ağaçkakan isimlerinin yapılan eylemi anlattığı, davranışsal özelliklerin, yaptığı eylemin çıkardığı ses ve ötüşleri yansıttığı görülmüştür. Diğer taraftan geleneksel isimlerin ormanlık alanların bulunduğu coğrafyayla örtüştüğü ortaya konulmuştur. Çalışmanın tartışılmasında eksiklerin bulunduğu özellikle dilbilimi açısından bu konuda daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Kaynaklar

- Altaylı, S., 2018. *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü (3 Cilt Takım)*. Türk Dil Kurumu Yayınları, ISBN: 978-975-16-3471-9, 4422 sayfa, Ankara.
- Altuntaş, A. F., 2019. Artvin İlinin Şavşat İlçesinde Kullanılan Hayvan Adları Üzerine Bir Deneme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö6): 37-52. DOI: 10.29000/rumelide.648412.
- Arkoğlu, E., 2018. *Kırgızca - Türkçe Sözlük (2 Cilt Takım)*. Bengü Yayınları, ISBN: 978-605-91-4871-9, 2240 sayfa, Ankara.
- Arslangündoğdu, Z., 2013. Karatavuk’un Yöresel İsimleri. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (1): 30 – 39.
- Bayniyazov, A., Bayniyazova, J., Koç, K., 2021. *Türkiye Türkçesi – Kazak Türkçesi Sözlüğü (2.Cilt)*. Türk Dil Kurumu Yayınları, ISBN: 978-975-17-4815-7, 1114 sayfa, Ankara
- Beşkardeş V., 2021. Türkiye’de Memeli Hayvanların Türkçe isimlendirilmesi Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *I. Uluslararası Adbilim Sempozyumu*, 22-24 Nisan 2021, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Beydili, C., 2005. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Yurt kitap yayın, ISBN: 9789759025052, 637 sayfa, Ankara.
- Çalay, T., 2016. Bursa-Nilüfer İlçesi Köylerinde Konuşulan Dil Özellikleri ve Halk Hekimliği. (Ed. Şahin, M., Sevim, S., Yavaş, D., 2015. Ordyses’ten Nilüfer’e. Sayfa; 211-250, *Uluslararası Nilüfer Sempozyumu* 13-15 Kasım 2015, Nilüfer, Bursa, ISBN: 978-605-9897-21-1, 921 sayfa, Ankara.
- Demir, N., 2001. *Ordu İli ve Yöresi Ağzları, İnceleme-Metinler-Sözlük*. Türk Dil Kurumu, 360 sayfa, Ankara.
- Doğan, L., 2001. Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12: 615-659.
- Ehmetyanov, R., Möhemmetdinov, R., Nurieva, F., Ganiev, F., 2014. *Türkçe - Tatarca Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, ISBN: 978-975-16-2842-8, 358 s., Ankara.
- Efe, K., 2012. Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bitki ve Hayvan İsimleri. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi,

- Danışman; Ahmet Bican Ercilasun, XXII+1128 sayfa, Ankara.
- Ertan, A., 2008. Türkiye'yi Kuşlarla Gezelim. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Doğa Gözcüleri Derneği, Mas Matbaacılık, İstanbul.
- Ertan, A., Arslangünoğdu, Z., 2013. Belgrad Ormanı'nın Kuşları. Editör; Alper Çolak, *Belgrad Ormanı (Bir Doğa ve Kültür Mirası)*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, I. Bölge Müdürlüğü-İstanbul, ISBN: 978-605-4610-27-3, sayfa: 696-775, İstanbul.
- Genç, M., 2020. *Isparta Çevresi Yörük Kültürü*. Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 108, 298 sayfa, Isparta.
- Gösterir, İ., 2020. *Çorum Yöresi Ağzları Sözlüğü (Genişletilmiş, Gözden Geçirilmiş Dördüncü Baskı)*. Çorum Belediyesi, ISBN: 978-605-84272-3-5, Çorum.
- Gülensoy, T., Buran, A., 1994. *Elazığ Yöresi Ağzlarından Derlemeler*. Türk Dil Kurumu, 240 sayfa, Ankara.
- Güler, K., 1988. Kamusu'l – Muhit Tercümesi'ndeki Türkçe Hayvan İsimleri. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman; Kemal Eraslan, XXXIV+235 sayfa, Konya.
- Hocaoğlu, Ö. L., 1992. *Av Kuşlarımız*. Orman Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı, 208 sayfa, Ankara.
- Kara, M., 2000. *Türkmence (Giriş - Gramer - Metinler – Sözlük)*. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, ISBN: 978-975-17-2502-8, 254 sayfa, Ankara.
- Karademir, F., Gümüş, N., İlhan, Z., Korkut, A., 2014. *Sözlük (Kürtçe-Türkçe, Türkçe Kürtçe) Ferheng (Kurdî-Turkî, Turkî- Kurdî)*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığınca Belirlenen Yaban Hayvanları, Av Hayvanları ve Koruma Altına Alınan Yaban Hayvanları Listesi Kararı (2015, 29 Nisan) Resmi Gazete (Sayı: 29341). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150429-5.htm>
- Ölçer, M., 2015. *Korece Türkçe - Türkçe Korece Cep Sözlüğü*. Fono Yayınları, ISBN: 978-975-47-1552-1, 575 sayfa, İstanbul.
- Tavkul, U., 1989. Başhüyük'ten Derlenen Karçayca Sözlük. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 37: 193-254.
- Tekin F., Cantürk, S., 2019. Giresun ve Yöresi Söz Varlığında Hayvan Adları ve Hayvancılık Kavram Alanı. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(3): 451-467.
- Türk Dil Kurumu, 1963. *Tarama Sözlüğü*. Cilt I, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1963. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt I, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1965. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt II, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1968. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt III, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1969. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt IV, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1972. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt VI, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1974. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt VII, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1975. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt VIII, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1978. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt X, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, 1982. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Cilt XII, TDK Yayınları, Ankara.
- Yastı, M., 2018. *Derleme Sözlüğü Bağlamında Ermenek ve Çevresi Sözvarlığı*. (Muşmal, H., Yüksel, E., Kapar M. A., Çeçen, Ö. Ermenek Araştırmaları – II (Coğrafya-Edebiyat-Eğitim-Gastronomi-Güzel Sanatlar-İktisat-İşletme-İlahiyat-İletişim-Kamu Yönetimi-Turizm-Ziraat). Palet Yayınları, , ISBN: 978-605-7600-05-9, sayfa: 241-276, Konya.
- Yusupova, N., 2018. *Türkçe - Özbekçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, ISBN: 978-975-16-3486-9 , 674 sayfa, Ankara.